

MINISTARSTVO ZA LJUDSKA
PRAVA I IZBJEGLICE
BOSNA I HERCEGOVINA

Save the Children

PRAKTIKUM ZA OBUKU

SUDIJA, TUŽILACA, POLICIJE, SOCIJALNIH RADNIKA I DRUGIH PROFESIONALACA
O TEMI SUZBIJANJA PRISILNOG I ŠTETNOG RADA DJECE NA ULICI
U BOSNI I HERCEGOVINI

MINISTARSTVO ZA LJUDSKA
PRAVA I IZBJEGLICE
BOSNA I HERCEGOVINA

Save the Children

Praktikum za obuku sudija, tužilaca, policije, socijalnih radnika i drugih profesionalaca o temi suzbijanja prisilnog i štetnog rada djece na ulici u Bosni i Hercegovini

Za izdavača: Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH

Autori:

Mr. sci. Salih Đuderija

Mr. sci. jur. Davor Trlin

Adela Čomić

Tanja Hadživdić

Dragan Uletilović

Drago Ševa

Duško Miloica

Milena Jurić

Mirsada Bajramović

Konsultanti:

Mirsada Poturković

Bojan Arula

Zora Dujmović

Recenzent:

Dr. Elmedin Muratbegović

Tehnička podrška: Nejra Nurak

Grafičko oblikovanje: Arch Design Sarajevo

Štampa: Amos Graf Sarajevo

Tiraž: 100

Realizaciju i štampanje Praktikuma pomogao Save the Children.

PRAKTIKUM ZA OBUKU

SUDIJA, TUŽILACA, POLICIJE, SOCIJALNIH
RADNIKA I DRUGIH PROFESIONALACA
O TEMI SUZBIJANJA PRISILNOG
I ŠTETNOG RADA DJECE NA ULICI
U BOSNI I HERCEGOVINI

Sarajevo, decembar 2013. godine

SADRŽAJ

PREDGOVOR 1	4
PREDGOVOR 2	5
PREDGOVOR 3	6
UVOD	7
1. PRISILNI I ŠTETNI RAD DJECE NA ULICI - ETIOLOŠKI I FENOMENOLOŠKI OKVIR	8
1.1. POJAM I KARAKTERISTIKE (PRISILNI I ŠTETNI DJEČJI RAD, EKSPLOATACIJA DJECE)	8
1.2. MEĐUNARODNI STANDARDI U ELIMINACIJI I ZAŠTITI DJECE OD ŠTETNOG RADA	10
1.3. KARAKTERISTIKE RADNE EKSPLOATACIJE DJECE U BiH	11
1.4. UZROCI I OBLICI RADNE EKSPLOATACIJE DJECE	14
1.5. PREPOZNAVANJE DJECE ŽRTAVA RADNE EKSPLOATACIJE	15
1.6. INDIKATORI RADNE EKSPLOATACIJE DJECE U BiH	16
2. ZAKONSKI OKVIR U BOSNI I HERCEGOVINI	20
2.1. TRGOVINA LJUDIMA	20
2.2. ZAPUŠTANJE I ZANEMARIVANJE DJETETA	22
2.3. PREKRŠAJNI POSTUPAK	24
2.4. GRAĐANSKOPRAVNA ZAŠTITA DJECE	26
3. PLAN OBUKE	33

4. SADRŽAJ OBUKE	34
4.1. UPOZNAVANJE S POJAVOM I POJAVNIM OBLICIMA RADNE EKSPLOATACIJE DJECE	34
4.2. PRAKTIČNE VJEŽBE I RAD NA SLUČAJEVIMA	34
UVOD U PRAKTIČNE VJEŽBE	34
A. Upoznavanje s principima rada	35
B. Kratka diskusija i pitanja o principima rada	35
C. Zajednička rasprava o koncipiranju postupka pomoći žrtvama	36
D. Kako pored osnovnih komponenti koristiti ostale komponente slučaja	36
E. Objašnjenje individualnog i grupnog rada	37
F. Upoznavanje s nadležnostima institucija i organizacija - funkcionalne veze	38
5. DNEVNI CENTRI	40
6. PRAKTIČNE VJEŽBE	41
6.1. Opis praktičnih vježbi	41
6.2. Demonstracija obrade slučaja radne eksploatacije djece	41
6.3. Pomoćna pitanja za analizu asistencije	42
6.4. Napomene za voditelja obuke	42
7. PREDMETI ZA VJEŽBE	43
SLUČAJ 1. IDENTIFIKACIJA/OTKRIVANJE	43
SLUČAJ 2: MALOLJETNA STRANA ŽRTVA	45
SLUČAJ 3: PRESUDA OSNOVNOG SUDA U BANJOJ LUCI	46
SLUČAJ 4 i 5: PRESUDE OSNOVNOG SUDA TUZLA	48
PREKRŠAJ	54
ZAKLJUČNA RAZMATRANJA	64
LITERATURA	65

PREDGOVOR I

Prema Konvenciji o pravima djeteta Ujedinjenih naroda, države potpisnice priznaju pravo djeteta da bude zaštićeno od ekonomske eksploatacije i od bilo kakvog rada koji je potencijalno opasan, koji može ometati dječije obrazovanje ili naškoditi dječijem zdravlju ili njegovom fizičkom, mentalnom i društvenom razvoju.

Općim ciljem Akcijskog plana za djecu Bosne i Hercegovine 2011.–2014. istaknuto je stvaranje što povoljnijih uvjeta za život djece i porodica, njihovo zdravo psihofizičko odrastanje i uključivanje u društvo i participaciju u odlučivanju, a u najboljem interesu djece.

Cijeneći važnost osiguranja bolje zaštite djece, Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine usmjerilo je svoje aktivnosti na jačanje zaštite djece od svih oblika nasilja u svakodnevnom životu. U tom cilju u 2013. godini provedeno je istraživanje o oblicima i raširenosti prisilnog i štetnog rada djece na ulici, koje je podržao Save the Children, a u okviru istog projekta pripremljen je i ovaj dokument.

Svi oblici eksploatacije utječu na normalan rast i razvoj djece, a život na ulicama izlaže djecu nasilju. Pojam i karakteristike prisilnog i štetnog dječijeg rada kao i pojam eksploatacije djece razmotreni su u pojmovnom i terminološkom smislu u ovom Praktikum, s obzirom na to da u praksi postoji mnogo nedoumica u vezi s ovim oblikom iskorištavanja djece, kojim se vrši nasilje nad djecom i u značajnoj mjeri ugrožavaju ljudska prava djece.

Efikasna obuka sudaca, tužilaca, policije, socijalnih radnika i drugih profesionalaca o problemu suzbijanja prisilnog i štetnog rada djece na ulici u Bosni i Hercegovini jedan je od koraka suprotstavljanja ovoj pojavi.

MINISTAR

Mr. sci. Damir Ljubić

PREDGOVOR 2

Radna eksploatacija djece u veoma velikom broju slučajeva danas je sastavni dio jedne mnogo složenije poštosti koju nazivamo "trgovina djecom". Nažalost, u zemljama u tranziciji ova je pojava veoma izražena i najčešće obuhvata nekoliko oblika, od kojih su najizraženiji: tradicionalno ropstvo, prinudni rad, prosjačenje i dužničko ropstvo.

Danas govorimo o fenomenima koji naslućuju teške oblike zloupotrebe djece. Svakodnevno smo svjedoci da djeca obilaze naseljena, najčešće urbana područja i lažno prikazuju svoje materijalno stanje lošim, ciljajući na emociju samilosti građana tražeći od njih novac. Smirujući savjest, veliki broj građana im udijeli sitni novac, konstatirajući da se ne može više učiniti i misleći da na taj način pomaže tim mladim ljudima. Ekonomska dobit zlostavljača djece na opisan način ima, nažalost, i svoju viktimološku zabludu, a tiče se činjenice da ta djeca jednom shvate koliko novca mogu zaraditi prosjačenjem i u većini slučajeva ni sami se ne žele vratiti u život djeteta. Sve ovo dovoljan je razlog da se problemu prosjačenja djece, odnosno njihovoj radnoj eksploataciji na ulici, priđe mnogo ozbiljnije. Nažalost, ni većina građana nije svjesna da davanjem novca samo produbljuju agoniju djece koja svakim danom sve dublje tonu u neprekidan lanac zloupotrebe od odraslih, koji ih tjeraju na prosjačenje. Sve to danas ukazuje i na podatak da fenomen "djece u pokretu" i manipulacija tim fenomenom, nažalost, postaje unosan posao. Gradske ulice, trgovi i parkovi, željezničke i autobuske stanice, frekventna gradska žarišta i raskrsnice uopće postale su poprište zloupotrebe djece alarmantnih razmjera i u Bosni i Hercegovini.

Iako definitivno postoji dobro izgrađena mreža svih institucija na svim nivoima, koja bi se po logici stvari trebala baviti zbrinjavanjem djece koja prosjače, svakodnevica nas ipak može uputiti na pitanje da li uistinu sve funkcionira. Iako smo svjesni činjenice da u BiH, nažalost, ima i previše otežavajućih faktora koji limitiraju izradu preciznijih baza podataka o mnogim devijacijama, pa i o ovom problemu, ipak to ne smije biti razlog da se ovoj pojavi ne suprotstavimo na savremeniji način. Jedan od koraka koje bi trebalo napraviti na tom putu svakako je i efikasna obuka organa formalne socijalne kontrole koji se svakodnevno susreću s opisanim slučajevima. Stoga izrada "Praktikuma za obuku sudija, tužilaca, policije, socijalnih radnika i drugih profesionalaca o problemu suzbijanja prisilnog i štetnog rada djece na ulici u Bosni i Hercegovini" predstavlja veoma značajan dokument. Svojim sadržajem ovaj Praktikum obuhvata dostatnu kombinaciju teorijskog okvira i praktičnih vježbi. Teorijski okvir slikovito nam predstavlja samu etiologiju, ali i fenomenologiju prisilnog i štetnog rada djece na ulici u Bosni i Hercegovini, u dovoljnoj mjeri potkrijepljenu analizom pozitivnog okvira u BiH koji tretira datu pojavu. S druge strane, praktični dio sastoji se od provizornih matrica, putem kojih se korisnici ovog Priručnika upućuju na vođenje konkretnog slučaja. Pored didaktičkog svojstva, praktični dio obuhvata i konkretne riješene slučajeve na kojima se metodom studija slučaja (engl. *case study*) i metodom životnih priča (engl. *life story*) čitalac priručnika upućuje u cjelokupan problem prisilnog i štetnog rada djece na ulici.

Zaključimo, Praktikum predstavlja u dovoljnoj mjeri novum na polju štiva koje obrađuje tretman pojave prisilnog i štetnog rada djece na ulici u Bosni i Hercegovini i kao takav zaslužuje dužnu pažnju stručne javnosti.

Prof. dr. Elmedin Muratbegović

Fakultet za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije Univerziteta u Sarajevu

PREDGOVOR 3

Često smo u prilici na ulicama gradova Bosne i Hercegovine vidjeti djecu koja su uključena u prisilni i štetni rad – djecu koja prosjače hodajući od stola do stola u ugostiteljskim objektima, stojeći na raskrscima, svirajući muzičke instrumente na ulici ili u javnom prijevozu. Vidamo i djecu predškolske dobi, odjevenu neprimjereno vremenskim uvjetima kako na cesti traže novac od vozača automobila zaustavljenih na semaforu. To su dječaci i djevojčice čija se prava krše na svakodnevnoj osnovi – izloženi višestrukim rizicima po život i zdravlje, uglavnom isključeni iz obrazovnog sistema, bez mogućnosti na razonodu, igru i druženje s vršnjacima, bez adekvatne roditeljske brige, često preuzimaju odgovornost da prehrane sebe, kao i članove svojih porodica. Žrtve su radnog iskorištavanja, a često i žrtve trgovine ljudima. No, umjesto da budu tretirani kao problem dječije zaštite, ove se djevojčice i dječaci često tretiraju kao neugodnost pred kojom se zatvaraju oči.

U skladu sa svojom vizijom svijeta u kojem svako dijete ostvaruje pravo na život, zaštitu, razvoj i učešće, Save the Children u partnerstvu s drugim organizacijama i institucijama u posljednjih deset godina aktivno radi na unapređenju položaja i prava djece kao i sistema zaštite djece uključene u život i rad na ulici. Rezultat tog rada i partnerstva su servisi dnevnih centara za djecu uključenu u život i rad na ulici koji trenutno postoje u pet gradova Bosne i Hercegovine. Ovi servisi nastali su kao izraz potrebe da se ovoj posebno ugroženoj grupi djece omogući održiva, konstruktivna i pozitivna alternativa životu i/ili radu na ulici. Servisi, za koje su razvijeni minimalni standardi kvaliteta, neophodna su karika koja povezuje djecu i njihove porodice sa školskim sistemom i drugim zvaničnim institucijama, pružaju pomoć i podršku djeci i njihovim porodicama u ostvarivanju njihovih osnovnih prava te pomažu i doprinose povećanju nivoa društvene uključenosti.

No, bez koordinirane i predane podrške cjelokupnog sistema i nadležnih institucija postoji rizik da će učinak servisa biti limitiran. Iz tog je razloga Save the Children podržao Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH u kreiranju metodologije za prikupljanje podataka o djeci žrtvama radnog iskorištavanja kao i izradi prvog državnog izvještaja o oblicima i raširenosti prisilnog i štetnog rada djece na ulici te izradi Protokola o postupanju u slučaju prosjačenja djece, koji su zahtijevali jasan i koordiniran pristup podršci i zaštiti djece u Mostaru, Tuzli i Banjoj Luci. Budući da je praksa pokazala da podrška ovoj djeci varira iz kantona u kanton, kao i među entitetima, a neujednačeno tumačenje zakona, u kombinaciji s postojećim predrasudama i stereotipima uglavnom je za posljednju imalo da se nasilje ili iskorištavanje djece nastavlja, pojavila se potreba za priručnikom za profesionalce iz različitih nadležnosti koji su ključni za uspješno intersektorsko i koordinirano djelovanje u suzbijanju štetnog i prisilnog rada djece na ulici. *Praktikum za obuku sudija, tužilaca, policije, socijalnih radnika i drugih profesionalaca o temi suzbijanja prisilnog i štetnog rada djece na ulici u BiH*, u čijoj su izradi učestvovali domaći stručnjaci i stručnjakinje, predstavlja osnovu za prevazilaženje uočenih slabosti u odgovoru sistema na ovu problematiku dajući uvid u postojeći zakonski okvir, definiciju fenomena, postojeće servise i dosadašnje prakse, kao i modul za obuku svih relevantnih profesionalaca uključenih u suzbijanje prisilnog i štetnog rada djece na ulici u BiH. Vjerujemo da će *Praktikum* i obuke profesionalaca podržati uspostavu jedinstvenog pristupa u zaštiti djece od prisilnog i štetnog rada, a djeci koja su uključena u život i rad na ulici ili u riziku da to postanu omogućiti ono na šta imaju pravo – djetinjstvo.

Andrea Žeravčić, direktorica

Save the Children ured za sjeverozapadni Balkan

UVOD

Prisilna radna eksploatacija pojedinaca i grupa predstavlja globalni problem koji se reflektira na sve regije i zemlje svijeta, bez obzira na to da li se radi o visoko razvijenim zemljama ili zemljama trećeg svijeta.

Radna eksploatacija suprotna je dostojanstvenom radu i krši sve ključne standarde rada i dostojanstva ličnosti. Sve osobe prinuđene na prisilni oblik rada često su žrtve diskriminacije zasnovane na etničkoj pripadnosti, spolu, dobi i kulturološkim shvatanjima inferiornosti određenih socijalnih grupa, što uz tešku ekonomsku situaciju predstavlja osnovni etiološki faktor ove pojave. Posmatrajući stručnu i naučnu literaturu dolazimo do saznanja da su u ukupnoj prisilnoj radnoj eksploataciji u najvećem broju slučajeva obuhvaćena djeca. Naime, radi se o slučajevima djece prisiljene na “najteže oblike rada”. Ova kategorija djece predstavlja primjer ekstremne eksploatacije, s obzirom na to da su kao grupa potpuno marginalizirani, a djelimično i izolirani od svojih vršnjaka. Djeca su ranjivija, slabija i kao takve ih je lakše psihički kontrolirati. Imaju manje iskustva, više povjerenja i lakovjerna su.

Svi oblici eksploatacije utječu na normalan rast i razvoj djece. Djeca su zanemarivana i zlostavljana stoljećima, ali prepoznavanje tih statusa djeteta u direktnoj je zavisnosti od brojnih faktora, naročito onih socijalne prirode. Do danas još ni zaštita ni prepoznavanje zanemarivanja djeteta nisu na zadovoljavajućem nivou. Kada govorimo o zanemarivanju, najčešće se misli na fizičko zanemarivanje, malnutriciju¹, kao njegovu posljedicu, ili najčešće na nedovoljnu brigu za djetetove fizičke potrebe. S druge strane, vrlo se rijetko misli na druge oblike zanemarivanja, kao što su emocionalno i edukativno zanemarivanje, koji nam nekako neopaženo prolaze i na koje je savremena zajednica, naročito u zemljama u tranziciji, postala imuna.²

Radna eksploatacija djece može biti oblik trgovine djecom koji odnosi najveći broj žrtava i obuhvata tradicionalno ropstvo, prinudni rad, prosjačenje i dužničko ropstvo, ali i druge oblike. Kao što je i naglašeno od većine međunarodnih organizacija, radna eksploatacija djece prepoznata je kao oblik zanemarivanja, kao pojava koja nije novi fenomen, raširena je u cijelom svijetu i poprima nove oblike iskorištavanja.

Nalazimo da je Međunarodna organizacija rada (u daljnjem tekstu: MOR/ILO) u svojim izvještajima procijenila da u svijetu postoji 246 mil. eksploatirane djece u dobi između pet i 17 godina koja se nalaze u dužničkom ropstvu, koja su prisilno regrutirana za oružane sukobe, prostituciju, pornografiju, ilegalnu trgovinu drogom, nezakonitu trgovinu oružjem i drugim nedopuštenim aktivnostima širom svijeta.³

U okviru Izvještaja “Stanje djece u svijetu 2012.”, koje je objavio Međunarodni fond Ujedinjenih naroda za pomoć djeci (u daljnjem tekstu: UNICEF)⁴ navodi se da deseci miliona djece žive ili rade na gradskim ulicama, a taj broj raste kako raste i globalna populacija. Život na ulicama izlaže djecu nasilju, zločini protiv takve djece slabo se istražuju, a malo ljudi spremno je djelovati u njihovu odbranu. Zapravo, mnogo se češće događa da djecu koja žive na ulicama dodatno maltretira i policija. Čak je 2,5 miliona ljudi u ovom trenutku na prisilnom radu kao rezultat trgovanja ljudima, a procjenjuje se da je među njima od 22 do 50 posto djece. Čak i kada nije riječ o trgovanju ljudima, mnoga su djeca prisiljena raditi da bi preživjela. Alarmantan je podatak da je u svijetu čak 215 miliona djevojčica i dječaka između pet i 17 godina uključeno u dječiji rad 2008., a od toga ih 115 miliona radi opasne poslove.

¹ Malnutricija se može definirati kao poremećaj nutritivnog statusa koji nastaje zbog smanjenog ili prekomjernog unosa hrane, ali i zbog poremećaja u metabolizmu pojedinih nutrijenata.

² Muratbegović, E. Đuderija, S. Šeranić, A. i dr. Smjernice za postupanje u slučaju nasilja nad djecom u BiH, Sarajevo, 2013., str. 1

³ Kako spriječiti i eliminirati najgori oblik dječijeg rada: Šta poslodavci mogu da učine/International Labour Office, ILO International Programme on Elimination of Child Labour (IPEC), Geneva: ILO, 2010 - I v. ISBN 978-92-2-124079-2 (Print); 978-92-2-124080-8 (Web PDF)

⁴ United Nations Children's Fund (UNICEF), United Nations publication sales no.: E.12.XX.1 February 2012 <www.unicef.org/sowc2012>. ISBN: 978-92-806-4597-2/eISBN: 978-92-806-4603-0

I. PRISILNI I ŠTETNI RAD DJECE NA ULICI - ETIOLOŠKI I FENOMENOLOŠKI OKVIR

I.1. Pojam i karakteristike (prisilni i štetni dječiji rad, eksploatacija djece)

Veoma je važno da se pojam i karakteristike prisilnog i štetnog dječijeg rada kao i pojam eksploatacija djece razmotre u pojmovnom i terminološkom smislu s obzirom na to da u praksi postoji mnogo nedoumica u vezi s ovim oblikom iskorištavanja djece, kojim se vrši nasilje nad djecom i u značajnoj mjeri ugrožavaju ljudska prava djece. U svrhu izrade ovog Praktikuma u obzir smo uzeli pojmove i termine: dječiji rad, eksploatacija djece, prisilni dječiji rad, štetni rad djece, djeca ulice i prosjačenje.

Dječiji rad odnosi se na rad osoba ispod 18 godina starosti. Nije svaki rad djeteta štetan i ne podrazumijeva nužno eksploataciju. Kada dijete pomaže roditeljima u obavljanju osnovnih kućnih obaveza i svoj džeparac zarađuje od roditelja ili radom u porodičnom biznisu, a rad se obavlja u slobodno djetetovo vrijeme i ukoliko su ti poslovi primjereni djetetovom psihofizičkom razvoju i ne utječu na njegov socioemocionalni razvoj, u tom slučaju se ne može govoriti o radnoj eksploataciji djece. Blagovremeno uključivanje djece u obavljanje određenih poslova predstavlja važan poticaj za njihov socioemocionalni razvoj učeći ih socijalnim vještinama koje će iskustveno koristiti u budućem životu.

Eksploatacija djece u širem značenju odnosi se na izrabljivanje iskorištavanjem kroz rad i druge oblike zloupotrebe. Eksploatacija djece danas ne predstavlja novi fenomen, međutim oblici u kojima se pojavljuje kao i metode koje je omogućavaju poprimili su nove oblike i razmjere širom svijeta.

Eksploataciju djece možemo posmatrati kroz različite oblike dječijeg rada (*prinudnog i štetnog rada i dr.*). Prema Konvenciji o zabrani i trenutnoj akciji na eliminaciji najtežih oblika dječijeg rada br. C182 (1999)⁵, najgori oblici dječijeg rada obuhvataju pojave kao što su:

- svi oblici ropstva i zlostavljanja sličnih ropstvu kao što su prodaja ili trgovina djecom, dužničko ropstvo i služenje, prinudni ili obavezni rad;
- prisilno regrutiranje djece vojnika;
- korištenje ili nuđenje djece radi prostitucije ili pravljenja pornografskih sadržaja ili pornografske predstave;
- korištenje, podvođenje ili nuđenje djece radi nelegalnih (kriminalnih) aktivnosti;
- bilo koji oblik posla ili aktivnosti koji u sebi sadržava okolnosti u kojima je dijete zanemareno i preopterećeno, i gdje su narušeni njegovo zdravlje, sigurnost i moralnost.

⁵ Konvencija Međunarodne organizacije rada (MOR /ILO) - Konvencija o zabrani i trenutnoj akciji na eliminaciji najtežih oblika dječijeg rada br. C182 (1999), "Službeni list RBiH", broj 2/92 i 13/94

Pojam prisilni dječiji rad etiološki podrazumijeva prisilu ili prijetnju nekim oblikom kazne, rad na koji to dijete nije samovoljno pristalo. Treba naglasiti da kod pojedinih oblika iskorištavanja djece postojanje dobrovoljnog pristanka ne sprečava utvrđivanje počinjenog krivičnog djela nad djetetom, zbog čega se pored termina prisilni dječiji rad više koristi termin radna eksploatacija djece.

Štetni rad djece je emocionalno i socijalno opasan rad i štetan je za dijete i reflektira se na njegovo redovno obrazovanje i onemogućava dijete da se redovno školuje ili ga tjera da napusti školu prije vremena ili da bude prinuđeno da se školuje pod izuzetno teškim uvjetima.⁶

SINTAGMA "DJECA ULICE" - ZNAČENJE, TUMAČENJA, DEFINICIJE

Prema članu I Konvencije o pravima djeteta⁷, "pojam dijete označava svaku osobu mlađu od 18 godina, osim ako se zakonom koji se primjenjuje na dijete granica punoljetnosti ne odredi ranije". Konvencija je potpisana od gotovo svih zemalja svijeta te se može reći da je ovo općeprihvaćena definicija djeteta.

Definicija sintagme "dijete ulice" nije eksplicitno unesena u međunarodnim pravnim izvorima, ali je nalazimo u različitim izvještajima i istraživanjima. Danas mnogi subjektivno određuju značenje ove sintagme, definiraju je prema vlastitom nahodjenju.

Nalazimo u Izvještaju UNICEF-a, i to iz 1982., da su djeca ulice ona djeca za koju je ulica više nego vlastita porodica, ona im je postala pravi dom, i koja se nalaze u situaciji da nisu zaštićena, nadgledana i da su bez savjeta odgovornih odraslih osoba.⁸

Osim toga, postoji još jedna definicija djece ulice koja je veoma rasprostranjena koju s podjelom koju je ustanovio UNICEF koristi UN. To je definicija UNICEF-a iz 1986., prema kojoj su "djeca ulice" djeca koja se nalaze u iznimno teškim okolnostima.⁹

Kao što je naglašeno u okviru izvještaja UNICEF-a, djeca ulice relativno su širok pojam koji obuhvata svu djecu koja rade na ulici.¹⁰ UNICEF je uveo podjelu na djecu s ulice i djecu na ulici.

Iako postoje kritike ovakve podjele¹¹, može se smatrati da ova podjela može poslužiti za razlikovanje djece koja imaju nekoga ko skrbi i brine (barem bi trebao, op.a.) o njima i one koja nemaju nikakvog pravnog, a ni stvarnog skrbnika, koja su pravno praktički nevidljiva.¹²

⁶ Konvencija Međunarodne organizacije rada (MOR /ILO) - Konvencija o zabrani i trenutnoj akciji na eliminaciji najtežih oblika dječijeg rada br. C182 (1999), "Službeni list RBiH", broj 2/92 i 13/94

⁷ Konvencija o pravima djeteta, Zakon o ratifikaciji Konvencije UN-a o pravima djeteta, "Službeni list RBiH", broj 2/92 i 13/94

⁸ The State of the World's Children 2006, <http://www.unicef.org/sowc/>, 8. januar 2008.

⁹ Pare, M. Why have street children disappeared?, International Journal of Children's Rights, 2003, str. 8

¹⁰ Ibid 7, član 1.

¹¹ Pare, M., Why have street children disappeared?, International Journal of Children's Rights, 2003, str. 5

¹² Izvještaj UNICEF-a iz 2006. god., The State of the World's Children 2006, <http://www.unicef.org/sowc/>,

Djeca na ulici su ona djeca koja tu zarađuju za život, ali ona, za razliku od djece s ulice, imaju dom i porodicu kojoj se vraćaju. Dakle, djeca s ulice nemaju porodicu, sve veze s porodicom, ako su i postojale, su prekinute, ona su nezavisna, nemaju svoj dom. Njihov dom je ulica i kao takva su podložna za različite oblike eksploatacije.

“PROSJAČENJE“

MOR je 2004. godine usvojila **definiciju prosjačenja**, koje se utvrđuje kao “niz aktivnosti kojima pojedinac traži novac od nepoznate osobe, a na osnovu svog siromaštva ili u potrazi za dobrotvornim donacijama pozivajući se na zdravstvene ili vjerske razloge. Prosjaci isto tako mogu prodavati manje predmete, kao što su krpe za čišćenje ili cvijeće, zauzvrat tražeći novac čiji iznos nije utemeljen vrijednošću predmeta koji se prodaje.“

Iako ne postoji zvanična i konačna definicija kojom bi se utvrdila pojava prosjačenja, u regiji se najčešće koristi sociološko određenje prosjačenja kao “društvene devijacije i socijalnog problema, koji se sastoji u stjecanju materijalnih vrijednosti traženjem od drugih lica, bespovratno i bez pružanja protivusluge.”¹³

U okviru Regionalnog izvještaja o prosjačenju djece – Rasprostranjenost, prevencija i suzbijanje dječijeg prosjačenja (2011.) organizacije Save the Children navedeno je da važeći zakoni i propisi na području obuhvaćenom istraživanjem prepoznaju prosjačenja, međutim nije dat opis djela ili objašnjenje ovog izraza. “Dječije prosjačenje” skoro da i ne postoji u zakonodavstvu i ova se pojava ne odvaja od prosjačenja odraslih. Istraživanje je pokazalo da u regiji među profesionalcima koji se bave fenomenom dječijeg prosjačenja ne postoji jasno i nedvosmisleno shvatanje i korištenje ovog pojma, te da se državni organi i ustanove koje se bave zaštitom prava djece značajno međusobno razlikuju u pogledu određenja ove pojave.¹⁴

Ukoliko se prosjačenje tretira kao oblik zlostavljanja i zanemarivanja djeteta, njegovo je pravno definiranje nepotrebno, navode stručnjaci. Suština je u tome da je dijete izloženo zlostavljanju i zanemarivanju, odnosno neželjenim i štetnim utjecajima (hladnoći, boravku na ulici, odsustvu obrazovanja, rizicima od nasilja i povređivanja, odsustvu nadzora odgovorne odrasle osobe, itd.), a pri tome je od malog značaja kojom se konkretno aktivnošću dijete bavi (prosjačenje, “rad”)¹⁵.

U OKVIRU OVOG PRAKTIKUMA KORISTIMO SE SINTAGMOM
“RADNA EKSPLOATACIJA DJECE“.

1.2. Međunarodni standardi u eliminaciji i zaštiti djece od štetnog rada

Konvencija o zabrani i trenutnoj akciji na eliminaciji najtežih oblika dječijeg rada br. C182 (1999) poziva države članice na donošenje programa akcije za eliminiranje najgorih oblika dječijeg rada kao prioritet. Uzimajući u obzir važnost obrazovanja u eliminiranju dječijeg rada, države trebaju poduzimati efikasne i vremenski određene mjere da bi:

- spriječile angažiranje djece u najgorim oblicima dječijeg rada;
- pružile neophodnu i odgovarajuću direktnu pomoć za povlačenje djece s najgorih oblika dječijeg rada i njihovu rehabilitaciju i socijalnu integraciju;
- omogućile pristup besplatnom osnovnom obrazovanju i, gdje god je moguće i potrebno, obuku za zanimanja za djecu koja su povučena s najgorih oblika dječijeg rada;
- identificirale i došle do djece koja su izložena posebnim rizicima, i uvažile specijalnu situaciju djevojčica.

str. 35

¹³ Milosavljević, M. “Devijacije i društvo”, Draganić, Beograd 2003

¹⁴ Regionalni izvještaj o prosjačenju djece – Rasprostranjenost, prevencija i suzbijanje dječijeg prosjačenja, Save the Children 2011, str. 12

¹⁵ Ibid.

Zbog sve veće rasprostranjenosti dječijeg rada u svijetu, Konvencija o najgorim oblicima dječijeg rada br. C182 (1999) zahtijevala je nove mjere i obaveze države koje su uslijedile donošenjem Preporuke br. 190 o zabrani i hitnoj akciji za ukidanje najgorih oblika dječijeg rada. Preporuka poziva države da se programi akcije za ukidanje najgorih oblika dječijeg rada pod hitno donesu i realiziraju, i to u konsultaciji s odgovarajućim vladinim institucijama i organizacijama poslodavaca i radnika. Prilikom donošenja programa i akcija države trebaju voditi računa o stavovima djece koja su neposredno pogođena najgorim oblicima dječijeg rada. Ovi programi trebaju imati za cilj da:

- 1) identificiraju i osude najgore oblike dječijeg rada;
- 2) spriječe angažiranje i uklone djecu iz najgorih oblika dječijeg rada, štiteći ih od represalija i omogućujući njihovu rehabilitaciju i socijalnu integraciju kroz mjere kojima se rješavaju njihove vaspitne, fizičke i psihološke potrebe;
- 3) poklone posebnu pažnju:
  - mlađoj djeci,
  - ženskoj djeci,
  - problemu prikriivenih radnih situacija u kojima su posebno ugrožene djevojčice,
  - ostalim grupama djece koja su posebno ugrožena ili imaju posebne potrebe;
- 4) identificiraju i rade sa zajednicama u kojima su djeca posebno ugrožena;
- 5) informiraju, učine osjetljivim i mobiliziraju javno mnijenje i zainteresirane grupe, uključujući djecu i njihove porodice.¹⁶

Kod određivanja vrsta rada i kod identificiranja slučajeva potrebno je uzeti u obzir rad koji izlaže djecu fizičkom, psihološkom i seksualnom zlostavljanju.¹⁷ Države članice trebaju najgore oblike dječijeg rada smatrati krivičnim djelima i to sve oblike ropstva ili praksi sličnih ropstvu, kao što su prodaja i nedozvoljena trgovina djecom, dužničko ropstvo i robovanje i prinudni ili obavezni rad, uključujući prinudno ili obavezno regrutiranje djece kako bi se koristila u oružanom sukobu.¹⁸

1.3. Karakteristike radne eksploatacije djece u BiH

U Bosni i Hercegovini radna eksploatacija djece prepoznata je prije svega kroz problem trgovine ljudima. Godine 2003. donesen je prvi “Državni akcijski plan za borbu protiv trgovine ljudima i ilegalne imigracije u Bosni i Hercegovini”¹⁹ te zatim još dva akcijska plana, nakon čega je Vijeće ministara BiH usvojilo Strategiju suprotstavljanja trgovini ljudima u Bosni i Hercegovini s Akcijskim planom 2013-2015, (u daljnjem tekstu: Strategija suprotstavljanja trgovini ljudima u BiH). U okviru spomenutih akcijskih planova i Strategije suprotstavljanja trgovini ljudima u BiH problem radne eksploatacije djece prepoznat je i za njega je predviđen cilj B.4. Prevencija prisilnog prosjačenja i prisilnog rada te je predviđena Mjera: Preduprijeti slučajeve u kojima se osobe, posebno djeca, podvrgavaju prisilnom prosjačenju i drugim oblicima prisilnog rada kao sastavnog dijela kriminalnih aktivnosti.

¹⁶ Konvencija Međunarodne organizacije rada (MOR /ILO) - Konvencija o zabrani i trenutnoj akciji na eliminaciji najtežih oblika dječijeg rada br. C182 (1999) „Službeni list RBiH“, broj 2/92 i 13/94 - Preporuka 190 o zabrani i hitnoj akciji za ukidanje najgorih oblika dječijeg rada, član 2.

¹⁷ Ibid, član 3.

¹⁸ Ibid, član 12.

¹⁹ Prvi akcijski plan kreiran je za period 2002.-2005.; drugi za period 2005.-2007.; treći za period 2008.-2012.

Sam problem "radne eksploatacije djece na ulici" u Bosni i Hercegovini prepoznat je od nekih nevladinih organizacija kao poseban oblik eksploatacije djece. Među prvim organizacijama Save the Children Norway i UNICEF započeli su i implementirati programe i istraživanja s ciljem pokretanja preventivnih aktivnosti na "suzbijanju problema prosjačenja djece na ulici" u Bosni i Hercegovini.²⁰

"Zemlja djece" je, uočivši problem sve većeg broja djece koja prosjače na ulicama Tuzle, početkom 2000. godine sprovela javnu kampanju "Ulica je naša sadašnjost, da li je i naša budućnost". U sklopu kampanje sprovedeno je prvo istraživanje u Bosni i Hercegovini o fenomenu djece ulice, koje je pokazalo da više od 120 djece ulice, uzrasta od osam mjeseci do 15 godina, svakodnevno boravi i prosjači na području Tuzlanskog kantona najčešće zbog siromaštva, zlostrebe, odnosno zanemarivanja od roditelja. Oko 75% ove populacije činila su romska djeca. Većina ove djece bila je pravno nevidljiva, izvan obrazovnog sistema, zdravstveno, odgojno i higijenski zapuštena.²¹

U objavljenom Istraživanju o nasilju nad djecom u Bosni i Hercegovini (2004) navedeno je da je problem djece koja žive i rade na ulici dugo bio problem koji nije rješavan kao pitanje povezano s trgovinom. Iako je bilo sporadičnih prijava, zapažanja i medijskih objava da u pojedinim gradovima Bosne i Hercegovine ima djece koja su na ulici, gdje su radila cijeli dan, povremeno viđana kako svoju zaradu predaju odraslima, izostajala je ozbiljna intervencija nadležnih institucija i službi. Pitanje djece koja žive i rade na ulici, kao mogućih žrtava trgovine djecom, treba tretirati kao problem u sastavu sistema socijalne zaštite. Djeca koja prose su djeca čija je druga kuća postala ulica i koja se moraju povinovati "pravilima ulice". Uglavnom ne idu u školu, a kako bi opstala i preživjela, trpe teror odraslih, koji ih zlostrebljavaju na različite načine. Najrasprostranjeniji vid takve zlostrebe je prosjačenje.²²

Ovo je istraživanje otkrilo da značajan broj djece živi ili radi na ulici. Anketirani su izvijestili o hiljadu kontakata koji su ostvareni s takvom djecom u periodu od 1999. do 2002. godine, ali je u izvještaju podvučeno da je teško napraviti konkretne procjene stvarnog broja djece zbog izostanka sistematskog prikupljanja podataka od onih koji pružaju usluge i policije. Čini se da većina ove djece dolazi iz romske zajednice. Podaci dalje govore da se radi uglavnom o djeci mlađoj od 14 godina, od kojih najveći broj ne ide u školu, a dobar dio se tokom anketiranja činio bolesnim.

Podaci iz izvještaja nevladine organizacije "Budimo aktivni" za 2006. godinu otkrivaju kako vrste poslova koje romska djeca obavljaju zavise od njihove uključenosti u školovanje. Za djecu koja ne idu u školu veća je vjerovatnoća ne samo da rade nego i da taj rad uključuje rad na ulici poput prosjačenja i prikupljanja otpada, a za djecu koja pohađaju školu i rade veća je vjerovatnoća da pomažu roditeljima na pijaci ili s prodajom drugih stvari.²³

Na osnovu dosadašnjih pokazatelja primjetno je da je u Bosni i Hercegovini "prosjačenje djece" jedan od raširenih oblika radne eksploatacije djece i u uskoj je vezi sa zlostavljanjem i zanemarivanjem djece koja su izložena svakodnevnom ugrožavanju njihovog života i zdravlja i u stalnom su riziku da postanu žrtve trgovine ljudima.

Prema podacima NVO "Zemlja djece", oko 75% ove populacije čine romska djeca. Od tog procenta u 80% slučajeva romska su djeca prisiljena da prosjače od roditelja/staratelja i zlostrijebljena su od njih u svrhu ekonomske eksploatacije.

Analizom podataka iz upitnika (koji je pripremila konsultantska grupa Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice BiH u cilju izrade Smjernica za poboljšanje položaja romske djece u BiH) dobijenih od 14 centara za socijalni rad u Federaciji Bosne i Hercegovine u prosjačenju i drugim oblicima prisilnog rada identificirano je ukupno 168 djece, što je 6,75% od ukupne populacije romske djece (2.486) koja su registrirana u ovim institucijama. S

²⁰ Izvještaj o trgovini djecom u BiH, Save the children Norway, UNICEF, 2005.

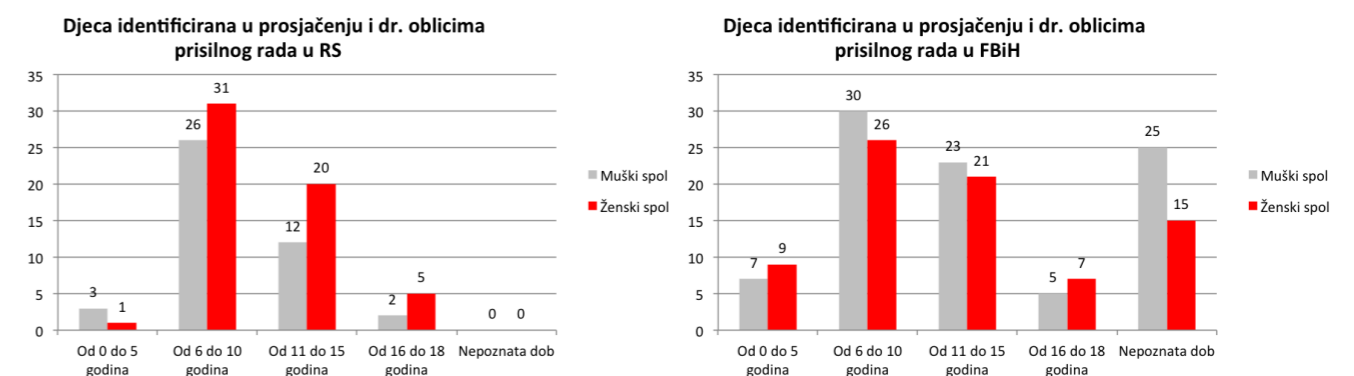
²¹ Istraživanje o djeci ulice na području Tuzlanskog kantona, "Zemlja djece", Tuzla, 2000. godina

²² Istraživanje o nasilju nad djecom u Bosni i Hercegovini, Save the Children Norway i UNICEF, 2004. str. 31

²³ Djeca progovaraju - Šta utiče na trgovinu djecom u Jugoistočnoj Evropi, Izvještaj iz Bosne i Hercegovine, maj 2007., Save the Children Norway, str. 59

obzirom na činjenicu da podatke nisu dostavili centri za socijalni rad općina u kojima živi najveći broj Roma u FBiH (Tuzla, Živinice, Banovići, Općina Centar Sarajevo, Novo Sarajevo, Ilijaš, Travnik, Kiseljak i Jajce) i u kojima je evidentno prisutno i u stalnom porastu prosjačenje djece, možemo reći da ovaj podatak nije odraz realnog stanja.

Iz podataka koji su dostavili centri za socijalni rad u Republici Srpskoj i Distriktu Brčko registrirano je stotinu romske djece u prosjačenju, što je 6,87% od ukupno obuhvaćene ove populacije djece u ovih devet centara za socijalni rad. Jedino nedostaju podaci iz Centra za socijalni rad Doboj. (Tabela 1., Podaci za period 2010.-2011.)

Tabela 1. Podaci za period 2010.-2011.

Institucija ombudsmena za ljudska prava BiH sprovela je empirijsko istraživanje o problemu prosjačenja djece u BiH²⁴, koje je realizirano u Sarajevu, Banjoj Luci, Tuzli, Mostaru i Distriktu Brčko. Istraživanje je pokazalo da većina institucija nema uspostavljenu bazu podataka niti statističke evidencije o djeci koja prose, a kao razloge ističu nepostojanje nadležnosti za rad na problematici ostvarivanja prava djece koja prose, nedovoljne materijalne i kadrovske kapacitete, opterećenost drugim poslovima i sl.

Institucija ombudsmena za djecu Republike Srpske sprovela je istraživanje²⁵ o prosjačenju djece u RS-u, koje je pokazalo da je u 2010. godini od centara za socijalni rad i policija ovog entiteta registrirano 131 dijete u prosjačenju, od čega 68 djevojčica (52%) i 63 dječaka (48%). Prema evidenciji nadležnih službi, u prosjačenju su najčešće bila djeca uzrasta od 6-9 godina (49 djece), uzrasta od deset do 14 godina (48 djece) i uzrasta od 15-18 godina (25 djece). U prosjačenju je zatečeno i četvero djece uzrasta do pet godina i petero djece ispod tri godine starosti.

Na području Bosne i Hercegovine, a u cilju poboljšanja položaja i pružanja pomoći u ostvarivanju prava na zaštitu od svih oblika nasilja, zlostavljanja i izrabljivanja djece koja su uključena u život i rad na ulici ili djeci pod rizikom da to postanu, danas djeluje pet dnevnih centara (Tabela 2. Nacionalna mreža dnevnih centara za djecu uključenu u život i/ili rad na ulici i djecu koja su u riziku da to postanu u BiH/podaci za 2013. godinu), a to su:

²⁴ Specijalni izvještaj o problemu prosjačenja djece u Bosni i Hercegovini, Institucija ombudsmena za ljudska prava BiH, Banja Luka/Sarajevo 2009. godina.

²⁵ Prevencija eksploatacije djece u Jugoistočnoj Evropi, Prosjačenje djece u Republici Srpskoj - Izvještaj ombudsmena za djecu Republike Srpske, oktobar 2011.

Dnevni centri

RB	Naziv centra/organizacije	Mjesto	Broj korisnika
1.	“Služba za prevenciju, prihvata i zaštitu djece u riziku“, KJU Disciplinski centar za maloljetnike	Sarajevo	337
2.	Dnevni centar za djecu (Udruženje “Zemlja djece Tuzla“)	Tuzla	332
3.	Dječiji dnevni centar (“Medica“, Zenica)	Zenica	58
4.	Dnevni centar za djecu (Udruženje “Humanitarna organizacija Altruist“)	Mostar	367
5.	Dnevni centar za djecu (Udruženje “Nova generacija“, Banja Luka)	Banja Luka	159

Tabela 2. Nacionalna mreža dnevnih centara za djecu uključenu u život i/ili rad na ulici i djecu koja su u riziku da to postanu u BiH/podaci za 2013. godinu

Također, na području Federacije BiH u okviru Centra za socijalni rad Tešanj djeluje Prihvatna stanica za djecu zatečenu u skitnji, prosjačenju ili drugim okolnostima za koju je neophodan hitan kratkoročni smještaj (11 korisnika) i Prihvatna stanica Medica u Zenici (deset korisnika). Osim Dnevnog centra udruženje “Nova generacija“ također vodi i Prihvatnu stanicu.

1.4. Uzroci i oblici radne eksploatacije djece

Prema dosadašnjim iskustvima, u sociološkom smislu postoje različiti tipovi **prosjačenja**, koje možemo razlikovati prema društvenom životu i običaju:

- prosjačenje siromašnih/socijalno ugroženih:
  - slučajno – nije im stil života i način egzistencije;
  - prosjačenje iz navike – oni su na putu da budu profesionalci.
- profesionalno prosjačenje - bave se time u vidu zanata, imaju visoke prihode i posjeduju:
  - specifične tehnike i metode;
  - prostornu pokretljivost;
  - praktično iskustvo.

Prosjačenje se može odvijati kao:

- individualno prosjačenje - kada odrasla osoba ili dijete samo putem radnji tipičnih za prosjake traži milostinju, čak i verbalno se pozivajući na realne ili izmišljene potrebe;
- grupno - kada dvoje ili više odraslih osoba ili djece solidarizirajući se uzajamno iniciraju davanje milostinje, česti slučajevi u ovoj kategoriji su mlade žene s djecom u naručju ili grupe maloljetne djece;

- 3) kolektivno/organizirano - kad se grupno prosi, postoji podjela uloga, a vrlo često i organizator prosjačenja. Ovaj vid podrazumijeva čitav sistem hijerarhijski postavljenih pozicija u okviru aktivnosti koje se odnose na stjecanje materijalnih dobara putem traženja milostinje. Kompletnom “mrežom“ rukovodi pojedinac koji nije sam prosjak (često ni materijalno ugrožen).

Priroda radne eksploatacije djece uvjetovana je uzrastom djeteta, njegovim zdravstvenim stanjem, ekonomskim i socijalnim prilikama u državi, stepenom razvoja tehnologije, kao i stepenom opće svijesti o potrebi brige o djetetu. Najveći faktori rizika trgovine djecom i radne eksploatacije djece prisutni su u siromašni zemljama i zemljama u krizi bilo da se radi o političkim ili ekonomskim prilikama. Posebno su pogođeni najsiromašniji slojevi u njima, uključujući djecu imigranata, djecu koja žive na ulici, djecu pripadnika manjinskih i marginaliziranih grupa, izbjeglica i raseljenih lica, te djeca povratnici.

Pojava dječijeg rada značajno zavisi i od ekonomske situacije same porodice u kojoj se dijete nalazi. Evidentno je da je fenomen dječijeg rada prisutniji u siromašnim porodicama koje se nisu u stanju zaštititi od fluktuacije radne snage, a samim tim i dohotka. Djeca se iz takvih porodica povlače iz obaveznog školovanja i uključuje u rad za stvaranje dodatnih prihoda porodice.

Jedan je broj djece prisiljen raditi jer im egzistencija, kao i opstanak njihovih porodica ovise o njihovom radu. Iako je štetan dječiji rad nezakonit u mnogim zemljama, pa tako i u Bosni i Hercegovini, ova je pojava i dalje prisutna. Pristup obrazovanju toj djeci je u najvećem broju slučajeva gotovo nemoguć i često su kada odrastu doživotno osuđena na siromaštvo i najniže, najteže i najslabije plaćene oblike rada. Zbog takvog života i rada podliježu različitim bolestima i često nemaju ni osnovne oblike zdravstvene zaštite.

Dječiji rad zastupljen je u različitim oblastima socijalnog života i predstavlja veoma unosan izvor zarade. Radno angažirana djeca za isti rad koji obavljaju kao i odrasli općenito su manje plaćena jer su spremna za mnogo niže nadnice obavljati iste poslove, čime čine veliku uštedu poslodavcima, koji se zbog toga opredjeljuju za dječiji rad i njihovu eksploataciju.

1.5. Prepoznavanje djece žrtava radne eksploatacije

Djeca žrtve radne eksploatacije najčešće potječu iz razorenih porodica u kojima odrastaju bez odgovarajućeg roditeljskog staranja. Ta djeca su najčešće higijenski-vaspitno zapuštena, nisu uključena u redovni sistem obrazovanja ili ga neredovno pohađaju, pravno su nevidljiva, lažno se predstavljaju, nemaju pri sebi identifikacijske dokumente, često su pronađena na lokaciji ili u vezi s lokacijom koja se najvjerovatnije koristi za eksploataciju djece. Često imaju povrede koje izgledaju kao da su rezultat fizičkog napada, povrede ili poremećaje tipične za određene poslove ili mjere kontrole ili povrede koje su rezultat primjene mjera kontrole, postoje znakovi zanemarivanja i zlostavljanja djeteta.

Dijete koje je žrtva radne eksploatacije rijetko sebe vidi kao žrtvu. Postoji više složenih razloga za ovaj fenomen, od koji navodimo neke: dijete nije svjesno koncepta radne eksploatacije, nije svjesno prava koje ima kao žrtva, osjeća krivicu za vlastitu eksploataciju, osjeća sramotu zbog situacije u kojoj se nalazi, ima strah od mogućih posljedica za sebe ili porodicu ukoliko bi tražili pomoć, ne traži pomoć od straha da će ići u zatvor ili biti deportiran, u zavisnom je odnosu s osobom koja ga eksploatira i često smatra da sada bolje živi u odnosu na situaciju prije nego što je postalo žrtva radne eksploatacije.

Važno je napomenuti da su vrlo često roditelji, staratelji i bliži rođaci uključeni u ekonomsku eksploataciju djece. Djeca su, za očekivati, veoma lojalna svojim roditeljima ili osobama koje se staraju o njima. Ne može se očekivati da dijete samostalno traži da bude zaštićeno od ovih osoba, posebno ako se uzme u obzir činjenica da su ova djeca izložena različitim predrasudama okoline. Utvrđeno je da djeca koja se nalaze u situaciji da su ekonomski izrabljivana, odnosno kojom se trguje, često daju iskaze s očiglednim greškama ili neistinama. Ovo se dešava iz razloga jer je dijete instruirano od odraslih i naučeno šta će pričati u slučaju da bude otkriveno, pa je naučilo

priču napamet. Veoma je važno da pomognemo djetetu da se osjeća sigurno i zbrinuto, kao i da dijete ne osjeti da je pod bilo kakvom sumnjom ili istragom, odnosno da je reklo nešto zbog čega će biti kažnjeno.

Mreža dnevnih centara za djecu uključenu u život i/ili rad na ulici ili su u riziku da to postanu, uz participaciju centara za socijalni rad i nadležnih kantonalnih, entitetskih ministarstava i Ministarstva sigurnosti BiH izradila je "Indikatore za prepoznavanje djece potencijalnih žrtava trgovine ljudima"²⁶, koji uključuju niz jasno definiranih i razrađenih pokazatelja za svaki oblik trgovine ljudima. Dokument je namijenjen profesionalcima u obrazovnom, socijalnom i zdravstvenom sektoru i nevladinim organizacijama radi blagovremenog i lakšeg prepoznavanja djece koja su potencijalne žrtve ili žrtve različitih oblika eksploatacije, zloupotrebe i iskorištavanja, odnosno trgovine ljudima. Socijalni radnici kao i drugi profesionalci koji dolaze u kontakt s djecom trebali bi se voditi ovim indikatorima.

1.6. Indikatori radne eksploatacije djece u BiH

Radna eksploatacija djece može se prepoznati na sljedeće načine:

- ako su djeca zatečena da rade posao neprimjeren djetetu ili uzrastu djeteta, na neprimjerenom mjestu i/ili u neprimjereno vrijeme;
- zatečena su djeca s robom spremnom za prodaju ili s alatom za rad;
- djeca posjeduju opremu za rad koja je dizajnirana ili prekrojena tako da je mogu koristiti djeca;
- djeca su zatečena da rade poslove u domaćinstvu, skriveni od šire zajednice u kojoj žive;
- djeca žive u kolektivnom smještaju, često u degradiranim prostorima s lošim uvjetima kao što su poljoprivredne i industrijske zgrade ili na istom mjestu gdje rade, te rijetko napuštaju prostorije;
- djeca nemaju pristup svojoj zaradi;
- djeca su zavisna od poslodavaca u pogledu zadovoljavanja osnovnih potreba, izloženi su sigurnosnim mjerama koje su postavljene tako da ih zadrže unutar radnih prostorija;
- ako postoje indikacije da je prekršeno radno zakonodavstvo, nemaju ugovor o radu (za maloljetnike od 15-18 godina);
- ako je izrazita neuhranjenost i iscrpljenost djece;
- djeca su zatečena da obavljaju poslove na radnom mjestu neuobičajenim za dijete.

S obzirom na to da je prosjačenje jedan od najčešćih oblika radne eksploatacije djece, izrađeni su posebni indikatori za prepoznavanje djece koja su izrabljivana u svrhu prosjačenja i sitnog kriminala i to:

- posjeduju značajne iznose novca ili druge dragocjenosti;
- loš fizički izgled (neuhranjeni, odjeća ne odgovara uzrastu djeteta niti godišnjem dobu);
- zatečeni su da prose ili u vršenju krivičnog djela;
- nose oružje;

- imaju tjelesne nedostatke za koje se sumnja da su posljedica sakaćenja;
- dijete prenosi ili preprodaje narkotike;
- svakodnevno se kreću u velikim grupama i prelaze velike razdaljine;
- dio su velike grupe djece koja ima istog odraslog "staratelja";
- skloni su patološkim oblicima ponašanja (droga, alkohol...);
- imaju agresivan i nametljiv stav;
- nose ispisane molbe za pomoć;
- kreću se u "gangovima" i imaju oznake pripadnosti tim "gangovima";
- pojavljuju se novi oblici kriminaliteta povezani s "gangovima" (reketiranje, ucjene, novi vidovi vršnjačkog nasilja).

Pored ovih specifičnih indikatora koji se odnose na ekonomsku eksploataciju i prosjačenje djece razvijeni su i opći indikatori koji su zajednički za prepoznavanje djece potencijalnih žrtava svih oblika trgovine ljudima. Oni koji su karakteristični za dječiji štetni rad su:

- postoje znakovi da su izloženi kontroli kretanja (ne smiju otići s određenog mjesta bez pitanja, prisustvo odraslih osoba u blizini koji ih nadziru);
- imaju povrede koje izgledaju kao da su rezultat fizičkog napada, odnosno povreda za koje izgleda da su rezultat primjene mjera kontrole, postoje znakovi zanemarivanja i zlostavljanja;
- dozvoljavaju drugima da govore u njihove ime kada im se neko direktno obrati;
- provode na ulici veći dio dana na frekventnim lokacijama bez nadzora roditelja/staratelja;
- djeca su zatečena kasno noću bez pratnje odraslih, na frekventnim mjestima;
- lažno se predstavljaju;
- snalžljivost djeteta koja nije u skladu s njegovim uzrastom;
- pokazuju nepovjerenje prema vlastima;
- ne poznaju lokalni jezik;
- često mijenjaju mjesto boravka;
- putuju bez odraslih lica u pratnji,
- ne pohađaju obrazovni sistem, nemaju pristup zdravstvenoj zaštiti;
- posjeduju mobilni telefon s kojeg obavljaju česte i kratke razgovore, nagla promjena raspoloženja nakon telefonskog razgovora.

Djeca žrtve radne eksploatacije često budu i važni svjedoci. Zbog toga je neophodno da se svi, a posebno nadležni organi, brinu za dobrobit žrtve prije svega iz humanih razloga, te da se zalažu za što hitnije pokretanje

²⁶ Indikatori za prepoznavanje djece potencijalnih žrtava trgovine ljudima, Udruženje "Zemlja djece", Tuzla, 2013., www.zemljadjece.org

istraga protiv počinitelja krivičnih djela. Ovakav pristup zahtijeva da se uključe odgovarajuće stručne službe i nevladina udruženja koja će pružiti podršku i brinuti se o potrebama žrtava radne eksploatacije djece ili pružanju informacija žrtvama o postojanju takvih službi i organizacija. Status žrtve inicira određene sudske i upravne postupke u kojima se moraju osigurati određena prava žrtvi koja su definirana Deklaracijom UN-a o temeljnim načelima pravosuđa u vezi sa žrtvama kriminaliteta i zloupotrebom državnih ovlasti.²⁷

Raspodjela uloga svih učesnika u zaštiti djece žrtava treba stvoriti efektan i pouzdan temelj za prikupljanje i procjenu podataka na osnovu kojih se olakšava otkrivanje djela trgovine ljudima, među koja često spada i radna eksploatacija djece.

Opredjeljenje je da utvrđivanjem standardnih procedura predstavljenih u okviru ovog dokumenta poboljšamo standard rada i povezanost različitih profesija i institucija i osiguramo cjelovit proces stručnog prepoznavanja, istraživanja, dokazivanja, odlučivanja i realizacije zaštitnih intervencija prema djeci žrtvama radne eksploatacije djece i djeci svjedocima trgovine ljudima.

1) U ovom dijelu ne opisuje se kako profesionalac može doći u situaciju da kontaktira ili razgovara s djetetom, jer su te situacije različite i veoma kompleksne, tako da se u tekstu koji slijedi ove situacije naznačavaju u okviru djelovanja različitih profesija/sektora zaštite. Činjenica je, međutim, da se često najvažnije informacije mogu dobiti u neslužbenom razgovoru s djecom i to u situacijama koje nisu uvijek povezane s našom osnovanom sumnjom da je u pitanju dijete izloženo nekom od oblika radne eksploatacije. U takvim situacijama potrebno je dijete strpljivo saslušati, čak i kada imamo samo blage indicije o nekom od oblika radne eksploatacije; potrebno je iskoristiti trenutak kada dijete ukaže svoje povjerenje prema nama.

2) Svi profesionalci trebaju nastojati da u razgovoru s djetetom uoče određene detalje u izjavi djeteta, te obratiti pažnju na situacije koje su u vezi s djelima radne eksploatacije, a koje se mogu odnositi na:

- vrbovanje/namamljivanje,
- prijevoz,
- transfer,
- prihvata i pružanje utočišta pomoću prevare i/ili prijetnje,
- upotrebu sile i prinuda na seksualne i druge usluge,
- otmicu, prodaju ili prevaru,
- zloupotrebu ovlasti i položaja nad bespomoćnim ili davanje ili primanje plaćanja da se postigne pristanak osobe koja ima kontrolu nad drugom osobom, u našem slučaju nad djetetom.

3) Svi raspoloživi podaci pokazuju da se najčešće ekonomski izrabljuju djeca. Pod posebnim rizikom su djeca pripadnici manjina, djeca s posebnim potrebama, raseljena i izbjegla djeca, djeca iz siromašnih porodica, djeca iz nefunkcionalnih porodica, djeca smještena u rezidencijalne ustanove, a u posljednje vrijeme i djeca iz ostalih sredina i funkcionalnih porodica.

²⁷ Uz potrebe koje proizlaze kad osoba postane žrtva, žrtve imaju potrebu da učestvuju u sudskom i upravnom postupku. Stoga, Deklaracija u članu 6. definira:

- a) izvještavati žrtve o njihovoj ulozi i obimu, vremenskom razdoblju i napredovanju sudskog postupka te o razmatranju njihovog predmeta, a posebno ako je riječ o teškom krivičnom djelu i ako su zatražili takve podatke;
- b) omogućiti da se stavovi i problemi žrtava prikažu i razmotre u odgovarajućim fazama sudskog postupka ako su oštećeni lični interesi žrtve, bez povređivanja interesa osumnjičenog i u skladu s odgovarajućim državnim kaznenopravnim sistemom;
- c) pomagati žrtvama tokom cijelog pravnog postupka;
- d) poduzimati mjere kojima se žrtvama ublažava neugodnost i prema potrebi štiti njihova privatnost, a njima, njihovim porodicama i svjedocima garantira zaštita od zastrašivanja i odmazde;
- e) izbjegavati nepotrebna odgađanja razmatranja njihovih predmeta i provođenja naloga ili rješenja kojima se žrtvama dodjeljuje naknada.

4) Prilikom službenog kontakta potrebno je razgovarati o činjenicama koje pogoduju eksploataciji kao što su: migracijska kretanja (migracija – kretanje stanovništva, emigracija – odlazak iz države, imigracija – ulazak u državu, deportacija – protjerivanje iz države, repatrijacija - dobrovoljni povratak u državu), nasilje, kriminal, zabrinutost za egzistenciju, nesposobnost za privređivanje, situacije bilo koje socijalne isključenosti i neinformiranosti, posebno djece u manjim sredinama i slično.

5) Često se u razgovoru mogu spomenuti uzroci kretanja ljudi, a oni mogu biti u vezi s prirodnim uzrocima (katastrofa, nesreća), društvenim pojavama (rat, politički razlozi), socijalnim statusom (nezaposlenost, siromaštvo), ekonomskim statusom (nezaposlenost, nenapredovanje u struci), neinformiranost, nepoznavanje prava i ovisnost o nekome (zakoni, prava, obaveze, običaji).

6) Djeca žrtve radne eksploatacije najčešće potječu iz razorenih porodica u kojima odrastaju bez odgovarajućeg roditeljskog staranja i često su izložena nasilju u porodici, vršnjačkom nasilju i nasilju u zajednici.

2. ZAKONSKI OKVIR U BOSNI I HERCEGOVINI

2.1. Trgovina ljudima

Zaštita djece od svih vidova eksploatacije i zloupotrebe uključujući i informacijske tehnologije osigurava se u okviru četiri krivična zakona u BiH, gdje su utvrđena krivična djela protiv sloboda i prava građanina, krivična djela protiv spolnog integriteta i krivična djela protiv braka i porodice i to:

- Krivični zakon BiH («Službeni glasnik BiH», br. 3/03, 32/03, 37/03, 54/04, 61/04, 30/05, 53/06, 55/06, 32/07 i 08/10), u daljnjem tekstu KZBiH;
- Krivični zakon FBiH («Službene novine FBiH», broj 35/03, 37/03, 21/04, 69/04, 18/05, 42/10, 42/11); u daljnjem tekstu KZFBiH;
- Krivični zakon RS-a («Službeni glasnik RS-a», broj 49/03, 108/04, 37/06, 70/06, 73/10, 11/2, 67/13); u daljnjem tekstu KZRS;
- Krivični zakon BD, prečišćeni tekst («Službeni glasnik BD», broj 33/13), u daljnjem tekstu KZBD.

KZBiH utvrdio je krivična djela protiv čovječnosti i vrijednosti zaštićenih međunarodnim pravom među kojima i sljedeća krivična djela, koja se odnose na trgovinu ljudima, a tiču se i zaštite djece i u kojima se mogu provoditi posebne istražne radnje:

- zasnivanje ropskog odnosa i prijevoz osoba u ropskom odnosu (član 185.),
- trgovina ljudima (član 186.),
- međunarodno vrbovanje radi prostitucije (član 187., stav 3.).

U entitetskim krivičnim zakonima i zakonu BD postoji nekoliko krivičnih djela koja su u vezi s trgovinom ljudima.

KZRS predviđa sljedeća krivična djela:

- navođenje na prostituciju (član 198., stav 4.),
- trgovinu maloljetnim osobama (član 198. b),
- organiziranje grupe ili zločinačkog udruženja za izvršenje krivičnog djela trgovine ljudima i trgovine maloljetnim licima (član 198. v),
- iskorištavanje djece i maloljetnih osoba za pornografiju (član 199., stav 1.),
- proizvodnju, posjedovanje i prikazivanje dječije pornografije (član 200., stavovi 2., 4. i 5.).

KZFBiH predviđa također krivična djela:

- navođenje na prostituciju (član 210., stav 4.),
- iskorištavanje djeteta ili maloljetnika radi pornografije (član 210., stavovi 1. i 2.),
- upoznavanje djeteta s pornografijom (član 210., stavovi 1. i 2.).

Krivični zakon Federacije BiH još nije usklađen s međunarodnim standardima u oblasti trgovine ljudima. Pojedine odredbe ovog Zakona sadrže elemente ovog složenog krivičnog djela, kao naprimjer krivično djelo navođenja na prostituciju, čiji se stav 2. odnosi na navođenje na pružanje seksualnih usluga uz upotrebu sile. Međutim, ovaj stav ne ispunjava elemente radnje (prijevoz, vrbovanje, skrivanje) iz definicije trgovine ljudima koju predviđaju Protokol za sprečavanje, zaustavljanje i kažnjavanje trgovine ljudima, (a) naročito ženama i djecom (tzv. Palermo protokol)²⁸ i Evropska konvencija protiv transnacionalnog organiziranog kriminala.²⁹ Stavljanjem naglasaka na prostituciju potpuno se zanemaruju druge svrhe iskorištavanja. Ne uvažava se ugrožen položaj osoba ispod 18 godina starosti, te se i dalje traže dokazi da su učinioci potjecali, navodili ili prisilili tu osobu na seksualno iskorištavanje.

Osim toga, upoređivanjem opisa ovih krivičnih djela zapaža se da odredba člana 186., stav 2. Krivičnog zakona BiH sadrži isti opis kao i krivično djelo navođenja na prostituciju iz člana koji definira ovo krivično djelo u Federalnom krivičnom zakonu, što u praksi stvara mnoge probleme, a naročito u pogledu pravilne kvalifikacije krivičnog djela, ali i određivanja stvarne nadležnosti sudova, odnosno tužilaštava, što može izazvati sukob nadležnosti između Tužilaštva BiH i Tužilaštava FBiH, jer ovo pitanje nije regulirano zakonom. Različitim rješenjima materijalnih krivičnih zakona ozbiljno se ugrožava pravo jednakosti građana pred zakonom, u našem slučaju i djece, što ukazuje na potrebu hitnog usklađivanja Krivičnog zakona FBiH s međunarodnim dokumentima.

KZBD također predviđa krivična djela s istim sadržajem kao zakoni Republike Srpske:

- navođenje na prostituciju (član 207., stav 4.),
- trgovinu ljudima (član 207. a, stavovi 2., 3., 6. i 8.)
- iskorištavanje djeteta ili maloljetnika radi pornografije (član 208., stavovi 1. i 2.),
- upoznavanje djeteta s pornografijom (član 208., stavovi 1. i 2.)

²⁸ Protokol za sprečavanje, zaustavljanje i kažnjavanje trgovine ljudima, (a) naročito ženama i djecom (tzv. Palermo protokol), «Službeni glasnik BiH», broj 3/02, Međunarodni ugovori

²⁹ Konvencija UN-a protiv transnacionalnog organiziranog kriminala, «Službeni glasnik BiH», broj 3/02

Veoma je značajna mogućnost upotrebe posebnih istražnih radnji jer je predviđena kazna zatvora u trajanju od tri godine i minimalno propisana kazna kada su u pitanju krivična djela trgovine ljudima učinjena prema djeci. Policajcima i tužilaštvu omogućava se korištenje prikrivenih istražitelja, praćenje ili snimanje i druge istražne radnje kako bi se olakšano dokazalo izvršenje ovog krivičnog djela.

U skladu sa Zakonom o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine, RS-a, i Distrikta BiH Brčko tužilaštva mogu preduzimati posebne istražne radnje za djela trgovine ljudima jer je zapriječena kazna tri i više godina.

Za krivična djela koja se odnose na navođenja na prostituciju, iskorištavanje djece i maloljetnih lica za pornografije, proizvodnju i prikazivanje dječije pornografije s obzirom na visinu zapriječene kazne ne mogu se provoditi posebne istražne radnje. Razlika postupanja postoji na prostoru Federacije BiH, RS-a i BDBiH prema visini zapriječene kazne.

Kako bi se problem trgovine ljudima razumio i u kontekstu radne eksploatacije djece, polazimo od termina koji je utvrđen u okviru člana 1. Konvencije Vijeća Evrope o akciji protiv trgovine ljudima, u kojoj se navodi:

“... a. izraz ‘trgovina ljudima’ označavat će regrutaciju, prijevoz, premještaj, nastanjivanje ili primanje osoba koristeći se prijetnjom ili silom ili drugim oblicima prisile, otmicom, prevarom, obmanom, zloupotrebom vlasti ili neke pozicije ranjivosti ili nuđenjem ili prihvatanjem plaćanja ili drugih koristi radi dobijanja pristanka osobe koja ima kontrolu nad drugom radi eksploatacije. Eksploatacija podrazumijeva najmanje eksploataciju prostitucije drugih, ili nekih drugih oblika seksualne eksploatacije, **prinudni rad i usluge, ropstvo** ili postupke slične ropstvu, služenje ili uzimanje organa;

b. saglasnost žrtve (trgovine ljudima) s eksploatacijom, kao što je navedeno u alineji a ovog člana, irelevantna je ako je bilo koji od navedenih načina iz alineje a upotrijebljen.

c. regrutacija, prijevoz, premještaj, smještaj ili primanje djece radi eksploatacije smatraju se kao (trgovina ljudima) iako ovo ne uključuje niti jedan način prisile naveden u alineji a;

d. termin (dijete) označava svaku osobu do 18 godina;

e. termin (žrtva) označava svaku fizičku osobu koja je primorana na trgovinu ljudima kao što je navedeno u ovom članu.³⁰

Slična definicija nalazi se u okviru Protokola za sprečavanje, zaustavljanje i kažnjavanje trgovine ljudima, naročito ženama i djecom (tzv. Palermo protokol).³¹

I jedan i drugi međunarodni propis uklanjaju potrebu za postojanjem sredstava koja su u slučajevima punoljetnih žrtava neophodna da bi se osoba smatrala žrtvom. Drugim riječima, nije potrebno da dijete bude prisiljeno, natjerano, oteto, prevareno ili obmanuto da bi se smatralo žrtvom trgovine ljudima. Naprimjer, ukoliko roditelji dovedu dijete u situaciju da su natjerana da rade (naprimjer da prose), ovo se može smatrati trgovinom djetetom, čak i ako dijete to radi dobrovoljno.

2.2. Zapuštanje i zanemarivanje djeteta

U Bosni i Hercegovini pored krivičnih zakona pojam zapuštanja i zanemarivanja djece (u ovom slučaju nasilja nad djecom radnom eksploatacijom) sadržan je u okviru Zakona o zaštiti od nasilja u porodici u FBiH³² i Zakona o zaštiti od nasilja u porodici RS-a³³, u kojima se ovaj oblik nasilja prepoznaje u okviru nasilja u porodici.

30 Konvencija vijeća Evrope o akciji protiv trgovine ljudima, “Službeni glasnik BiH” - Međunarodni ugovori, 3/07

31 Protokol za sprečavanje, zaustavljanje i kažnjavanje trgovine ljudima, naročito ženama i djecom - “Palermo Protokol”, “Službeni glasnik BiH” - Međunarodni ugovori, br. 3/02

32 Zakon o zaštiti od nasilja u porodici, “Službeni glasnik FBiH”, broj 28/13

33 Zakon o zaštiti od nasilja u porodici, “Službeni glasnik RS-a”, br. 102/12

Nasilje u porodici je bilo koje djelo koje nanosi fizičku, psihičku, seksualnu ili ekonomsku štetu ili patnju, kao i prijetnje takvim djelima ili propuštanje dužnog činjenja i pažnje koje ozbiljno sputavaju članove porodice da uživaju u svojim pravima i slobodama na principu ravnopravnosti u javnoj ili privatnoj sferi života, tako da se nasilje u porodici može povezati i s postojanjem radne eksploatacije djece. **Dakle, nasilje u porodici ili porodičnoj zajednici** je poseban oblik nasilja koji može uključivati razne oblike nasilja te posebno zapuštanje ili zlostavljanje djeteta ili maloljetnika i izbjegavanje izdržavanja, što može uključivati radnu eksploataciju djeteta.

Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici utvrđen je postupak za pritužbe u vezi s nasiljem nad djecom koje se javlja u porodici. Prema navedenom zakonu, članovi porodice, zdravstveni i socijalni radnici, nastavnici, odgajatelji, medicinske, obrazovne i druge ustanove i organi, kao i nevladine organizacije koji u obavljanju svoje dužnosti saznaju za počinjeno nasilje u porodici dužni su odmah po saznanju prijaviti počinjeno nasilje u porodici nadležnoj policijskoj upravi. Osoba koja ne izvrši obavezu prijavljivanja nasilja u porodici čini prekršaj.

Policija, tužilaštvo, sud, organi starateljstva i druge službe nadležne za socijalnu i zdravstvenu zaštitu dužne su žrtvi porodičnog nasilja pružiti zaštitu od nasilničkog ponašanja i to po hitnom postupku. Kao što je naglašeno u okviru Zakona o zaštiti nasilja u porodici u RS-u i FBiH, posebnu pomoć i zaštitu uživa dijete žrtva porodičnog nasilja.

KRIVIČNE ODREDBE U ZAKONIMA FEDERACIJE BIH, REPUBLIKE SRPSKE I DISTRIKTA BIH BRČKO

Zaštita djece od zanemarivanja i zapuštanja je pored navedenih krivičnih djela uključena u tri krivična zakona u BiH u okviru krivičnih djela protiv braka i porodice, koji su u neposrednoj vezi s radnom eksploatacijom djece:

- Zapuštanje ili zlostavljanje djeteta ili maloljetnika, čl. 219. KZFBiH i 216. KZBD:

“(1) Roditelj, usvojitelj, staratelj ili druga osoba koja grubo zanemaruje svoje funkcije zbrinjavanja ili odgoja djeteta ili maloljetnika kaznit će se kaznom zatvora od tri mjeseca do tri godine.

(2) Kaznom iz stava 1. ovog člana kaznit će se roditelj, usvojitelj, staratelj ili druga osoba koja zlostavi dijete ili maloljetnika, prisili ga na rad koji ne odgovara njegovoj životnoj dobi, ili na pretjerani rad, ili na prosjačenje, ili ga iz koristoljublja navodi na ponašanje koje je štetno za njegov razvoj.

(3) Ako je krivičnim djelom iz st. 1. i 2. ovog člana dijete ili maloljetnik teško tjelesno ozlijeđen, ili mu je teško narušeno zdravlje, ili se zbog krivičnog djela iz st. 1. ili 2. ovog člana dijete ili maloljetnik odao prosjačenju, prostituciji ili drugim oblicima asocijalnog ponašanja ili delinkvenciji, učinitelj će se kazniti kaznom zatvora od tri mjeseca do pet godina.“

A u članu 207. KZRS-a navodi se:

“(1) Roditelj, usvojlac, staralac ili drugo lice koje grubim zanemarivanjem svoje dužnosti zbrinjavanja i vaspitavanja zapusti maloljetno lice o kojem je dužno da se stara, kazniće se novčanom kaznom ili zatvorom do dvije godine.

(2) Roditelj, usvojlac, staralac ili drugo lice koje zlostavlja maloljetno lice ili ga prinuđava na pretjeran rad ili rad koji ne odgovara uzrastu maloljetnog lica ili na prosjačenje, ili ga iz koristoljublja navodi na vršenje drugih radnji koje su štetne za njegov razvoj, kazniće se zatvorom do tri godine.

(3) Ako je usljed djela iz st. 1. i 2. ovog člana nastupila teška tjelesna povreda ili teško narušavanje zdravlja maloljetnog lica, ili se maloljetno lice odalo prostituciji, alkoholu ili drugim oblicima asocijalnog ponašanja, učinilac će se kazniti kaznom zatvora od šest mjeseci do pet godina.“

Treba naglasiti da se djeca koja su žrtve ekonomske eksploatacije, nažalost, nerijetko nalaze u vanbračnim zajednicama, u koje su gurnuta od samih roditelja ili osoba koje ih “kontroliraju”. Najčešće su to djevojčice i nije rijedak slučaj da su starosne dobi ispod četrnaest godina, tako da, osim što su žrtve krivičnog djela izvanbračne zajednice s mlađim maloljetnikom, također su i žrtve krivičnog djela spolnog odnošaja s djetetom. Treba naglasiti da u određenim slučajevima ima i elementa krivičnog djela trgovine ljudima jer roditelji “daju” dijete za unaprijed

dogovorenu svotu novca drugim osobama i omogućavaju da ono živi u takvoj vanbračnoj zajednici. Djeca se najčešće u takvim zajednicama ekonomski izrabljuju od odraslih muškaraca s kojima žive, kao i drugih članova domaćinstva. Pored radnog iskorištavanja, izloženi su različitim oblicima nasilja, a maloljetnička trudnoća je karakteristična za te zajednice i koristi se kao način da se lakše eksploatira i zloupotrebljava takvo dijete. Krivični zakon u entitetima i distriktu definira krivično djelo izvanbračne zajednice s mlađim maloljetnikom³⁴, koje glasi:

- 1) "Punoljetna osoba koja izvanbračno živi sa maloljetnikom koji nije navršio šesnaest godina života kaznit će se kaznom zatvora od tri mjeseca do tri godine .
- 2) Kaznom iz stava 1. ovog člana kaznit će se roditelj, usvojitelj ili staratelj koji maloljetniku u životnoj dobi od četrnaest do šesnaest godina života omogućiti izvanbračni život s drugom osobom ili ga na to navede.
- 3) Ko krivično djelo iz stava 2. ovog člana učini iz koristoljublja kaznit će se kaznom zatvora od šest mjeseci do pet godina.
- 4) Ako se sklopi brak, krivično gonjenje neće se poduzeti, a ako je poduzeto, obustavit će se."

Krivičnim zakonom Republike Srpske³⁵ propisana je blaža kazna za osnovni oblik ovog krivičnog djela nego u Federaciji BiH i kreće se od novčane kazne do kazne zatvora do dvije godine, a za kvalificirani oblik iz stava 3. ovoga člana zajamčena je kazna zatvora do tri godine.

2.3. Prekršajni postupak

Zakoni o radu u BiH/FBiH, RS-u i BD, kao opći propisi o radu i radnim odnosima, reguliraju pitanje rada i zapošljavanja djece. U navedenim zakonima o radu utvrđuje se pravo djece na rad, i postavlja se uvjet za zaključenje ugovora o radu koji se ne može sklopiti s osobom koja nije navršila 15 godina života:

- a) članom 15. Zakona o radu FBiH ("Službene novine FBiH", br. 43/99, 32/00 i 29/03),
- b) članom 14. Zakona o radu RS-a, prečišćeni tekst ("Službeni glasnik RS-a", br. 55/07) i
- c) članom 17. Zakona o radu BD, prečišćen tekst ("Službeni glasnik BD", br. 19/06, 19/07, 25/08 i 20/13).

Ovim zakonima propisano je da ugovor o radu može zaključiti osoba koja je navršila 15 godina života i koja ima opću zdravstvenu sposobnost utvrđenu od nadležne zdravstvene ustanove. Navedeni zakoni ne predviđaju niti jedan izuzetak i ne dopuštaju bilo kakvu mogućnost zaključivanja ugovora o radu za osobe mlađe od 15 godina života i propisano je da maloljetnik ne može zaključiti ugovor o radu za obavljanje poslova koji mogu ugroziti njegovo zdravlje, moral ili razvoj. Osobe između 15 i 18 godina života mogu se zaposliti pod uvjetom da od ovlaštenog ljekara ili mjerodavne zdravstvene ustanove pribave potvrdu kojom dokazuju da imaju zdravstvenu sposobnost za obavljanje tih poslova.

Navedenim zakonima o radu zabranjuje se i štetni rad djece i propisano je da maloljetnik ne može raditi na naročito opasnim i teškim poslovima. Inspektor rada kada u vršenju inspeksijskog nadzora utvrdi da je poslodavac učinio prekršaj navedenih članova o zapošljavanju maloljetnih osoba, izreći će mjeru zabrane rada dok se ne završi postupak po prijavi za prekršaj.

U navedenim zakonima o radu entiteta i BD, kao i podzakonskim aktima nisu definirani "laki rad" ili "laka zanimanja", shodno stavu 1. člana 7. Evropske socijalne povelje/revidirane³⁶, što je potrebno harmonizirati s međunarodnim prihvaćenim standardima Bosne i Hercegovine.

³⁴ Krivični zakon FBiH, član 216., Krivični zakon BDBiH, član 213.

³⁵ Krivični zakon RS-a, član 204., krivično djelo vanbračna zajednica s maloljetnim licem

³⁶ Revidirana evropska socijalna povelja, "Službeni glasnik BiH" - Međunarodni ugovori, broj 8/08

Za osiguranje poštivanja ove, kao i drugih zakonskih odredbi koje se odnose na zabranu prekovremenog rada maloljetnika, zabranu noćnog rada, ostvarivanje prava na najniži godišnji odmor i drugo predviđene su kaznene odredbe i utvrđene odgovarajuće kazne i to: članom 140. Zakona o radu FBiH, članom 180. Zakona o radu RS-a, članom 111. Zakona o radu BD. U sva tri navedena zakona o radu propisano je da se ako je prekršaj učinjen prema maloljetniku, iznos novčane kazne uvećava dvostruko.

U Republici Srpskoj ova materija se tretira i krivičnopravno kada je riječ o radu i zapošljavanju omladine i to Zakonom o izmjenama i dopunama KZRS-a ("Službeni glasnik RS-a", broj 67/13), član 31.³⁷

*Zakoni o inspekciji*³⁸ Federacije BiH, RS-a i BD uređuju vršenje inspeksijskog nadzora u entitetima i BD radi osiguranja izvršavanja zakona i drugih propisa i općih akata, organizaciju organa za inspekcije i rukovođenje tim organima, djelokrug inspekcija, prava, obaveze i odgovornosti inspektora, međusobne odnose inspekcija.

Predmet inspeksijskog nadzora je poduzimanje inspeksijskih radnji na utvrđivanju stanja izvršavanja propisa kod pravnih i drugih osoba i građana koji su u obavljanju svoje djelatnosti i radu dužni postupati prema tim propisima. Inspeksijski nadzor vrši se određivanjem upravnih mjera radi sprečavanja i otklanjanja nezakonitosti u izvršavanju tih propisa i poduzimanjem drugih upravnih mjera i radnji određenih ovim zakonima i drugim propisima.

Inspeksijskim nadzorom osigurava se zakonitost i zaštita javnog i privatnog interesa u skladu sa zakonom. Uloga inspeksijskog nadzora je da djeluje i preventivno radi na poticanju društvene discipline u izvršavanju propisima određenih obaveza.

Inspekcije rada organizirane su u nekoliko različitih oblasti. U okviru ovog problema za nas su najznačajnije ovlasti inspekcija u oblasti rada, sanitarno-zdravstvena farmaceutska inspekcija i tržišna inspekcija.

Zakonom o javnom redu i miru RS-a i BD i zakonima koji su doneseni u Federaciji BiH na nivou kantona³⁹ utvrđeno je kao prekršaj djelo odavanja prostituciji na javnom mjestu i prekršajno djelo odavanja prosjačenju, navođenje na prosjačenje na javnim mjestima, kao naprimjer Zakon o prekršajima protiv javnog reda i mira Kantona Sarajevo⁴⁰, koji u članu 8., stav 2. b i c utvrđuje prekršajne i novčane kazne od 200 do 600 KM za osobu:

"b) koja se odaje skitnji,

c) ko se odaje prostituciji i ko koristi usluge prostitucije".

Zatim član 8., stav 4. a, b i f utvrđuje prekršajne i novčane kazne od 400 do 1.200 KM za osobe:

"a) ko prodaje ili daje alkoholna pića pijanom licu, maloljetniku, duševno oboljelom licu ili licu zaostaloga duševnog razvoja,

b) ko drugog navodi na prosjačenje,

f) roditelj, usvojlac, odnosno staralac maloljetnika koji je učinio prekršaj protiv javnog reda i mira propisan ovim zakonom, ako je izvršenje prekršaja posljedica njegovog propuštanja dužnog staranja o maloljetniku, a u mogućnosti je da takav nadzor vrši."

³⁷ "(1) Ko se svjesno ne pridržava propisa koji se odnose na zaključivanje ugovora o radu i prestanku radnog odnosa, plate i druga primanja iz radnog odnosa, radno vrijeme, pauze, odmora, godišnje odmora, ili odsustva... zaštita omladine... zabranu prekovremenog ili noćnog rada ili plaćanja propisane naknade, i time uskratiti radniku pravo koje mu pripada ili ga ograničiti, kazniće se novčanom kaznom ili zatvorom tri godine."

³⁸ Zakon o inspekcijama RS-a, "Službeni glasnik Republike Srpske", broj 74/10; Zakon o inspekciji FBiH, "Službene novine Federacije BiH", broj 69/05

³⁹ Zakon o javnom redu i miru RS-a, "Službeni glasnik RS-a", br. 20/07; Zakon o javnom redu i miru BD, "Službeni glasnik Brčko distrikta BiH", broj 32/09; u Federaciji BiH ovi su zakoni doneseni na nivou kantona.

⁴⁰ Zakon o prekršajima protiv javnog reda i mira, "Službene novine Kantona Sarajevo", br. 7/08, 18/07

Zatim član 8., stav 5. b, c, utvrđuje prekršajne i novčane kazne od 500 do 1.500 KM za osobe:

“b) ko organizuje prosjačenje ili ko navodi na prosjačenje maloljetno lice ili duševno bolesno lice ili lice zaostalog duševnog razvoja,

c) ko drugog navodi na prostituciju ili ko iznajmi, odnosno ustupi prostorije za vršenje prostitucije.”

U Zakonu o javnom redu i miru Distrikta BiH Brčko (“Službeni glasnik Brčko distrikta BiH”, broj 32/09) članom 14. regulirano je:

“1) Ko prosjači na javnom mjestu bit će kažnjen novčanom kaznom u iznosu od 100 do 500 KM.

2) Ko navodi na prosjačenje maloljetno lice, duševno ili tjelesno bolesno lice, odnosno lice zaostalog duševnog i tjelesnog razvoja bit će kažnjen novčanom kaznom u iznosu od 500 do 1.000 KM.”

U Zakonu o javnom redu i miru RS-a, član 26., utvrđeno je sljedeće:

“(1) Ko prosjači, kazniće se novčanom kaznom do 200 do 800 KM.

(2) Ko prisiljava ili navodi na prosjačenje maloljetno lice, duševno bolesno lice ili lice zaostalog duševnog razvoja, kazniće se novčanom kaznom od 400 do 1.200 KM.”

A u članu 27. sljedeće: “Propuštanje obaveze staranja o maloljetniku (1) Roditelja, usvojlac, odnosno staralac maloljetnika.

2.4. Građanskopravna zaštita djece

Građanska prava djece koja su utvrđena u okviru nacionalnog zakonodavstva omogućavaju djeci veoma dobar vid zaštite, naročito u pogledu građanskopravne zaštite. Djeca, u skladu s važećim zakonima u Bosni i Hercegovini, imaju pravo po rođenju biti upisana u matične knjige rođenih. Djeca imaju pravo na svoje vlastite identifikacijske isprave. Roditelji su dužni brinuti se o njihovom odgoju, obrazovanju i ostalim potrebama. Mogu ostvarivati pravo na novčana primanja po osnovu dječijeg dodatka, pravo na liječenje i socijalnu pomoć.

Djeca određene starosne dobi, kako je već navedeno u definiciji, mogu sklapati i maloljetnički brak pod određenim uvjetima, raditi određene poslove s navršenih 15 godina života. Djeca imaju pravo na “ime i državljanstvo”, što je naglašeno članom 7. Konvencije o pravu djeteta.

U Bosni i Hercegovini često je prisutna praksa da se djeca ne upisuju u matične knjige rođenih. Na taj način se djeca lišavaju čitavog niza prava koja se stječu državljanstvom kao što su pravo na besplatnu zdravstvenu zaštitu, dječiji dodatak, školovanje itd., a ova je činjenica jedan od važnih dokaza o zanemarivanju djeteta.

Također je evidentno da su kazne za neprijavlivanje veoma male i da se u nekim sredinama naplaćuju takse za realizaciju ove aktivnosti. Istraživanje koje je provedeno u proteklom periodu pokazalo je da su djeca pripadnici romske manjine najugroženija i najviše izložena riziku i da je u Bosni i Hercegovini najviše romske djece koja nisu upisana u matične knjige.

Poseban problem predstavlja identifikacija djece iz izbjegličkih porodica koje borave u Bosni i Hercegovini te djece iz azilantskih porodica za koje nije moguće pribaviti vjerodostojne identifikacijske dokumente. Najčešća situacija koja se javlja upravo je nedostatak vjerodostojnih isprava te podataka o njihovom rođenju, što je siguran indikator zanemarivanja djece.

Rad djece u cilju eksploatacije rijetko se nadzire od nadležne inspeksijske službe. Pri tome je znatan nedostatak podataka i informacija o radnoj eksploataciji djece. Evidentno je, međutim, da se na osnovu istraživanja i podataka nevladinih organizacija uočava problem eksploatacije djece kroz rad na mjestima kao što su: ulica, barovi, hoteli, noćni klubovi, restorani, disko-klubovi, prodajni centri, parkirališta i sl. javna mjesta.

Maloljetnički brakovi koji su sklopljeni uz dozvolu roditelja i staratelja uopće se ne nadziru. Saradnja institucija u pogledu razmjene informacija u navedenim situacijama je nedovoljna.

U cilju prevencije nasilja nad djecom, dozvoljavajući pri tome djeci da samostalno odlučuju, potrebno je razmotriti mogućnost da se u okviru nadležnih postupanja odgovarajućih službi uvedu preventivne mjere koje dozvoljavaju da se već donesene odluke u interesu djece suspendiraju ili odgode u njihovoj primjeni ili se uključi pojačani nadzor nadležnih institucija ako postoji sumnja na zloupotrebu djece u svrhu trgovine.

Zakoni o matičnim knjigama⁴¹ koji se primjenjuju u Federaciji BiH i Republici Srpskoj, kojima je regulirano prijavljivanje i upis u matičnim knjigama propisuju jedinstven sljedeći tekst u članovima 6. oba Zakona: “Rođenje djeteta prijavljuje se usmeno ili pismeno radi upisa u matičnu knjigu rođenih matičaru matičnog područja na kome je mjesto u kome se dijete rodilo”.

Član 8. Zakona o matičnim knjigama Federacije BiH, a član 15. Zakona o matičnim knjigama Republike Srpske propisuje obavezu zdravstvene ustanove da prijavi rođenje djeteta, dok je rođenje djeteta izvan zdravstvene ustanove dužan prijaviti otac, odnosno drugi član domaćinstva, osoba u čijem je stanu dijete rođeno, babica, ljekar, i, konačno, i osoba koja je saznala za rođenje djeteta.

Osobe koje određuju ime djeteta su njegovi roditelji, usvojitelji, odnosno njegovi staratelji.

Prijava rođenja djeteta vrši se u roku do 15 dana, upis imena vrši se najkasnije u roku od dva mjeseca od dana rođenja djeteta. Upis imena učinjen nakon 30 dana od dana rođenja matičar vrši na temelju rješenja policijske uprave na čijem se području vode matične knjige, kao i svaki eventualni drugi zakasniji upis.

Zakoni o ličnom imenu⁴² koji se primjenjuju u oba entiteta i Distriktu Brčko propisuju da “Lično ime djetetu određuju roditelji sporazumno”. Lično ime djeteta sporazumno određuju roditelji. Ako se roditelji nisu sporazumjeli o ličnom imenu djeteta, lično ime određuje nadležni centar za socijalni rad. Organ starateljstva radi zaštite prava i interesa djeteta dužan je u roku od 15 dana od dana prijema obavijesti da se roditelji nisu sporazumjeli o ličnom imenu djeteta pokrenuti postupak za određivanje ličnog imena djeteta.⁴³ Ukoliko organ starateljstva ne pokrene postupak u zakonu određenom roku za određivanje ličnog imena djeteta, čini prekršaj za koji je predmetnim zakonom propisana novčana kazna za odgovornu osobu organa starateljstva u iznosu od 500,00 do 1.500,00 KM.⁴⁴

Kaznene odredbe Zakona o matičnim knjigama koji se primjenjuje u Federaciji BiH propisuju se kao novčane i prekršajne za sve koji: “u propisanom roku ne prijave rođenje djeteta ili ne odrede ili ne prijave lično ime djeteta”. Međutim, ova odredba je neprimjenjiva u praksi iz dva razloga. Navedeni propisi nisu kantonalni, odnosno federalni, te ih kantonalni, odnosno federalni sudovi za prekršaje ne primjenjuju. Međutim, sve i kada bi ih mogli primijeniti, vrijednost novčane kazne danas se praktično ne može ni odrediti.

Zakonom o matičnim knjigama Federacije BiH propisana je novčana kazna za pojedinca - građanina i službenu

41 Zakon o matičnim knjigama FBiH, “Službeni list RBiH”, broj 20/92, 13/94; Zakon o matičnim knjigama BD, “Službeni glasnik BDBiH”, broj 08/05; Zakon o matičnim knjigama RS-a, “Službeni glasnik RS-a”, broj 111/09

42 Zakon o ličnom imenu FBiH, “Službene novine FBiH”, broj 7/12, Zakon o ličnom imenu RS-a, “Službeni glasnik RS-a”, broj 27/93; Zakon o ličnom imenu BDBiH, “Službeni glasnik BDBiH”, broj 8/02, 29/05

43 Zakon o ličnom imenu FBiH, član 6.

44 Ibid, član 20.

osobu koja ne prijavi rođenje djeteta u propisanom roku ili nije odredila, odnosno prijavila lično ime djeteta u visini od 50,00-300,00 KM, a za pravno lice u iznosu od 1.000,00-3.000,00 KM.⁴⁵

Zakon o matičnim knjigama RS-a⁴⁶, kako je utvrđeno članom 59., ima blažu kaznenu politiku za ove prekršaje, koja je u odnosu na federalni zakon duplo manja.⁴⁷ Za fizičku, odnosno odgovornu osobu propisana je novčana kazna u iznosu od 50,00 do 150,00 KM, a za pravno lice od 500,00 do 1.500,00 KM.

Pored neujednačene kaznene politike za prekršaje neprijavlivanja i neupisa djeteta u matičnu knjigu rođenih, odnosno neodređivanja imena djeteta u entitetima i distriktu, primjetno je da su propisane novčane kazne minimalne, gotovo simbolične u poređenju sa štetom koja se ovim prekršajem nanosi djetetu, čak i da se primjenjuju.

Također ističemo da je u Porodičnom zakonu Federacije BiH u članu 97. i Porodičnom zakonu RS-a u članu 94. propisana gotovo identična odredba prema kojoj je organ starateljstva dužan preduzeti potrebne mjere radi zaštite ličnih i imovinskih prava djeteta.⁴⁸

Pravo na ime je svakako lično pravo djeteta koje je utvrđeno eksplicitno u okviru Konvencije o pravima djeteta, tako da se u okviru čl. 7. navodi:

“1. Odmah nakon rođenja djeteta mora biti upisano u matične knjige te mu se mora jamčiti pravo na ime, pravo na državljanstvo i, koliko je to moguće, pravo da zna za svoje roditelje i da uživa njihovu skrb.

2. Države stranke osiguraju će primjenu ovih prava u skladu sa svojim nacionalnim zakonodavstvom i obvezama koje proizlaze iz odgovarajućih međunarodnih instrumenata u ovom području, osobito ako bi djeteta inače ostalo bez državljanstva.“

Pored prethodno navedenog potrebno je istaknuti i sljedeće, a to je da oba navedena zakona u odjeljku Prava i dužnosti roditelja i djece navode dužnost roditelja da se staraju o obrazovanju svoje djece. Ako djeca nisu upisana u matične knjige, otpada i mogućnost njihovog obrazovanja, djeca su pravno nevidljiva i pogodna za razne oblike eksploatacije.

Zakon o jedinstvenom matičnom broju BiH (“Službeni glasnik BiH”, broj 32/01) regulira način određivanja matičnog broja. Ovim zakonom uređuje se određivanje, dodjeljivanje, upisivanje, pohranjivanje i korištenje jedinstvenog matičnog broja (u daljnjem tekstu: JMB) državljana Bosne i Hercegovine i stranih državljana u Bosni i Hercegovini.

Nadležni organ po službenoj dužnosti dodjeljuje JMB građanima rođenim u Bosni i Hercegovini prilikom upisa u matične knjige rođenih u Bosni i Hercegovini.

Nadležni organ dužan je djetetu dodijeliti JMB u roku od 15 dana od dana upisa u matične knjige rođenih.

Državljaninu BiH rođenom u inozemstvu JMB dodjeljuje nadležni organ u mjestu posljednjeg prebivališta u BiH roditelja. Ako je samo jedan roditelj imao prebivalište u BiH, tom državljaninu JMB dodjeljuje nadležni organ u tom mjestu.

Ako su roditelji imali različita prebivališta u BiH, osobi se JMB može dodijeliti u jednom ili drugom prebivalištu. Ako ni jedan od roditelja nije nikada imao prebivalište u BiH, osobu upisuje nadležni organ u mjestu u BiH s kojim jedan ili oba roditelja mogu uspostaviti efektivnu vezu.

Matični broj određuje se prema spolu. Matični se broj može mijenjati na zahtjev. Ovaj je broj veoma važan element za identifikaciju jer omogućava veoma brzu provjeru podataka u CIPS bazi u slučaju potrebe.

⁴⁵ Zakon o matičnim knjigama FBiH, “Službene novine FBiH”, broj 37/12, član 73. i član 75.

⁴⁶ Zakon o matičnim knjigama, “Službeni glasnik RS-a”, br. 111/09

⁴⁷ Ibid 44.

⁴⁸ Porodični zakon Federacije BiH, “Službene novine FBiH”, broj 35/05 i Porodični zakon RS-a, “Službeni glasnik RS-a”, broj 54/02

Sloboda kretanja zagwarantirana je Ustavom Bosne i Hercegovine⁴⁹ i uključuje i slobodu izbora mjesta življenja. Sloboda mjesta življenja za djecu je ograničena, ona je odgovornost roditelja, odnosno staratelja. Djeci je dozvoljeno da putuju uz odgovarajuću pratnju i mogu biti samo u određenim situacijama povjerena na čuvanje odgovarajućim, nastavnim osoblju, sportskim trenerima, članovima porodice uz striktno poštovanje procedure provjere od roditelja, odnosno staratelja. Ovo pitanje regulirano je porodičnim zakonima. Starosna dob u vezi sa slobodom kretanja slobodna je procjena roditelja za djecu stariju od 15 godina s obzirom na to da djeca starija od 15 godina mogu dobiti identifikacijsku ispravu (ličnu kartu) i ne zahtijeva se da u svim situacijama imaju pratnju odrasle osobe.

Cilj Zakona o ličnoj karti BiH (“Službeni glasnik BiH”, broj 32/01) je uspostavljanje identifikacije građana BiH i izdavanje ličnih karti svakom državljaninu. Sve odredbe ovoga zakona odnose se jednako na sve državljane BiH, osim ako nije drukčije predviđeno u posebnim odredbama u poglavlju VIII ovoga zakona. Lična karta je jedinstvena za sve državljane i važi na cijelom teritoriju BiH. U okviru ovog zakona članom 8. utvrđeno je da se lična karta izdaje državljaninu koji je podnio zahtjev za izdavanje lične karte ili u čije ime zahtjev podnio njegov propisno ovlašten zakonski zastupnik na lični zahtjev ili na zahtjev njegovog zakonskog zastupnika.

Lična se karta može izdati i državljaninu starijem od 15, a mlađem od 18 godina koji ima prebivalište u BiH na lični zahtjev ili na zahtjev njegovog roditelja ili drugog propisno ovlaštenog zakonskog zastupnika.

Zakon o putnim ispravama BiH (“Službeni glasnik BiH”, broj 4/97) za fizičku, odnosno odgovornu osobu propisuje novčanu kaznu u iznosu od 50,00 do 150,00 KM, a za pravno lice od 500,00 do 1.500,00 KM.

Zakonom o državnoj graničnoj službi BiH (“Službeni glasnik BiH”, broj 50/04) i Zakonom o nadzoru i kontroli prelaska državne granice BiH (“Službeni glasnik BiH”, broj 56/04) regulira se pitanje čuvanja i prelaska državne granice, izdavanje putne isprave, a naročito način rada i ovlaštenja Državne granične službe, koja ima posebno važnu ulogu u pogledu problema trgovine ljudima.

Državna granica BiH može se prelaziti samo na za to određenim graničnim prijelazima, u vrijeme i na način koji je u skladu s namjenom graničnih prijelaza i s ispravama propisanim za prelazak državne granice.

Ko prijeđe ili pokuša prijeći granicu izvan graničnog prijelaza i bez odgovarajuće isprave čini prekršaj koji je kažnjiv po zakonu.

Ko iz koristoljublja prevede preko državne granice jednu ili više osoba koje ne ispunjavaju uvjete za zakoniti ulazak preko državne granice ili ko omogućiti drugome nedozvoljeni prelazak granice čini kazneno djelo krijumčarenja ljudi – po Kaznenom zakonu BiH.

Svaki državljanin BiH, bez obzira na godine starosti, mora imati svoju ličnu putnu ispravu za prelazak granice (izuzev Srbije i Crne Gore, u koje može ući i s ličnom kartom).

Za ulazak u druge zemlje potrebna je odgovarajuća putna isprava BiH, a u zemlje s kojima BiH ima vizni režim potrebna je i viza.

Ličnu kartu BiH, prema važećem zakonu, može izvaditi svaki državljanin BiH s navršениh 15 godina starosti. Za dobivanje lične karte potrebno je priložiti zahtjev za izdavanje lične karte, dokaz o identitetu i državljanstvu BiH.

Svi punoljetni državljani BiH (18 godina starosti) s prebivalištem u BiH prema važećem zakonu dužni su imati ličnu kartu BiH. Punoljetan građanin BiH koji nema ličnu kartu (nema je uza se ili je nije izvadio kod nadležnog organa) čini prekršaj koji je kažnjiv po zakonu.

Svako ustupanje lične karte drugoj osobi ili korištenje tuđe lične karte kao svoje kažnjivo je kao prekršaj.

Djeca državljani BiH mlađa od 18 godina mogu izvaditi putnu ispravu BiH uz podnošenje zahtjeva i prisustvo oba roditelja ili staratelja.

⁴⁹ Vidjeti: član 12. UN-ovog Protokola o građanskim i političkim pravima, član 2. Protokola 4. i član 1. Protokola 7., Evropska konvencija o ljudskim pravima, članovi 2. i 3 m Aneksa 4. Ustava BiH

Dijete državljanin BiH mlađe od 15 godina može napustiti zemlju bez roditelja ili staratelja ukoliko posjeduje ovjerenu punomoć od nadležnog općinskog organa ili suda koju su svojim potpisima ovjerali oba roditelja ili staratelj i tada može putovati u pratnji osobe koja je navedena u punomoći.

Dijete državljanin BiH starije od 15 godina uz posjedovanje odgovarajuće putne isprave BiH i vize (ukoliko je ona potrebna za putovanje u određenu zemlju) može putovati bez pratnje roditelja, zakonskog zastupnika ili staratelja.

Za grupna putovanja državljana BiH u inozemstvo u cilju ekskurzija, posjeta i sl. dozvoljeno je izvaditi "zajedničku putnu ispravu". Zajednička putna isprava izdaje se grupi od najmanje pet, a najviše 50 osoba za jedno putovanje u jednu ili više tačno određenih zemalja. Svaka osoba upisana u zajedničku putnu ispravu mora ispunjavati uvjete za dobivanje pojedinačne putne isprave propisane ovim zakonom. Osobe upisane u zajednički pasoš moraju prilikom putovanja imati sa sobom ličnu kartu ili drugu ispravu kojom se dokazuje identitet, a vođa puta pasoš.

Zakonom je zabranjeno davati svoju putnu ispravu drugome da se njome posluži. Isto tako, zabranjeno je poslužiti se tuđom ispravom kao svojom. U oba slučaja načinjen je prekršaj koji je kažnjiv po zakonu.

Putni list državljaninu BiH izdaje se kada boravi u inozemstvu i kada je bez putne isprave (izgubljena, ukradena i sl.), a radi povratka u BiH. Istim putnim listom mogu se koristiti bračni drug i djeca korisnika putnog lista ako su upisani u putni list u koji su unijete njihove fotografije. Putni list izdaje se s rokom važenja koji je potreban za povratak u BiH, ali ne dužim od 20 dana. Putni list izdaje diplomatsko ili konzularno predstavništvo BiH u inozemstvu na čijem području boravi naš državljanin.

Gubitak ili nestanak putne isprave, kao i pronalaženje tuđe putne isprave neophodno je odmah prijaviti nadležnom organu.

Državljanima BiH za ulazak, boravak ili prelazak preko teritorije zemalja Europske unije i članica potpisnica Šengenskog sporazuma potrebna je biometrijska putna isprava.

Zakonom o kretanju i boravku stranaca i azilu ("Službeni glasnik BiH", broj 36/08 i 87/12) uređuju se uvjeti ulaska i boravka stranaca u BiH, razlozi odbijanja ulaska i boravka stranaca, protjerivanja, dobijanje i prestanak azila i druga pitanja u vezi s boravkom stranaca i azilom.

Ovim zakonom zabranjuje se svaki vid diskriminacije i omogućava sloboda kretanja. Stranci su obavezni poštivati propise i ustavni poredak BiH. Stranci su dužni nadležnim organima vlasti pružiti sve potrebne informacije i predočiti odgovarajuće identifikacijske dokumente i dozvole za boravak. Prelazak granice mora se obaviti na za određenim graničnim mjestima. Ulazak u zemlju podrazumijeva ispunjenje određenih uvjeta i to:

- 1) posjedovanja važeće putne isprave ili drugog važećeg dokumenta;
- 2) posjedovanja važeće vize ako je predviđena za njegovu zemlju porijekla;
- 3) posjedovanja sredstava za izdržavanje i sredstva za zdravstvenu zaštitu;
- 4) ako je krajnje odredište druga zemlja, vizu te zemlje;
- 5) da nema izrečenu mjeru protjerivanja ili otkaza boravka ili zabranu ulaska u vrijeme trajanja te mjere;
- 6) da njegovo prisustvo ne predstavlja prijetnju za nacionalnu sigurnost, poredak i javni red i mir za teritorij BiH.

Pravila i standardi postupanja u vezi s prihvatom, oporavkom i povratkom stranaca žrtava trgovine ljudima u definirani su Pravilnikom o zaštiti stranaca žrtava trgovine ljudima ("Službeni glasnik BiH", broj 49/13). Pravilnikom su utvrđena sljedeća pitanja:

- opći principi u proceduri postupanja,
- pokazatelji u postupku identifikacije,
- procedure za prihvatanje i smještaj žrtava trgovine,

- privremeni boravak iz humanitarnih razloga,
- pomoć žrtvama trgovine,
- repatrijacija žrtava trgovine,
- zaštita djece.

U okviru pravilnika utvrđena je vrsta pomoći koja se pruža žrtvama trgovine:

- pravna pomoć, informiranje i savjetovanje,
- adekvatan i siguran smještaj,
- zdravstvena zaštita.

Nadležni organi će u osiguranju prava voditi računa o dobi, spolu i specijalnim potrebama žrtve, posebno obračujući pažnju na specifične potrebe djece, uključujući adekvatan smještaj, obrazovanje i brigu. Pomoć žrtvama trgovine mogu osiguravati nevladine organizacije koje imaju zaključen protokol o saradnji s Ministarstvom sigurnosti. Ministarstvo u saradnji s MIP-om organizira repatrijaciju. Repatrijacija se može realizirati uz pomoć IOM-a, što će se regulirati Protokolom o saradnji. U poglavlju koje se odnosi na zaštitu djece predviđena su pravila postupanja s djecom zasnovana na djelovanju u najboljem interesu djeteta, odnosno postupanja koje ima za cilj iznalaženje konačnog i trajnog rješenja za zbrinjavanje djeteta žrtve trgovine ljudima.

Posebnim odredbama Pravilnika propisana je posebna zaštita djece tako da sva djeca imaju pravo na "specijalni tretman i zaštitu".⁵⁰ Pod specijalnim tretmanom djeteta podrazumijeva se da "sve aktivnosti nadležnih organa moraju biti preduzete u najboljem interesu djeteta uz najveću brigu i zaštitu koja je prijeko potrebna za dobrobit djeteta, poštivanje mišljenja djeteta, pravo na povjerljivost i diskreciju djeteta žrtve trgovine ljudima, pravo na informaciju, efikasno vođenje postupka, odnosno procjenu svakog pojedinačnog slučaja, pronalaženje i primjena trajnog rješenja."⁵¹

Svi postupci u kojima se razmatraju prava i interesi djeteta žrtve trgovine hitne su prirode, a sve mjere moraju biti preduzete u cilju zaštite privatnosti i identiteta djeteta žrtve trgovine ljudima.⁵² Ako se ne može sa sigurnošću odrediti dob žrtve trgovine ljudima, a postoje razlozi koji navode da je žrtva trgovine dijete, s takvom se osobom postupa s pretpostavkom da je žrtva djeteta.⁵³ Dijete koje nije državljanin BiH uživa ista prava na brigu i zaštitu kao i dijete koje je državljanin BiH.

"Specijalni tretman djeteta" podrazumijeva i:

- smještaj na sigurno mjesto,
- zdravstvenu zaštitu,
- obrazovanje,
- pravnu pomoć i
- informiranje o svom pravnom statusu

Djeca se bez odgađanja smještaju u sklonište, a posebno dijete stranac ako je:

- bez pratnje roditelja ili staratelja, koje ne posjeduje važeće dokumente o boravku u Bosni i Hercegovini,
- bez pratnje roditelja ili staratelja, koje ima važeće dokumente,
- ako postoji opravdana sumnja da se radi o žrtvi trgovine.

50 "Pravilnik o zaštiti stranaca žrtava trgovine ljudima", član 19., stav 1.

51 Ibid, član 2., stav 1., tačka f.

52 Ibid, član 19., stav 6.

53 Ibid, član 19., tačka 7.

Za smještaj se koriste posebna odjeljenja ako je to moguće i ako to nije suprotno najboljim interesima djeteta. Dijete uživa sva prava koja uživaju žrtve trgovine ljudima, kao i posebna prava koja mu pripadaju kao djetetu, a u skladu sa zakonima BiH i Međunarodnom konvencijom o pravima djeteta.

Dijete ostaje u skloništu sve dok se ne završi postupak provjere podataka i uspostavljanja kontakta s nadležnim organima zemlje porijekla, odnosno roditeljima ili ovlaštenim starateljima i dok se ne omogući siguran povratak djeteta. Dijete žrtva trgovine ne može se vratiti u zemlju porijekla ili uobičajenog povratka ukoliko postoji osnovana sumnja, a nakon procjene rizika i sigurnosti, da bi njegov povratak ugrozio njegovu ili sigurnost članova njegove porodice. Realizator repatrijacije djeteta stranca žrtve trgovine ljudima podnosi izvještaj o realiziranoj repatrijaciji Ministarstvu sigurnosti BiH.

Na zahtjev nadležnog službenika organizacijske jedinice ministarstva privremenog staratelja postavlja organ uprave nadležan za poslove socijalne zaštite u mjestu gdje se sklonište nalazi.

Privremeni staratelj zastupa interese djeteta u postupku do nalaženja trajnog rješenja. Nadležni organi dužni su informirati imenovanog staratelja o svim pitanjima od interesa za dijete žrtvu trgovine.

Protiv stranca, bilo da se radi o punoljetnoj ili maloljetnoj osobi sa ili bez pratnje, koji je žrtva trgovine ljudima u skladu s Pravilnikom o zaštiti stranaca žrtava trgovine ljudima (čl. 4.) neće se pokretati krivični i prekršajni postupci zbog nezakonitog ulaska ili boravka u zemlji ako su ove radnje izvršene u direktnoj vezi s trgovinom ljudima.

3. PLAN OBUKE

U ovom dijelu Praktikuma obrađen je plan obuke za pravosuđe, policiju i socijalne radnike. Kako bi se osigurala organizacija obuka po istom modelu, ovaj dio Praktikuma sadrži informacije - neke od glavnih postavki u planiranju obuke s ciljem da se u okviru predloženih vježbi iskustveno uči o načinu povezivanja različitih sadržaja i informacija o identificiranim slučajevima. Sadržaj Praktikuma također omogućava da profesionalci uče na osnovu različitih informacija o načinu povezivanja različitih oblasti rada, odnosno nudi učenje o multidisciplinarnom pristupu u praktičnom radu na identificiranim slučajevima.

Predloženi način rada omogućava usvajanje različitih teoretskih znanja te njihovu praktičnu primjenu kroz učenje iz praktičnih slučajeva, odnosno upoznavanje profesionalca sa stvarnim, a ne simuliranim situacijama u predmetima i predstavljenim slučajevima koje su nastale odmah tokom identifikacije i dalje tokom rješavanja slučajeva u praksi. Svi predloženi slučajevi vjerno su prikazani s detaljima kako se to desilo u praksi, odnosno na način kako su obrađivani, što ne znači da je u njihovom rješavanju primijenjena i najbolja praksa.

Ciljna grupa: sudije, tužioci, policija, socijalni radnici i drugi profesionalci

Broj učesnika: 35

Trajanje obuke: dva dana

Broj obuka: četiri (Banja Luka, Mostar, Tuzla i Sarajevo)

Cilj obuke: Obuka ima za cilj upoznati sve profesionalce u neposrednoj praksi o:

- fenomenu i problemu radne eksploatacije djece;
- održivim intervencijama i pomoći djeci žrtvama radne eksploatacije;
- modelima dobre prakse;
- formama i oblicima saradnje s odgovarajućim stručnim tijelima zaduženim za prevenciju radne eksploatacije djece u Bosni i Hercegovini.

4. SADRŽAJ OBUKE

4.1. Upoznavanje s pojavom i pojavnim oblicima radne eksploatacije djece

Za ovaj dio obuke koristi se prvi dio Praktikuma, ali i ostali raspoloživi materijali prema izboru voditelja treninga.

4.2. Praktične vježbe i rad na slučajevima

Uvod u praktične vježbe:

- A. upoznavanje s principima rada;
- B. kratka diskusija i pitanja o principima rada;
- C. objašnjenje i tabelarni prikaz KOMPONENTI koji se koristi za slučajeve;
- D. upoznavanje s nadležnostima institucija i organizacija - funkcionalne veze;
  - 1) U realizaciji vježbi mogu se koristiti različiti izvori i literatura navedena u prilogu ovog Praktikuma kao lista materijala, zakoni i podzakonski akti koje je potrebno poznavati u cilju demonstracije i rada na konkretnim slučajevima; voditelj učesnike upozna s materijalima koji se mogu koristiti.
  - 2) Rad na predmetima može biti grupni ili individualni, s tim da je bolje primjenjivati metodu grupnog rada u kojem učesnici vježbi preuzimaju različite uloge u rješavanju slučaja, o čemu se na početku dogovaraju učesnici vježbi.
  - 3) Kada su u pitanju profesionalci, ukratko se razmatra koje će institucije i organizacije biti uključene u rješavanje slučajeva radi praktične obrade slučajeva i podjele uloga u rješavanju slučajeva.
  - 4) Voditelj slučaja će s učesnicima usaglasiti da se predloženi slučaj vodi na osnovu postavljenog okvira-tabele, koja omogućava da se u cjelini sagleda slučaj i na kraju sačini tabelarna analiza slučaja s prijedlogom rješenja.

A. UPOZNAVANJE S PRINCIPIMA RADA

Voditelji treninga ili vježbi će osobe koje prolaze obuku upoznati s općim principima rada profesionalaca, a oni su:

- 1) poštivanje principa nediskriminacije;
- 2) djelovanje u interesu zaštite prava maloljetnika kao žrtve;
- 3) kako na koordiniran način usmjeriti intervencije, kreirati praćenje i vlastite smjernice;
- 4) kako posvetiti pažnju žrtvi, izbjegavajući kašnjenja u djelovanju i uvijek, ako je to moguće, djelovati iz najbližih servisa (mjesna nadležnost);
- 5) kako voditi računa o detaljima slučaja, procesu opažanja i prijavljivanja slučajeva, upućenost u sistem - profesionalci na prvoj liniji i opažanja u vezi s okruženjem žrtve;
- 6) kako svesti intervencije na najmanji nivo, izbjegavajući tzv. "ugrožavanje" žrtve od institucije, izbjegavanje ponavljanja određenih ispitivanja ili djelovanja u neadekvatnim uvjetima;
- 7) kako zadržati odnos povjerenja profesionalca i žrtve – pridobijanje za dobrovoljno uključivanje u ponuđeni program zaštite.

Lista principa nije iscrpljena i može biti proširena na osnovu diskusije učesnika.

B. KRATKA DISKUSIJA I PITANJA O PRINCIPIMA RADA

LISTU PRINCIPA ISTAKNUTI NA VIDNO MJESTO U SALI ZA TRENING.

C. ZAJEDNIČKA RASPRAVA O KONCIPIRANJU POSTUPKA POMOĆI ŽRTVAMA

1. Uspješna i efikasna pomoć žrtvama ovih oblika eksploatacije postiže se saradnjom i koordinacijom rada svih službi uključenih u ove aktivnosti kako vladinog, tako i nevladinog sektora. Potrebno je u grupi odrediti aktore koji će preuzeti funkciju pojedinih službi u rješavanju slučajeva.
2. Tok razmjene informacija između aktera direktne pomoći reguliran je zakonskim i podzakonskim aktima i procedurama u kojima je utvrđeno da:
  - a) sve institucije u BiH, organizacije, pravne i fizičke osobe koje dođu u dodir sa žrtvom djetetom bez odgađanja su dužni obavijestiti centar za socijalni rad kao organ starateljstva i nadležnu policiju i tužilaštvo;
  - b) sve institucije u BiH, organizacije, pravne i fizičke osobe koje dođu u dodir s djetetom žrtvom bez odgađanja su dužni bez obzira na pristanak žrtve obavijestiti nadležnu policiju i tužilaštvo, a uz dozvolu i službu ili centar za socijalni rad i ostale organizacije;
  - c) prijava, izvještaj ili informacija o žrtvi eksploatacije mogu biti dostavljeni usmenim, pismenim, telefonskim ili elektronskim putem;
  - d) nakon što dođe do informacije, centar za socijalni rad je obavezan izvršiti procjenu, koju obavlja u saradnji s nadležnim policijskim službenikom ili tužiocem kojem je obavezan dostaviti sve informacije koje su zaprimljene.

Ovo su minimalne upute na kojima počiva rad grupe koja rješava slučaj.

D. KAKO PORED OSNOVNIH KOMPONENTI KORISTITI OSTALE KOMPONENTE SLUČAJA

Postupak početne procjene određuje i smjernice za daljnji rad sa žrtvama. Centar za socijalni rad primjenjuje timski rad i uspostavlja saradnju s drugim institucijama kao što su policija, tužilaštvo i NVO. Institucije uključene u konkretan slučaj obavezne su voditi računa o tome da li je žrtva adekvatno zaštićena od opasnosti po život i zdravlje, kao i da li je potrebna intervencija socijalnih službi kako bi se žrtva zaštitila. Sve informacije do kojih se dođe u fazi procjene slučaja sakupljaju se timski i obrazlažu se u pisanoj formi, na vježbama u formi demonstracije.

Nadležno tužilaštvo i policija, kao i centri za socijalni rad postupaju u skladu s važećim propisima, npr: kada centar ili služba za socijalni rad zaprimi prijavu o eksploataciji djeteta, provjerava da li je slučaj ranije bio evidentiran, prikuplja dodatne informacije, vrši procjenu slučaja, uspostavlja kontakt sa žrtvom, priprema i obavlja intervju, saraduje sa svim nadležnim institucijama u Bosni i Hercegovini i ovlaštenim organizacijama u cilju procjene povreda i rizika od budućih povreda, pomaže u pribavljanju dokaza o zlostavljanju, identifikira raspoložive resurse za pomoć i zaštitu žrtve i svjedoka žrtve, procjenjuje koje su intervencije neodgodive, odnosno priprema plan zaštite žrtve ili svjedoka žrtve.

Procjena slučaja koju vrši nadležni centar za socijalni rad priprema se na osnovu detaljne socijalne anamneze, koja mora sadržavati sljedeće komponente:

- a. podatke o zdravstvenom statusu svih članova porodice,
- b. podatke o ekonomskom statusu porodice,
- c. podatke o socijalnom statusu porodice,
- d. informacije o eventualnim ranijim patološkim promjenama i problemima porodice,
- e. utjecaj srodnika i okruženja,

- f. podatke o obrazovnom statusu članova porodice,
- g. informacije o okolnostima u kojima je dijete i/ili žrtva do sada živjela,
- h. druge relevantne informacije.

Objašnjenje i tabelarni prikaz KOMPONENTI koji treba analizirati u slučajevima:

OSNOVNE KOMPONENTE SLUČAJA	POMOĆNE INSTRUKCIJE
a) Okruženje iz kojeg potječe žrtva	Opis okruženja žrtve, npr. utvrditi stepen siromaštva, bračni status njen ili roditelja staratelja, uvjete stanovanja, obrazovanje, broj članova, eventualni boravak u ustanovi i sl., kao i sve druge probleme.
b) Način vrbovanja, elementi vezani za lokaciju - mjesto dešavanja	Naveći konkretno; npr. obećanje posla, braka, prevara, prisila, opis situacije i način kako se to desilo.
c) Oblik i dužina iskorištavanja	Opisati način iskorištavanja i navesti vrijeme.
d) Način identifikacije (ko, kada, kako i gdje)	Potrebno je u predočenim slučajevima identificirati kako je došlo do otkrivanja slučaja radi utvrđivanja kasnijeg redoslijeda aktivnosti.
e) Opis pružene pomoći – opis intervencije	Opisati u tabeli sve vrste pomoći koja je žrtvi pružena.
f) Način na koji je slučaj riješen	Ponuditi način na koji bi se slučaj situirao, nezavisno od toga kako je u praksi riješen; izvršiti upoređivanje rješenja koje se nudi i rješenja koje je ponuđeno u Praktikumu.
g) Funkcionalne veze između uključenih institucija	Naveći koje su institucije učestvovala u rješavanju slučajeva; detaljno navesti vrstu njihove intervencije i pomoći.
h) Lični podaci o žrtvi (spol, dob, državljanstvo i dr.)	Ovdje se da napomena da je N.N. osoba žrtva te navedu ostali podaci koji mogu biti od utjecaja na rješavanje slučaja.
i) Ostalo: odnos i srodstvo s počiniocem i dr.	Važno je unijeti podatke zbog kasnijeg obrazlaganja preduzetih mjera u rješavanju slučaja.

E. OBJAŠNENJE INDIVIDUALNOG I GRUPNOG RADA

Individualni rad

Ako je odabran individualni rad na slučajevima, učesnik treninga/edukacije odabere slučaj koji će analizirati i samostalno priprema demonstraciju slučaja, iznoseći komponente svog rada na slučaju u praksi ostalim učesnicima. Demonstrator detaljno objašnjava sve preduzete korake koristeći tabelu za demonstraciju ili neku drugi način koji metodološki objašnjava njegove preduzete aktivnosti.

Grupni rad na slučajevima

Preporučuje se organiziranje rada u grupama, pri čemu se članovi grupe dogovore koje će komponente obrađivati jer je na opisani način jednostavnije konsultirati sve dodatne materijale, zakone, podzakonske akte i smjernice koje se nalaze u prilogu Praktikum. Za učesnike treninga osigurati štampane ili elektronske verzije materijala.

F. UPOZNAVANJE S NADLEŽNOSTIMA INSTITUCIJA I ORGANIZACIJA - FUNKCIONALNE VEZE

OPIS NADLEŽNOSTI	NAZIV INSTITUCIJE
1. Donošenje zakona, ratificiranje sporazuma, konvencija i međunarodnih ugovora	Parlament Bosne i Hercegovine
2. Upravna i izvršna aktivnost, priprema prijedloga zakona i drugih izvršnih i upravnih akata; usvajanje izvršnih odluka, planova, strategija, odobravanje istraživanja i drugih izvršnih aktivnosti u svrhu implementacije zakona BiH	Vijeće ministara Bosne i Hercegovine
3. Koordinacijski državni organ zadužen za izradu državnog Akcijskog plana za sprečavanje trgovine ljudima i ilegalne imigracije i praćenje njegove implementacije, koordiniranje aktivnosti na nivou BiH, uspostavljanje regionalne i međunarodne saradnje	Državna grupa za sprečavanje trgovine ljudima i ilegalne imigracije
4. Interresorni organ zadužen za poduzimanje operativnih aktivnosti na otkrivanju počinitelja krivičnih djela trgovine ljudima i ilegalne imigracije	Udarna grupa
5. Zaštita ljudskih prava i pružanje individualne pomoći, pojedinačno i grupno, građanima BiH, promocija, praćenje primjene međunarodnih konvencija i protokola, priprema izvještaja za Bosnu i Hercegovinu, izrada zakona i drugih akata	Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice
6. Pružanje pomoći u međunarodnoj i međuentitetskoj pravosudnoj saradnji (međunarodna otmica djeteta), izrada odgovarajućih zakona i propisa, oblast krivičnog zakonodavstva, organizacija sudova, zatvorskog sistema, ekstradicija, izručenje, registracija udruženja građana i nevladinih organizacija	Ministarstvo pravde BiH
7. Reguliranje pitanja izdavanja viza i pružanje pomoći građanima BiH putem diplomatskih predstavništava BiH	Ministarstvo vanjskih poslova
8. Koordinacija zdravstvenog i socijalnog sektora, izdavanje identifikacijskih isprava	Ministarstvo civilnih poslova
9. Reguliranje kretanja i boravka stranaca i pitanja azila	Ministarstvo sigurnosti
10. Policijski poslovi praćenja i prikupljanja svih zanimljivih modusa krijumčarenja ljudi, prikupljanje dokaza o izvršenim krivičnim djelima u vezi s trgovinom ljudima, a posebno djece, sprečavanje i suzbijanje trgovine ljudima i seksualnih delikata, objedinjavanje evidencija o trafikerima, žrtvama trgovine i seksualnih delikata, pomoć žrtvama, preventivne aktivnosti	SIPA Državna agencija za istrage i zaštitu
11. Obavljanje policijskih poslova u okviru nadzora granice i kontrole saobraćaja na graničnim prijelazima, te obavljanje svih policijskih poslova u vezi s krivičnim djelima koja se gone po službenoj dužnosti i djelima trgovine ljudima i krijumčarenja ljudi i roba preko državne granice	Granična služba BiH
12. Međunarodna policijska saradnja, razmjena podataka u vezi s trgovinom ljudima, a samim tim i u vezi s nasiljem nad djecom. U organizaciji NCB nalaze se inspektori zaduženi za liniju rada u vezi s trgovinom ljudima. Svi zahtjevi kriminalističkih policija u BiH, bez obzira o kojoj se policijskoj agenciji radi, upućeni drugim državama, prosljeđuju se posredstvom INTERPOL-a (NCB) BiH Sarajevo. Pri Generalnom sekretarijatu Interpola postoji Radna grupa specijalizirana za borbu protiv zločina nad djecom	INTERPOL (NCB – Nacionalni centralni biro)
13. Distrikt Brčko ima svoje tužilaštvo i policiju i institucije koje se bave zaštitom djece, centar za socijalni rad i službe socijalne zaštite.	Distrikt BiH Brčko

14. Ministarstva unutrašnjih poslova, policije i tužilaštva sudova entiteta i kantona imaju nadležnost kada su u pitanju prostitucija u vezi s trgovinom ljudima, ali i djela pornografije, dječije prostitucije i drugi oblici eksploatacije djece.

Sudovi za prekršaje i inspekcijske službe su specifični organi koji imaju određenu ulogu po pitanju prekršaja koji se učine prema djeci, a u vezi su s trgovinom djecom.

Organi i institucije

Centri za socijalni rad imaju najznačajniju ulogu kada je u pitanju zaštita djece od bilo kojeg oblika zloupotrebe.

u entitetima

(FBiH i RS)

Ministarstva pravde, socijalne i zdravstvene i dječije zaštite također imaju određenu ulogu u pogledu pripreme zakona i donošenja podzakonskih akata zaštite djece.

Ustanove socijalne i dječije zaštite koje se uglavnom koriste za smještaj, zaštitu i resocijalizaciju djece.

Pored zakonodavnih, izvršnih i pravosudnih organa koji djeluju u okviru svojih nadležnosti u slučajevima zaštite žrtve radne eksploatacije djeteta posebnu ulogu ima nevladin sektor koji u okviru svojih djelatnosti radi na prepoznavanju potencijalnih žrtava i žrtava radne eksploatacije djeteta i pruža direktnu pomoć u njihovom zbrinjavanju.

5. DNEVNI CENTRI

U polju zakonodavnog okvira predviđeno je da se u okviru postojećih ustanova ili kao samostalne ustanove mogu osnovati dnevni centri za djecu uključenu u život i rad na ulici, sigurne kuće i prihvatne stanice za žensku i mušku djecu i omladinu, kao i druge ustanove, te se po potrebi mogu proširiti ili promijeniti djelatnosti postojećih ustanova.

U Bosni i Hercegovini od nevladinih organizacija, te u slučaju Sarajeva, institucija sistema socijalne zaštite funkcionira pet dnevnih centara za djecu uključenu u život i rad na ulici ili djecu u riziku da to postanu, i to u Sarajevu, Tuzli, Banjoj Luci, Mostaru i Zenici. Centri su namijenjeni djeci koja su u riziku ili su potencijalne žrtve ekonomske eksploatacije i drugih oblika trgovine ljudima, nasilja, kao i djeci koja manifestiraju različite oblike društveno neprihvatljivog ponašanja (skitnje, prosjačenja i sl.). Njihova uloga u prevenciji ekonomske eksploatacije djece i drugih oblika trgovine ljudima, kao i resocijalizaciji djece koja su žrtve ovih djela dobiva sve više na značaju. Uvažavajući princip dobrovoljnosti, centri pružaju djeci prostor u kojem će se osjećati sigurno i zaštićeno i u kojem mogu dobiti podršku i pomoć u skladu sa svojim potrebama. Psiholozi/pedagozi kreiraju individualni plan za svako dijete u pravcu njegove pune socijalizacije i integracije. Kroz strukturirane i standardizirane usluge dnevnog zbrinjavanja djeci se u centrima pruža: pomoć u osiguranju identifikacijskih dokumenata, pristup sistemu socijalne, zdravstvene zaštite i obrazovanja, jedan topli obrok dnevno, održavanje lične higijene (pranje odjeće), razvijanje kulturnih i higijenskih navika i sl. Rad s predškolskom djecom na pripremi za uključivanje u obrazovni proces, podrška u savladavanju školskog gradiva djeci koja su obuhvaćena redovnim obrazovanjem, instruktivna nastava za vanredno polaganje razreda osnovne škole kao i raznolike kreativne, kulturne i društvene aktivnosti značajno doprinose prevenciji, ali i procesu integracije i resocijalizacije djece žrtava eksploatacije, odnosno trgovine ljudima.

Putem individualnog i grupnog terapijskog rada s djecom, odnosno njihovim porodicama dolazi se između ostalog i do informacija o nasilju i zlostavljanju djece od vršnjaka, njihovih roditelja ili zajednice, nasilja u porodici, seksualnom i ekonomskom iskorištavanju, zanemarivanju i zloupotrebi djece, te oblicima i načinima organiziranog prosjačenja. Terenski rad posebno obučenog stručnog mobilnog tima (socijalni radnik, psiholog i volonteri) omogućava ranu identifikaciju djece koja su radno eksploatirana ili su u riziku da to postanu, snimanje okruženja iz kojeg potječe, te blagovremenu reakciju i preduzimanje mjera i radnji u cilju adekvatne intervencije u okviru ventra ili u saradnji s nadležnim institucijama. O svakom korisniku vodi se posebna baza podataka u kojoj su pohranjeni svi podaci o korisniku (uvjeti i okruženje u kojima žive), uzrocima i načinima eksploatacije, podršci koja je pružena u centru i od drugih subjekata, te progresu koji je postignut. Podaci iz ove baze imaju izuzetan značaj u daljnjem multisektorskom djelovanju nadležnih institucija u zaštiti ove djece (centara za socijalni rad, tužilaštva, policije, obrazovnih i zdravstvenih institucija i sl.).

U dnevnom centru roditelji dobijaju odgovarajuću materijalnu pomoć u kriznim situacijama (ogrjev, odjeću/obuću, hranu, lijekove, školski pribor i udžbenike i sl.), a putem savjetodavnih razgovora nastoji se kod istih promijeniti svijest o važnosti obrazovanja i zdravstvene zaštite djece (vakcinacija, zdravstveno osiguranje), o odgovornom roditeljstvu, opasnostima i rizicima skitnje, prosjačenja, prisilnih brakova i drugih oblika eksploatacije djece.

Aktivnostima u lokalnoj zajednici putem radionica u obrazovnim ustanovama, javnim tribinama i kampanjama, centri rade na podizanju javne svijesti o pojavnim oblicima štetnog dječijeg rada i kreiranju sistemskih mjera za suzbijanje eksploatacije djece.

6. PRAKTIČNE VJEŽBE

6.1. Opis praktičnih vježbi

Voditelj obuke ukratko će predstaviti slučaj radi upoznavanja učesnika i predložiti da se pristupi grupnom ili individualnom rješavanju slučaja, koji može biti uzet iz Praktikumuma ili može biti predstavljen bilo koji slučaj koji se desio u praksi, a odnosi se na predloženi modul obuke.

Upoznavanje sa slučajevima radne eksploatacije djece kada je djelo kvalificirano kao: trgovina ljudima, prekršaj i/ili drugo krivično djelo (zapuštanje i zlostavljanje maloljetne osobe).

6.2. Demonstracija obrade slučaja radne eksploatacije djece

OSNOVNE KOMPONENTE SLUČAJA	POMOĆNE INSTRUKCIJE
a) Okruženje iz kojeg potječe žrtva	Opis okruženja žrtve: mnogočlana porodica u stanju socijalne potrebe, pripadnici romske manjine, stepen obrazovanja roditelja - bez osnovnog obrazovanja, svi skoro nepismeni, djeca ne idu u školu, zanemarivanje i zapuštanje djece, nasilje u kući: između bračnih partnera, prema djeci, i među djecom, ekonomsko i radno iskorištavanje
b) Način vrbovanja, elementi u vezi s lokacijom – mjestom dešavanja	Navesti konkretno, npr.: roditelj/otac koristi prisilu i nemoćnost djece, zloupotreba roditeljskog prava, ekonomsko iskorištavanje unutar porodice
c) Oblik i dužina iskorištavanja	Iskorištavanje traje nekoliko godina, praktično od rođenja djece
d) Način identifikacije (ko, kada, kako i gdje)	Identifikacija od policije - prosjačenje na javnom mjestu
e) Opis pružene pomoći – opis intervencije	<ul style="list-style-type: none"> • zbrinjavanje djece u ustanovi - donošenje rješenja o upućivanju u ustanovu na smještaj • pokretanje postupka oduzimanja roditeljskog prava zbog težeg oblika nasilja i zanemarivanja djece • utvrđivanje prava na dječiji dodatak, liječenje, uključivanje u sistem socijalne i dječije zaštite • upis u školu • pokretanje postupka za trajno zbrinjavanje djece

f)	Način na koji je slučaj riješen	Trenutno slučaj nije riješen u potpunosti, - dvoje maloljetne djece privremeno stavljeno u starateljstvo i zbrinuto u ustanovi...; postupak traje...
g)	Funkcionalne veze između uključenih institucija	U pomoć uključeni: centar za socijalni rad, lokalna policija, obrazovna ustanova i ustanova za brigu o djeci
h)	Lični podaci o žrtvi (spol, dob, državljanstvo i dr.)	Dvije maloljetne N.N. muškog spola, državljani BiH
i)	Ostalo: odnos i srodstvo s počiniocem i dr.	Sinovi počinioca

Tabela sadrži osnovne instrukcije, potrebno je na osnovu pitanja koja slijede dodati još neke detalje o postupku pomoći na slučaju.

6.3. Pomoćna pitanja za analizu asistencije

Koristeći tabelarni prikaz obaviti raspravu o sljedećim pitanjima:

- 1) Koje su interventne/hitne potrebe žrtve?
- 2) Koliko je žrtva sigurna i gdje je osiguran smještaj?
- 3) Kako i uz čiju pomoć izvršiti njenu psihološku i zdravstvenu procjenu?
- 4) Koje institucije i organizacije uključiti u rješavanje slučaja?
- 5) Kako riješiti trajnu intervenciju u slučaju i odrediti dužinu intervencije?
- 6) Kako osigurati pravnu pomoć?
- 7) Uključenost ostalih institucija u realizaciju programa rehabilitacije.

6.4. Napomene za voditelja obuke

- 1) Obratiti pažnju na predloženu metodologiju analiziranja slučajeva iz prakse; ako postoje uvjeti i interes, moguće je izvesti simulaciju postupka po podijeljenim ulogama.
- 2) Koristiti informacije iz predstavljenih slučajeva/sudska praksa.
- 3) Pažljivo koristiti informacije koje se odnose na oblik iskorištavanja žrtve u daljnjem toku slučaja.
- 4) Razmotriti sve elemente upotrebe informacija koje se odnose na način identifikacije žrtve radi izvlačenja elemenata za daljnji preventivni rad.
- 5) Analizirati pruženu pomoć žrtvi te način na koji je slučaj riješen; uporediti dobre i loše prakse.

7. PREDMETI ZA VJEŽBE

Napomena: primjeri koji slijede su lektorisani tekstovi, te se u tome razlikuju od originala.

SLUČAJ I. IDENTIFIKACIJA/OTKRIVANJE

Identifikacija slučajeva od centara za socijalni rad:

Malodobna djevojčica uzrasta od 13 godina, potječe iz petočlane porodice s poremećenom strukturom, porijeklom iz manjeg graničnog grada na sjeveru Bosne, otac djevojčice je napustio porodicu te djevojčicu nikada nije priznao kao svoje dijete. Majka djevojčice je nekategorizirana osoba s posebnim potrebama i kao takva stupa u vanbračnu zajednicu s drugim čovjekom. Nakon stupanja u vanbračnu zajednicu kompletna porodica mijenja mjesto boravka i naseljavaju se na području drugog grada na sjeveroistoku Bosne. Pošto djevojčica nije bila pravno vidljiva, prilikom upisivanja djevojčice u Matičnu knjigu rođenih, čovjek s kojim je majka stupila u vanbračnu zajednicu djevojčicu priznaje kao svoje dijete. Djevojčica kao i njeni mlađi brat i sestra su od roditelja bili izloženi radnoj eksploataciji u svrhu prosjačenja, te su se zbog toga roditelji i odlučili preseliti u veći grad. Nije bila obuhvaćena osnovnim obrazovanjem, koje je napustila u drugom razredu osnovne škole. Svakodnevno je bila prisiljavana da u centru grada i obližnjim raskrsnicama prosi s tačno određenim iznosom koji mora dnevno isprositi. Često se dešavalo da ostane do kasnih noćnih sati jer se nije smjela vratiti kući bez određene zarade. Svaki put su ona i njeni brat i sestra dobijali batine zbog nedovoljnog "pazara".

Nedugo nakon upisa u matičnu knjigu rođenih očuh (nakon što ju je priznao, "otac" – u daljnjem tekstu "otac") odlučuje da djevojčicu "uda" za komšijinog malodobnog sina (16 godina), pod uvjetom da mu on isplati 8.000 eura. Roditelji "mladoženje" su navodno živjeli u Italiji, te će nakon udaje djevojčica sa svojim budućim mužem živjeti u Italiji. Otac djevojčice s komšijom odlazi u grad iz kojeg su se doselili kako bi kod notara regulirali punomoć, te putne isprave dao komšiji da djevojčicu može prevesti preko granice i odvesti je do budućeg mladoženje.

Prilikom reguliranja punomoći u notarskoj službi službenik koji je pružao navedene usluge primijetio je sumnjive radnje dvojice ljudi te slučaj prijavio policijskoj upravi, a on je prosljeđen i Graničnoj policiji. Granična policija slučaj prijavljuje državnom tužilaštvu, koje pokreće istragu protiv oca djevojčice.

Nakon reguliranja punomoći otac djevojčice od komšije dobija polovinu novca od ukupne svote (navodno, ukupna svota je trebala iznositi 8.000 eura), te djevojčica i komšija ostaju u mjestu boravka kako bi se pripremili za odlazak u Italiju. Sve vrijeme dok je djevojčica boravila kod komšije bila je prisiljavana na svakodnevno prosjačenje. U veoma kratkom vremenskom periodu dolazi do sukoba između oca i komšije jer komšija nije isplatio sav dogovoreni novac za djevojčicu. Otac odlazi u najbližu policijsku stanicu i prijavljuje komšiju da mu nije isplatio sav dogovoreni novac za djevojčicu, te je ispričao cijelu situaciju. Policija obavještava Centar za socijalni rad Bijeljina, koji pronalazi i izuzima djevojčicu te je vraća biološkoj porodici, zadržavajući djevojčicine putne isprave. Kaparu koju je otac dobio za djevojčicu nije vratio komšiji prilikom vraćanja djevojčice.

Nadležni CSR, po navodima roditelja, cijelu porodicu taksijem upućuje u smjeru Tuzle, te putne isprave djevojčice daju taksisti i striktno naređuju da te isprave ne daje roditeljima u ruke dok ne stignu u Tuzlu.

Centar za socijalni rad Tuzla po dopisu koji su dobili od Granične policije po hitnom postupku izlazi na teren kako bi provjerio navode iz dopisa u vezi sa slučajem djevojčice. Na kućnoj adresi nisu zatekli porodicu, te im ostavljaju poruku da se hitno jave u CSR. Nakon dva dana oni su došli u CSR s djevojčicom, kad je obavljen razgovor. Stručni tim CSR uviđa da slučaj sadrži elemente trgovine ljudima te da bi djevojčica mogla postati žrtva trgovine ljudima. Povodom toga Stručni tim CSR donosi odluku da djevojčicu smjeste u sigurnu kuću na period od šest mjeseci. Po smještaju u sigurnu kuću CSR poduzima sve potrebne radnje te donosi rješenje kojim djevojčici određuje posebnog staratelja i uređuje redovne kontakte i posjete od CSR. Za posebnog staratelja postavljen je zaposlenik CSR, koji ujedno i vodi kompletan slučaj.

Nakon smještanja djevojčice u sigurnu kuću u CSR dolazi otac mladoženje da traži djevojčicu nazad jer za nju nije dobio povrat novca, što je centar prijavio SIPA-i. Danima je CSR čekao izvještaj o poduzetim radnjama od državnog tužilaštva, međutim tužilaštvo nije ostvarilo direktan kontakt s njim iako su od CSR bili upoznati s aktivnostima koje su poduzeli. U međuvremenu i otac djevojčice više puta dolazi u CSR i traži djevojčicu nazad, i to uvijek u pratnji spomenutog oca mladoženje, koji bi čekao ispred CSR.

Od državnog tužilaštva upućen je dopis direktno ocu malodobne djevojčice, u kojem se navodi da se protiv njega neće voditi krivični postupak i da slučaj nema elemenata trgovine ljudima, te da slučaj svode na "zanemarivanje djeteta". Za to vrijeme CSR nije dobio nikakvu povratnu informaciju od nadležnog tužilaštva. Otac djevojčice dolazi u CSR s dopisom od državnog tužilaštva da traži svoje dijete nazad. Posebni staratelj tek tada dobija informaciju o odlukama tužilaštva. Nakon izvjesnog vremena djevojčica je vraćena u porodicu i roditelji zahtijevaju putne isprave nazad kako bi s djevojčicom navodno otišli u Mostar, da rade preko ljeta. Pošto voditelju slučaja još nije istekao mandat posebnog staratelja, on odlučuje da roditeljima ne vrati putne isprave. CSR nije imao nikakvih elemenata na osnovu kojih bi mogao dalje zadržati dijete ili putne isprave. Poslije isteka mandata voditelj slučaja je primoran vratiti putne isprave roditeljima uz redovan monitoring porodice sve dok se oni nisu odselili u Mostar, gdje im se gubi svaki trag.

Po neslužbenim izvorima, ova porodica se preselila u Njemačku, gdje su djevojčicu udali, nakon vraćanja u BiH djevojčica je ponovo preudata i ponovo vraćena da živi s roditeljima. Trenutna lokacija stanovanja je nepoznata.

SLUČAJ 2: MALOLJETNA STRANA ŽRTVA

Rođena sam u Šapcu, Republika Srbija. Imam 12 godina. Majka mi je umrla prije četiri godine, a otac se prije dvije godine ponovo oženio. Maćeha me ne podnosi. Daje mi da jedem kuhano kamenje kada tata nije kod kuće, a onda me tuži da neću da jedem ono što ona skuha. Tata radi po cijeli dan i nije znao šta mi maćeha radi. Ipak, bila sam sretna jer sam išla u školu, a jela sam normalno kada je tata bio kod kuće. Mogla sam jesti i kod svoje braće u njihovim kućama.

Imam četiri brata i dvije sestre. Ja sam najmlađe dijete u porodici. Svi mi živjeli smo u istom dvorištu, ali su braća imala svoje kuće. Svi su oženjeni i imaju svoju djecu. Sestre su se udale i otišle od kuće. Jedna od sestara J. udala se kada je imala 14 godina i otišla u ____ da živi sa svojim mužem. Vjenčali su se prošle godine.

Prije više od godinu dana, ne znam tačno reći kada, moja sestra Jovanka je došla kod mene u školu, uzela me za ruku i rekla da idem s njom u ____ jer joj je potrebna pomoć. Ja nisam željela ići, ali me je ona natjerala. Imala je moj pasoš. Iz automobila kojim smo prelazili most na Drini vidjela sam natpis "Pavlovića most". Prošli smo pored policije na obje strane mosta, ali nas niko nije zaustavio, samo su nam mahнули da prođemo. Pasoš mi je ubrzo istekao.

Kada smo stigli u Banju Luku, sestra me je upoznala sa svojim mužem i rekla mi je da ću svaki dan morati prositi, a da ću novac davati njoj i njenom mužu Džasminu. Plakala sam jer sam htjela ići u školu, ali mi je ona rekla da nemam vremena za školu jer moram zaraditi novac i za sebe i za nju. Tako sam počela hodati gradom od kafane do kafane i tražiti novac od ljudi. Subotom po danu sam stajala ispred muzeja u kojem su se ljudi vjenčavali. Tamo bih zaradila mnogo novca. Nekada sam uspijevala zaraditi i po 200 KM dnevno. Noću sam stajala ispred noćnih klubova i do pet ujutro "radila". Ponekad sam, krijući od sestre, od tog novca kupila sebi picu, sok ili sladoled. Sve što bih zaradila morala sam dati sestri ili njenom mužu.

Prije nekog vremena, ne znam tačno kada, ali je to bilo davno, upoznala sam još šestero djece koji su se bavili istim poslom. Svi su bili braća i sestre. Počela sam raditi s njima u grupi. Njih je i ranije hapsila policija, ali bi ih uvijek vratili roditeljima. Mene još nisu uhvatili.

Četiri dana prije mog trinaestog rođendana s drugovima sam "radila" ispred jednog noćnog bara u Banjoj Luci. Bilo je hladno i padala je kiša. Svi smo bili mokri. Zaradili smo oko 250 KM to večer. Oko četiri sata ujutro pored nas je stao bijeli kombi na kojem je pisalo POLICIJA. Nismo se plašili policije jer su i ranije prolazili pored nas, ali nas nisu dirali. Iz kombija su izašli muškarac i žena, otvorili zadnja vrata i rekli nam da uđemo. Bilo nam je hladno, a oni su rekli da će nas odvesti na toplo i da će nas nahraniti.

Kada smo izašli iz kombija, stajali smo pred velikom crvenom zgradom na kojoj je pisalo Dječiji dom. Unutra nas je dočekao mladi momak i rekao da je on vaspitač u prihvatnoj stanici. Odveli su nas u sobe, rekli nam da se okupamo i dali nam novu i suhu odjeću.

SLUČAJ 3: PRESUDA OSNOVNOG SUDA U BANJOJ LUCI

OSNOVNI SUD U BANJOJ LUCI

Broj: 71 0 K 0..... K

Banja Luka, ... godine

U IME REPUBLIKE SRPSKE

Osnovni sud u Banjoj Luci po sudiji ..... uz učešće ..... kao zapisničara, rješavajući u krivičnom predmetu prema optuženim F.DŽ. i R. zbog krivičnog djela iz člana 207., stav 2. u vezi sa stavom 1. KZRS-a, nakon održanog glavnog, usmenog i javnog pretresa u prisustvu Okružnog tužioca Banja Luka B. M., branioca optuženih D. D. i optuženih lično donio je i objavio sljedeću

PRESUDU

Optuženi

1. F. DŽ., sin T. i majke H., rođene S., rođen ..... godine u M., gdje je i nastanjen, naselje S..... bb, Rom, državljanin RSBiH, nepismen, NK radnik, nezaposlen, izdržava se od povremenih fizičkih poslova, neoženjen, otac četvero djece, od toga troje maloljetne, bez imovine, vojsku služio u B. L. .... godine, vodi se u VE MO M ..... , neosuđivan,

2. F. R., sin F. i majke H. S., rođen ..... godine u ..... , gdje je i nastanjen, naselje S..... bb, Rom, državljanin RSBiH, nepismen, po zanimanju NK radnik, nezaposlen, izdržava se od povremenih fizičkih poslova, oženjen, otac sedmero djece, od toga petero maloljetnih, bez imovine, vojsku nije služio, vodi se u VE MO M..... , neosuđivan.

Krivi su

Što su,

U vremenskom periodu 19. 11. do 23. 11. 2005. godine u Banjoj Luci na raskrsnici Ulica Kralja Petra I Karađorđevića i Bulevar Cara Dušana, F. Dž. dovodio svoje maloljetne sinove F. i K., a F. R. dovodio svog maloljetnog sina Dž., pa su djeca, nemajući druge mogućnosti s obzirom na okolnosti da su s njima živjeli u kući u Ul. O. i oni su "brinuli o njima", ostajala na raskrsnici i prosila novac od prolaznika, koji su im na kraju dana donosili i predavali.

Dakle, kao roditelji, prinudili maloljetna lica na prosjačenje.

Čime su počinili krivično djelo zapuštanje i zlostavljanje maloljetnog lica iz člana 207., stav 2. u vezi sa stavom 1. KZRS-a, pa im sud na osnovu istog zakonskog propisa i uz primjenu odredbi člana 46. i 47. KZRS-a izriče

UVJETNU OSUDU

kojom se utvrđuje kazna zatvora u trajanju od po 6 (šest) mjeseci i istovremeno određuje da se ista neće izvršiti ako optuženi u roku od 1 (jedne) godine i 6 (šest) mjeseci ne počine drugo krivično djelo.

Na osnovu člana 99., stav 4. ZKP-a optuženi su oslobođeni od plaćanja troškova krivičnog postupka, pa isti padaju na teret budžetskih sredstava.

Obrazloženje

Okružno tužilaštvo u Banjoj Luci optužnicom br. Kt-1087/05 od 23. 11. 2005. godine optužilo je F. Dž. i F. R. zbog krivičnog djela zapuštanje i zlostavljanje maloljetnog lica iz člana 207., stav 2. u vezi sa stavom 1. KZRS-a počinjenog na način pobliže opisan u izreci ove presude.

Na glavnom pretresu održanom dana 29. 05. 2009. godine optuženi su izjavili da priznaju izvršenje krivičnih djela koja im se stavljaju na teret. Kako su optuženi priznali izvršenje krivičnog djela, sud je izvršio uvid u dokaze koje je sudu prezentiralo tužilaštvo i to: zapisnik o ispitivanju optuženih, zapisnik o saslušanju svjedoka mldb. K., Dž. i F. F. sastavljene kod CJB Banja Luka od 23. 11. 2005. godine, zapisnike o saslušanju svjedoka O. K. i S. L. kod Okružnog tužilaštva Banja Luka od 23. 11. 2005. godine, te službene zabilješke CJB Banja Luka od 23. 11. 2005. godine i potvrde o lišenju slobode osumnjičenih od 23. 11. 2005. godine.

Sud je cijeneći sve dokaze kako pojedinačno, tako i u međusobnoj povezanosti utvrdio da je priznanje optuženih dato na potpun način i u skladu s izvedenim dokazima na glavnom pretresu, pa je na osnovu utvrđenog činjeničnog stanja utvrđeno da su se u radnjama optuženih stekla sva obilježja krivičnog djela zapuštanje i zlostavljanje maloljetnog lica iz člana 207., stav 2. u vezi sa stavom 1. KZRS-a, pa ih je sud i oglasio krivim za predmetno krivično djelo.

Prilikom odlučivanja o vrsti i visini krivične sankcije sud je cijenio sve okolnosti predviđene odredbom člana 37. KZRS-a. Od olakšavajućih okolnosti na strani optuženih sud je našao priznanje optuženih, loše imovno i zdravstveno stanje, nezaposlenost, neosuđivanost te protek vremena od izvršenja krivičnog djela. Otežavajuće okolnosti na strani optuženih sud nije našao. Sud je primjenom odredbi člana 46. i 47. KZRS-a optuženima izrekao uvjetnu osudu tako što im je utvrdio kaznu zatvora u trajanju od po šest mjeseci, a čije je izvršenje odgođeno na rok provjeravanja od jedne godine i šest mjeseci. Sud smatra da će se i s ovakvom vrstom i visinom krivične sankcije u cijelosti postići svrha kažnjavanja predviđena odredbom člana 28. KZRS-a.

U pogledu krivice sud je utvrdio da su optuženi postupali s eventualnim umišljajem jer su bili svjesni da usljed njihovog činjenja može nastupiti zabranjena posljedica, ali su pristali na njeno nastupanje.

Na osnovu člana 99., stav 4. ZKP, optuženi su oslobođeni od plaćanja troškova krivičnog postupka, pa isti padaju na teret budžetskih sredstava, jer bi njihovim obavezivanjem bila ugrožena njihova i egzistencija članova njihove porodice.

ZAPISNIČAR,

SUDIJA

PRAVNA POUKA:

Protiv ove presude dozvoljena je žalba Okružnom sudu u Banjoj Luci putem ovog suda u roku od 15 dana od dana prijema iste.

SLUČAJ 4 i 5: PRESUDE OSNOVNOG SUDA TUZLA

Bosna i Hercegovina Presuda pravosnažna
Federacija Bosne i Hercegovine, Tuzlanski kanton dana .....

OPĆINSKI SUD U TUZLI

Broj:

Tuzla, ... godine

Općinski sud u Tuzli, po sudiji ....., sa zapisničarom ....., u krivičnom predmetu optužene ....., zbog krivičnog djela zapuštanje ili zlostavljanje djeteta ili maloljetnika – iz člana 219., stav 2. u vezi sa stavom I. KZFBiH, odlučujući po optužnici Kantonalnog tužilaštva u Tuzli, Kt. broj ..... od ..... godine, potvrđena ..... godine, u nastavku rasprave, s ročišta o razmatranju izjave o priznanju krivnje, za izricanje krivičnopravne sankcije na osnovu priznanja krivnje održanom ..... godine, donio je i u prisustvu zamjenika glavnog tužioca Kantonalnog tužilaštva u Tuzli ..... i optužene istog dana javno objavio,

PRESUDU

Optužena ....., kći ..... i ....., rođena ..... godine u P., općina ....., nastanjena u Tuzli, ulica ..... broj ....., Bošnjakinja, državljanin BiH, JMBG ....., domaćica, udata, majka dvoje malodobne djece, krojačica, lošeg imovnog stanja, ne vodi se krivični postupak za neko drugo krivično djelo, do sada neosuđivana, nalazi se na slobodi.

Kriva je

Što je u vremenskom periodu od 27. septembra do 13. oktobra 2010. godine u Tuzli, na raskrsnici ulica M. H. Uskufija i naselja Slatina i na raskrsnici ulica Univerzitetska i Bosne Srebrene, općina Tuzla, svakodnevno radi koristoljubljiva prisiljavala svoju djecu, ... rođenu ..... godine i ..... rođenog ..... godine da vrše prosjačenje na taj način što prilaze vozilima i od učesnika u saobraćaju traže novac, dok ona sjedi u obližnjim parkovima nadzirući djecu i potičući ih na prosjačenje, a da je pritom znala da je takvo njihovo ponašanje štetno za njihov razvoj, dakle, kao roditelj prisilila dijete na prosjačenje, čime je počinila krivično djelo zapuštanje ili zlostavljanje djeteta ili maloljetnika, iz člana 219., stav 2. u vezi sa stavom I. KZFBiH, pa joj sud za to krivično djelo, primjenom odredaba čl. 49., st. 1., 60. st. 2. i 62. st. 1., 2. i 3. KZFBiH, izriče

UVJETNU OSUDU

s tim što se optuženoj za učinjeno krivično djelo utvrđuje kazna zatvora u trajanju od 5 (pet) mjeseci i određuje da se ta kazna neće izvršiti ako optužena za vrijeme od 2 (dvije) godine po pravosnažnosti presude ne učini novo krivično djelo.

Optužena se oslobađa od dužnosti da nadoknadi troškove krivičnog postupka.

Obrazloženje

Kantonalno tužilaštvo u Tuzli, optužnicom Kt. broj ..... od ..... godine, koja je potvrđena dana ..... godine, optužilo je ..... zbog krivičnog djela zapuštanje ili zlostavljanje djeteta ili maloljetnika iz člana 219., stav 2. u vezi sa stavom I. KZFBiH.

U nastavku rasprave s ročišta o razmatranju izjave o priznanju krivnje za izricanje krivičnopravne sankcije na osnovu priznanja krivnje sud je ostvario uvid u dokaze koji potvrđuju navode optužnice, kao i dokaze potrebne za izricanje krivičnopravne sankcije i to: zapisnik o ispitivanju osumnjičene ..... od ..... godine, zapisnik o saslušanju svjedoka ..... od ..... godine, zapisnik o saslušanju svjedoka ..... od ..... godine, zapisnik o saslušanju svjedoka ..... od ..... godine, zapisnik o saslušanju svjedoka ..... od ..... godine, izvod iz matične knjige rođenih za ..... od 1. 10. 2010. godine, izvod iz matične knjige rođenih za ..... od 1. 10. 2010. godine, socijalnu anamnezu JU Centar za socijalni rad Tuzla od ..... godine, dopis JUOŠ ..... Tuzla od ..... godine, izvod iz KE za osumnjičenu od ..... godine, zapisnik o izjašnjenju optuženog o krivnji od ..... godine, pa je nakon ocjene izvedenih dokaza, pojedinačno i u međusobnoj vezi, utvrdio činjenično stanje kao u izreci ove presude.

Optužena ..... je, prema zapisniku o ispitivanju osumnjičene, zapisniku sa ročišta o izjašnjenju o krivnji i zapisniku s ročišta o razmatranju izjave o priznanju krivnje, priznala da je kritične prilike počinila krivično djelo koje joj je optužbom stavljeno na teret, na način iz izreke ove presude. Na ročištu za izricanje krivičnopravne sankcije izrazila je osjećaj krivice i kajanja zbog učinjenog krivičnog djela i obećala da će se ubuduće kloniti ovakvog i sličnog ponašanja.

Nakon što je ostvario uvid u dokaze koji potvrđuju navode optužnice, kao i dokaze potrebne za izricanje krivičnopravne sankcije, i pošto je prihvatio odbranu optužene, jer je ista provjerena i potvrđena dokazima u koje je ostvaren uvid na ročištu, sud je našao da je optužena kritične prilike učinila krivično djelo koje joj se optužnicom stavljeno na teret, iz sljedećih razloga:

da je optužena počinila krivično djelo koje joj je optužbom stavljeno na teret proizlazi ne samo iz njenog priznanja već i iz kazivanja svjedoka optužbe ....., koji su u svemu potvrdili navode optužbe iz izreke ove presude, a time i odbranu optužene, da su u kritičnom vremenskom periodu, kao ovlaštena službena lica, ... 27. 09. 2010. godine, ... i ..... 13. 10. 2010. godine i ..... i ..... 05. 10. 2010. godine, na mjestu događaja zaticali djecu optužene ..... i ....., kada su vršili prosjačenje na taj način što su prilazili vozilima i od učesnika u saobraćaju tražili novac, dok je za to vrijeme optužena iz obližnjih parkova nadzirala djecu i poticala ih na prosjačenje; izvoda iz matične knjige rođenih za ..... i ..... iz kojih proizlazi da je ..... rođena ..... godine, a ..... rođena ..... godine; socijalne anamneze JU Centar za socijalni rad Tuzla, prema kojoj je materijalno stanje porodice optužene izuzetno teško, bez redovnih prihoda i nesređenih odnosa u porodici zbog čestih verbalnih, pa i fizičkih sukoba, koji stanuju u jednoj sobi opremljenoj oskudnim pokućstvom s lošim uvjetima bez vode i struje, koja je isključena zbog neredovnog plaćanja, a prema izjavi optužene, njena djeca neredovno pohađaju školu zbog loših materijalnih i stambenih uvjeta, dok se njen vanbračni suprug nalazi na izdržavanju zatvorske kazne u Zenici, s tim da je Centar u više navrata optuženoj pružao materijalnu podršku u vidu jednokratne novčane pomoći, a date su joj upute u smislu ostvarivanja i drugih prava putem Centra, što ista nije ispoštovala, i dopisa JUOŠ ..... Tuzla, iz kojeg proizlazi da je....., učenica drugog razreda i da redovno pohađa nastavu, te da spram svojih mogućnosti uspješno usvaja do sada obrađeno gradivo, dok je ..... učenik prvog razreda i da redovno pohađa nastavu, a nastavne sadržaje usvaja djelimično (sporo), te da ova djeca dolaze u školu u prljavoj odjeći i u hladnim danima u papučama na nogama i bez čarapa.

Na osnovu izvoda iz kaznene evidencije PS Srebrenica od 23. 11. 2010. godine, utvrđeno je da optužena do sada nije osuđivana.

Iz ovako utvrđenih činjenica na osnovu navedenih dokaza, čija vjerodostojnost ničim i ni od koga nije dovedena u sumnju, sud je izveo zaključak da krivično djelo i njegov izvršilac nisu sporni.

Optužena je priznala izvođenje krivičnog djela koje joj je optužbom stavljeno na teret. Njena odbrana je provjerena, potvrđena i potkrijepljena dokazima izvedenim u nastavku rasprave, s ročišta o razmatranju izjave o priznanju krivnje za izricanje krivičnopravne sankcije na osnovu priznanja.

Kod ovakvog stanja stvari može se zaključiti da su se u radnjama optužene stekla zakonska obilježja krivičnog djela zapuštanje ili zlostavljanje djeteta ili maloljetnika iz člana 219., stav 2. u vezi sa stavom 1. KZFBiH, jer je optužena u kritičnom vremenskom periodu, na način iz izreke ove presude, u Tuzli, na raskrsnici ulica M. H. Uskufija i naselja Slatina i na raskrsnici ulica Univerzitetska i Bosne Srebrene, općina Tuzla, svakodnevno radi koristoljublja prisiljavala svoju djecu ..... rođenu ..... godine i ..... rođenog ..... godine da vrše prosjačenje tako što prilaze vozilima i od učesnika u saobraćaju traže novac, dok ona sjedi u obližnjim parkovima nadzirući djecu i potičući ih na prosjačenje, a da je pritom znala da je takvo njihovo ponašanje štetno za njihov razvoj.

Na osnovu naprijed izloženog, sud je utvrdio činjenično stanje kao u izreci ove presude.

Dakle, optužena ..... bila je svjesna svoga djela, kada je u kritičnom vremenskom periodu, na način iz izreke ove presude, u Tuzli, na raskrsnici ulica M. H. Uskufija i naselja Slatina i na raskrsnici ulica Univerzitetska i Bosne Srebrene, općina Tuzla, svakodnevno, radi koristoljublja prisiljavala svoju djecu ..... rođenu ..... godine i ..... rođenog ..... godine da vrše prosjačenje, na taj način što prilaze vozilima i od učesnika u saobraćaju traže novac, dok ona sjedi u obližnjim parkovima nadzirući djecu i potičući ih na prosjačenje, a da je pritom znala da je takvo njihovo ponašanje štetno za njihov razvoj i htjela njegovo izvršenje.

Ocjenujući pravno utvrđeno činjenično stanje, sud je našao da su u njemu sadržana sva bitna, objektivna i subjektivna obilježja krivičnog djela - Zapuštanje ili zlostavljanje djeteta ili maloljetnika- iz člana 219., stav 2. u vezi sa stavom 1. KZFBiH, jer je optužena ..... u kritičnom vremenskom periodu kao roditelj prisilila dijete na prosjačenje.

Kako ne postoje okolnosti koje bi isključivale krivičnu odgovornost optužene ....., to ju je sud za to krivično djelo i proglasio krivom.

Prilikom izbora vrste krivične sankcije koju treba izreći optuženoj za učinjeno krivično djelo, sud je našao da se u konkretnom slučaju s osnovom može očekivati da će samo upozorenje uz prijetnju kazne, tj. uvjetna osuda dovoljno utjecati na optuženu da više ne vrši krivična djela. Za izricanje te vrste krivične sankcije stekle su se zakonske pretpostavke iz čl. 62. KZFBiH.

Sud je optuženoj uzeo za olakšavajuće okolnosti njeno iskreno priznanje da je porodična žena, veoma loših i nesređenih porodičnih prilika, s lošim imovnim stanjem; korektno se držala i vladala za vrijeme izricanja krivičnopravne sankcije, izrazila je osjećaj krivice i kajanja i obećala je da će se ubuduće kloniti ovakvog i sličnog ponašanja, dok otežavajuće okolnosti na strani optužene sud nije našao.

S obzirom na stepen krivične odgovornosti optužene, težinu učinjenog krivičnog djela i navedene olakšavajuće okolnosti, sud je optuženoj, pri izricanju uvjetne osude, utvrdio kaznu zatvora u trajanju od 5 (pet) mjeseci, kao kaznu kojom se prijeti, i istovremeno odredio da se ta kazna neće izvršiti ako optužena u roku od 2 (dvije) godine po pravosnažnosti presude ne učini novo krivično djelo - čl. 62., st. 1. KZFBiH.

Odluka o troškovima krivičnog postupka zasnovana je na odredbi člana 202., st. 4. ZKP-a FBiH, pošto se u konkretnom slučaju radi o optuženoj slabog imovnog stanja, pa bi njihovim plaćanjem bilo dovedeno u pitanje njeno izdržavanje, kao i osoba koje je dužna izdržavati.

Iz svih naprijed iznijetih razloga presuđeno je kao u izreci ove presude.

ZAPISNIČAR

SUDIJA

POUKA O PRAVNOM LIJEKU:

Protiv ove presude ovlaštena lica mogu izjaviti žalbu Kantonalnom sudu u Tuzli, preko ovog suda, u roku od 15 dana od dana prijema prepisa presude.

27

Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine

Tuzlanski kanton

OPĆINSKI SUD U TUZLI

Broj:

Tuzla,   godine

Općinski sud u Tuzli, po sudiji ....., pojedincu sa zapisničarom ....., u krivičnom predmetu optuženog ..... zbog krivičnog djela Zapuštanje ili zlostavljanje djeteta ili maloljetnika – iz člana 219., stav 2. u vezi sa stavom 1. KZFBiH, odlučujući po optužnici Kantonalnog tužilaštva u Tuzli, Kt. broj ..... od ..... godine, potvrđena ..... godine, na ročištu za izdavanje kaznenog naloga od ..... godine, donio je i u prisustvu tužioca Kantonalnog tužilaštva u Tuzli ..... i optuženog istog dana javno objavio

PRESUDU

Optuženi _____, sin..... i majke....., rođen..... godine u ....., gdje je i nastanjen u ....., Rom, državljanin BiH, JMBG....., NK radnik, oženjen, otac jedanaestero malodobne djece, završio četiri razreda OŠ, vojsku nije odslužio, ne vodi se u vojnoj evidenciji, lošeg imovnog stanja, ne vodi se krivični postupak za neko drugo krivično djelo, do sada osuđivan presudom Osnovnog suda Modriča, broj..... od ..... godine zbog krivičnog djela iz člana 155., stav 1. KZRS-a, šest mjeseci zatvora, uvjetno jedna godina, osuda brisana ..... godine, nalazi se na slobodi.

KRIV JE

Što je u vremenskom periodu od početka septembra pa do kraja decembra ..... godine, tačno neutvrđenog datuma, koristeći svoje p/m/v marke "VW", reg. oznake ....., svoju malodobnu djecu, učenike OŠ..... u ....., rođenu ..... godine, ..., rođenog ..... godine i ....., rođenu ..... godine, a radi prosjačenja odvezio neposredno pred tržne centre Interex i Bingo u Sićkom Brodu, općina Tuzla, koji su od posjetilaca i kupaca tražili novac, da bi potom u poslijepodnevnom satima vozilom dolazio po njih te prikupljeni novac od prosjačenja zadržavao za sebe, pa su zbog toga njegova malodobna djeca izostajala s nastave u OŠ ....., dakle kao roditelj prisiljavao svoju djecu na prosjačenje, čime je počinio krivično djelo zapuštanje ili zlostavljanje djeteta ili maloljetnika iz člana 219., stav 2. u vezi sa stavom 1. KZ Federacije BiH.

Pa mu sud na osnovu člana 353., stav 2. ZKPFBiH izdaje,

KAZNENI NALOG

tako što se optuženom za to krivično djelo, primjenom odredaba čl. 49., st. 1. i 2., čl. 60., st. 2. i čl. 62., st. 1, 2. i 3. KZFBiH, i z r i č e

UVJETNA OSUDA

s tim što se optuženom za učinjeno krivično djelo utvrđuje kazna u trajanju od 3 (tri) mjeseca i određuje da se ta kazna neće izvršiti ako optuženi za vrijeme od 1 (jedne) godine po pravosnažnosti presude ne učini novo krivično djelo.

Optuženi se oslobađa od dužnosti da nadoknadi troškove krivičnog postupka.

Obrazloženje

Kantonalno tužilaštvo u Tuzli, optužnicom Kt. br. .... od ..... godine, koja je potvrđena ..... godine, optužilo je ..... zbog krivičnog djela zapuštanje ili zlostavljanje djeteta ili maloljetnika iz člana 219., stav 2. u vezi sa stavom 1. KZFBiH, te zatražilo izdavanje kaznenog naloga u smislu čl 350. ZKPFBiH, tako što će se optuženom izreći uvjetna osuda s utvrđenom kaznom zatvora u trajanju od 3 (tri) mjeseca koja se neće izvršiti ako optuženi za vrijeme od 1 (jedne) godine po pravosnažnosti presude ne učini novo krivično djelo.

Pošto je sud prihvatio zahtjev tužioca za izdavanje kaznenog naloga, jer je isti primjeren odredbama čl. 350., st. 1. i 2. ZKPFBiH, to je na osnovu toga na ročištu za izdavanje kaznenog naloga saslušao optuženog i ostvario uvid u dokaze, na osnovu kojih je utvrđena krivica optuženog i to: zapisnik o ispitivanju osumnjičenog od ..... godine, zapisnik o saslušanju svjedoka od ..... godine, zapisnik o saslušanju svjedoka ..... godine, zapisnik o saslušanju svjedoka ..... godine, socijalna anamneza JU Centar za socijalni rad Tuzla od ..... godine, podaci o izostancima postignutim rezultatima djece ..... i ..... izdatih od OŠ ..... od ..... godine, izvod iz MKV općine Tuzla na ime ..... izvod iz KE za osumnjičenog izdat od PU Tuzla od ..... godine, pa je nakon ocjene izvedenih dokaza, pojedinačno i u međusobnoj vezi, utvrdio činjenično stanje kao u izreci ove presude.

Na ročištu za izdavanje kaznenog naloga, optuženi ..... se potvrdno izjasnio u smislu čl. 352, stav 3. Pod tačkama a, b, c, d i ZKPFBiH, da mu je bilo omogućeno pravo da ga zastupa branilac, da je razumio optužnicu i zahtjev tužioca za izricanje krivičnopravne sankcije, da je upoznat s dokazima koje je prikupio tužilac i da iste prihvata, da je kriv za krivično djelo koje mu je optužbom stavljeno na teret i da prihvata predloženu krivičnopravnu sankciju i izrazio želju da mu se ista izrekne.

Dalje je istakao da se osjeća krivim zbog krivičnog djela koje mu je optužbom stavljeno na teret i da se zbog toga kaje i obećao da će se ubuduće kloniti ovakvog i sličnog ponašanja.

Nakon što se optuženi izjasnio da je kriv za predmetno krivično djelo koje mu je optužbom stavljeno na teret i da prihvata krivičnopravnu sankciju predloženu u optužnici za izdavanje kaznenog naloga, sud je ostvarivši uvid u gore spomenute dokaze utvrdio krivicu optuženog za spomenuto krivično djelo, pošto je njegova odbrana provjerena, potvrđena i potkrijepljena dokazima u koje je sud ostvario uvid na ročištu za izdavanje kaznenog naloga.

Da je optuženi učinio predmetno krivično djelo koje mu je optužbom stavljeno na teret, proizlazi ne samo iz njegovog priznanja već i iz kazivanja svjedoka optužbe koji je potvrdio činjenične navode optužbe iz izreke ove presude, da je 2009. godine obavljajući poslove kontrole saobraćaja na magistralnom putu M-18 Tuzla - Sarajevo u mjestu Sički Brod, općina Tuzla, na pravcu prema Husinu kontrolirao optuženog u saobraćaju, a

tom je prilikom optuženi prevezio svoju djecu, priznavši da je djecu prethodno dovezio do petlje kako bi prosila i da je više puta vidio malodobnu djecu kako prosjače ispred TC Interex, Šićki brod, kazivanja svjedoka ..... koji je potvrdio činjenične navode optužbe iz izreke ove presude, da djeca optuženog ..... i ..... pohađaju osnovnu školu u Kiseljaku, a vodila ih je učiteljica ..... koja su u prvom polugodištu 2008/09 školske godine pohađali .... razred, kada su počeli izostajati sa nastave tako da je ..... napravila ukupno 88 opravdanih izostanaka, dok je ..... napravio 68 također opravdanih izostanaka, da bi u drugom polugodištu iste školske godine ..... napravila ukupno 216 opravdanih izostanaka, a ..... 244 izostanka, koji su djelimično ovladali znanjem i vještinama, zbog čega su u dva navrata bezuspješno obavljani razgovori s optuženim, a poznato mu je da su djeca izostajala s nastave zbog skitnje i prosjačenja, koje je više puta vidio ispred TC Interex na Šićkom brodu i ispred TC Bingo na Slatini u Tuzli, kazivanja svjedokinje ..... koja je potvrdila činjenice, da je učenica ..... , kći optuženog, ... godine iz osnovne škole ..... općina Vukosavlje RS-a prešla u .... razred osnovne škole ..... u Kiseljaku, iz čije đačke knjižice proizlazi da se radi o ispotprosječnom učeniku, koja je tokom drugog polugodišta u četvrtom razredu neredovno pohađala nastavu tako da je napravila ukupno 375 izostanaka, od čega deset opravdanih, pa je zbog toga bezuspješno pokušala ostvariti kontakt s optuženim, koji je jedne prilike u školi napravio i incident, a njegova kćerka ..... čak nije došla da podigne knjižicu po završetku četvrtog razreda osnovne škole, a koliko joj je poznato, ispred TC "Interex" prosi, mada je nije lično vidjela, podataka o izostancima i postignutim rezultatima učenika ..... iz kojih proizlazi da je ..... i u trećem razredu u drugom polugodištu djelimično ovladala znanjem i vještinama i da je izostala sedam puta s nastave, od čega tri neopravdana, dok je u četvrtom razredu u prvom polugodištu općeg uspjeha dovoljan, a s nastave je izostala 192 puta, od čega neopravdana tri izostanka, da bi tokom drugog polugodišta izostala 88 puta, a u drugom polugodištu istog razreda izostala opravdano 216 puta te da je djelimično ovladala znanjem, dok je ..... u drugom polugodištu drugog razreda ovladao znanjem i vještinama s ocjenom 4, da bi u prvom polugodištu trećeg razreda opravdano izostao s nastave 68 puta, a u drugom polugodištu opravdano izostao 244 puta te djelimično ovladao znanjem i vještinama. Iz podataka socijalne anamneze ..... vidi se da nema redovnih prihoda, izdržava se od novčanih sredstava koje osigurava sakupljanjem i prodajom starog željeza i otpadnog materijala i da povremeno s djecom pribavlja sredstva prosjačenjem, tako da porodica ..... živi u izuzetno teškim uvjetima, jer niko od članova domaćinstva nema reguliranu zdravstvenu zaštitu, ne posjeduju potrebnu dokumentaciju za ostvarivanje nekih od prava putem centra za socijalni rad osim rodnog lista za optuženog, prema kojem je ..... rođen ..... godine u Kiseljaku, a iz izvoda MKV proizlazi da je optuženi zaključio brak sa .....

Na osnovu izvoda iz kaznene evidencije PU Tuzla od ..... godine, utvrđeno je da je optuženi do sada osuđivan na način iz izreke ove presude.

Kod ovakvog stanja stvari može se zaključiti da su se u radnjama optuženog stekla zakonska obilježja krivičnog djela zapuštanje ili zlostavljanje djeteta ili maloljetnika iz člana 219., stav 2. u vezi sa stavom 1. KZFBiH, jer je optuženi ..... kritične prilike, na način iz izreke ove presude, koristeći svoje p/m/v marke "VW", reg. oznake ..... svoju malodobnu djecu, učenike OŠ ..... u Kiseljaku, ... rođenu .... godine, ... rođenog ..... godine i ..... rođenu ..... godine, a radi prosjačenja odvezio neposredno pred tržne centre Interex i Bingo u Šićkom Brodu, općina Tuzla, koji su od posjetilaca i kupaca tražili novac, da bi potom u poslijepodnevnom satima vozilom dolazio po njih te prikupljeni novac od prosjačenja zadržavao za sebe, pa su zbog toga njegova malodobna djeca izostajala s nastave u OŠ.

Na osnovu naprijed izloženog, sud je utvrdio činjenično stanje kao u izreci ove presude.

Dakle, optuženi ..... bio je svjestan svoga djela, kada je kritične prilike, na način iz izreke ove presude, koristeći svoje p/m/v marke "VW", reg. oznake ..... svoju malodobnu djecu, učenike OŠ ..... u Kiseljaku, ... rođenu ..... godine, ... rođenog ..... godine i ..... rođenu ..... godine, a radi prosjačenja odvezio neposredno pred tržne centre Interex i Bingo u Šićkom Brodu, općina Tuzla, koji su od posjetilaca i kupaca tražili novac, da bi potom u poslijepodnevnom satima vozilom dolazio po njih te prikupljeni novac od prosjačenja zadržavao za sebe, pa su zbog toga njegova malodobna djeca izostajala s nastave u OŠ ..... i htio njegovo izvršenje.

Ocjenjujući pravno utvrđeno činjenično stanje, sud je našao da su u njemu sadržana sva bitna, objektivna i subjektivna obilježja krivičnog djela Zapuštanje ili zlostavljanje djeteta ili maloljetnika iz člana 219., stav 2. u vezi sa stavom 1. KZFBiH, jer je optuženi ..... kritične prilike, kao roditelj prisiljavao svoju djecu na prosjačenje.

Kako ne postoje okolnosti koje bi isključivale krivičnu odgovornost optuženog, to ga je sud za to krivično djelo i proglasio krivim.

Sud je optuženom izdao kazneni nalog na uvjetnu osudu, u skladu s potvrđenom optužnicom, shodno čl. 353., st. 2. ZKPFBiH, kako je to zatražio tužilac, u smislu čl. 350. ZKPFBiH, ocijenivši da je ta krivičnopravna sankcija primjerena odredbama čl. 49., st. 1. i 2., 60., st. 2. i 62., st. 1. 2. i 3. KZFBiH i očekujući da će se na taj način dovoljno utjecati na optuženog da više ne vrši krivična djela.

Odluka o troškovima krivičnog postupka zasnovana je na odredbi čl. 202., St. 4. ZKPFBiH, pošto se u konkretnom slučaju radi o optuženom slabog imovnog stanja pa bi njihovim plaćanjem bilo dovedeno u pitanje njegovo izdržavanje kao i osoba koje je on dužan izdržavati.

Iz svih naprijed iznijetih razloga presuđeno je kao u izreci ove presude.

SUDIJA

POUKA O PRAVNOM LIJEKU

Protiv ove presude ovlaštena lica mogu izjaviti žalbu Kantonalnom sudu u Tuzli, preko ovog suda, u roku od 8 dana od dana prijema prepisa presude.

PREKRŠAJ

BOSNA I HERCEGOVINA

FEDERACIJA BOSNE I HERCEGOVINE

KANTON SARAJEVO

KANTONALNI SUD U SARAJEVU

Broj: 65 oV 165708 II Gž

Sarajevo, 21. 04. 2011. godine

Kantonalni sud u Sarajevu, u vijeću sastavljenom od predsjednika vijeća sudije _____ i sudija _____ i _____, kao članova vijeća, u vanparničnom predmetu predlagatelja JU Centar za socijalni rad Sarajevo, Služba socijalne zaštite Općine Novo Sarajevo, protiv protivnika predlagatelja M. H. iz Sarajeva, Ul. _____ i J. R. iz Sarajeva, Ul. _____ radi oduzimanja roditeljskog staranja nad mlđb. djecom M. K., M. I., M. S, sve zastupane po posebnom staratelju KE, zaposlenika Službe socijalne zaštite Općine Novi Grad Sarajevo, odlučujući o žalbi protivnika predlagatelja na rješenje Općinskog suda u Sarajevu, broj 65 oV 165708 I oV od 24. 02. 2011. godine na sjednici vijeća održanoj 21. 04. 2011. donio je sljedeće

RJEŠENJE

Žalba se odbija i prvostepeno rješenje potvrđuje.

Obrazloženje

Prvostepenim rješenjem stavom 1. protivniku predlagatelja: M. H., sin _____, rođen _____ u _____, stalno nastanjen u _____, Ul. _____, broj _____ JMBG _____ kao roditelju ocu djece mlđb. M. K., kći _____, rođena _____ godine u _____, M. I., kći _____, rođena u _____ i mlđb. M. S., kći _____, rođena _____, u _____ ODUZIMA SE RODITELJSKO STARANJE nad mlđb. djecom M. K., kći _____ M. I. _____ i mlđb. M. S., kći _____, trenutno smještena u Domu za djecu bez roditeljskog staranja Sarajevo.

Stavom 2. protivnici predlagatelja: J. R., kći _____, rođena _____ u _____, stalno nastanjena u _____, Ul. _____

JMBG _____ kao roditelju – majci djece mlđb. M. K., kći _____ rođena _____, u _____, M. I., kći _____, rođena _____ u _____, i mlđb. M. S., kći _____, rođena _____ u _____, ODUZIMA SE RODITELJSKO STARANJE nad mlđb. djecom - mlđb. M. K., kći _____, M. I., kći _____ i mlđb. M. S., kći _____, trenutno smještena u Domu za djecu bez roditeljskog staranja Sarajevo.

U žalbi koju su protivnici predlagatelja izjavili ističe se da su netačni žalbeni navodi, da su zloupotrijebili roditeljska prava grubim zanemarivanjem svojih dužnosti, napuštanjem djeteta, nasrtanjem nad djecom, vršenjem nasilja nad njima, jer su oni velika porodica sa 20 članova, gdje otac radi na pijaci, a majka ima prihode od 190 KM te je nasljednica dva duluma zemlje koja se nalazi na području Zeničko-Dobojskog kantona. Dalje navode da su korisnici javne kuhinje, a nije krivica roditelja što nemaju adekvatne uvjete za život djece iako ulažu napore u tom pravcu. Smatraju neistinitom tvrdnju da je J. R. dovela u opasnost život jednog djeteta jer je ono palo, a nije bačeno na patos. Zbog cjelokupnog postupka i postupanja sudije koja ga je vodila J. R., koja je bila u drugom stanju, je 03. 03. 2011. godine izgubila plod djeteta. Predlažu da se žalba uvaži, prvostepena presuda ukine, odnosno da se vrati roditeljsko staranje jer je zbog ovakvih mjera stanje zdravlja majke narušeno na psihičkoj bazi.

Nakon što je ispitao pobijano rješenje u granicama predviđenim članom 221., a u vezi s članom 236. Zakona o parničnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine ("Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine", broj 53/03, 73/05, i 19/06) – u daljnjem tekstu ZPP, ovaj sud je donio odluku kao u izreci da:

Žalba nije osnovana, a iz sljedećih razloga:

prvostepeni sud je utvrdio da su mlđb. djeca protivnika predlagatelja, i to M. I., M. K., i M.S. odlukom nadležnog organa starateljstva smještena u Dom za djecu bez roditeljskog staranja Bjelave, s obzirom na to da su svi uloženi naponi organa starateljstva ostali bez uspjeha u radu s roditeljima djece, nije postignut cilj određivanja pojačanog nadzora nad roditeljima u vršenju samog roditeljskog prava u djelu obaveza roditelja s obzirom na to da su roditelji nastavili zanemarivati svoje obaveze i na drastičan način ih kršiti korištenjem djece u prosjačenju.

Naime, iz izvještaja Policijskih uprava od 29. 06. 2009. i 24. 09. 2010. godine te i priznanjem same protivnice predlagatelja, utvrđeno je da su mlđb. djeca korištena u prosjačenju i to duži vremenski period. Također je utvrđeno uvidom u policijski izvještaj i medicinsku dokumentaciju u spisu za mlđb. M. K., da je ona povrijeđena od majke, čemu je medicinska dokumentacija u spisu, i to na veoma grub i opasan način, čime je direktno bio ugrožen život djeteta.

U konkretnom slučaju protivnici predlagatelja kao roditelji djece navedene u izreci rješenja nisu ispunjavali prema svojoj djeci zakonske obaveze, pa ni minimalne, u šta se ubrajaju odgoj djece, zadovoljavanje fizioloških,

higijenskih i zdravstvenih potreba, da se brinu o redovnom školovanju, da štite djecu od svih oblika nasilja, povreda, ekonomske eksploatacije, seksualne zloupotrebe, skitnjičarenja, svih oblika maloljetničke delinkvencije, uživanja droga, alkohola i svih drugih oblika asocijalnog ponašanja i dr. Prvostepeni sud je naveo da to nisu činili iz razloga najbolje poznatih njima samim, jednim dijelom, a drugim dijelom postoje i objektivni razlozi, a to su stambeni problem i izuzetno nikakva materijalna situacija roditelja.

Prvostepeni sud je smatrao da na nesumnjiv način proizlazi utvrđenim da protivnici predlagatelja kao roditelji, zloupotrebom svojih prava, svojim ponašanjem grubo zanemaruju svoje zakonske dužnosti naprijed navedene i uopće ih ne ostvaruju i čime očito stavljaju u opasnost sigurnost, zdravlje pa i život djece te povredu dječijih prava i svih obaveza roditelja u odgoju djece čine na najgrublji mogući način, a to je povređivanje djece, korištenje djece u prosjačenje, življenje u nehigijenskim uvjetima i drugo. Prema izloženom, prvostepeni sud je našao da su utvrđeni dovoljni razlozi da se protivnicima predlagatelja oduzme roditeljsko pravo kao u izreci prvostepenog rješenja, a na osnovu čl. 350., a u vezi s čl. 154. Porodičnog zakona.

Nakon razmatranja stanja spisa, pobijanog rješenja i navoda žalbe ovaj sud je našao da je prvostepena presuda zasnovana na potpuno i pravilno utvrđenom činjeničnom stanju i da pri tome nisu počinjene povrede odredaba vanparničnog postupka te da je prvostepeni sud pravilno primijenio relevantne odredbe Porodičnog zakona. Naime, ovaj sud kao i prvostepeni primjećuje da je organ starateljstva po službenoj dužnosti više puta intervenirao radi zaštite prava i interesa djece protivnika predlagatelja, ali potpuno bezuspješno. Protivnica predlagatelja je u periodu od 2006. godine do 23. 09. 2010. godine 349 puta narušila javni red i mir prosjačenjem, često koristeći svoju djecu kao pomoć za prosjačenje. Prvostepeni sud je izveo dokaze iz kojih nesumnjivo proizlazi da je kćerku protivnika predlagatelja M. K., rođena 2005. godine, povrijedila njena majka, protivnica predlagatelja J. R., koja to u toku postupka i u žalbi pobija, međutim što je suprotno njenoj izjavi datoj policiji kada je priznala da je povrijedila svoju kćer, kojoj je morala biti ukazana hitna medicinska pomoć. Također nije sporno da je otac malodobne djece M. I., M. K., i M. S. upoznat s praksom prosjačenja svoje vanbračne supruge smatrajući da ju je nužda natjerala na to. Roditeljsko staranje u konkretnom slučaju nije oduzeto zbog siromaštva protivnika predlagatelja, kako se to u žalbi ističe, nego zbog njihovog društveno opasnog ponašanja; prosjačenja kao nedozvoljenog i društveno neprihvatljivog stjecanja dobiti, gdje se djeca prikazuju građanima koji su skloni da iz samilosti zbog ugroženosti daju novac za njihovu pomoć, mada takvo ponašanje roditelja predstavlja grubu zloupotrebu i eksploataciju jer svojoj djeci trebaju omogućiti da žive okružena ljubavlju i razumijevanjem, a ne da žive na ulici i "od ulice". Stoga, kako je prvostepeni sud pravilno zaključio, protivnici predlagatelja na najgrublji mogući način zanemaruju svoju djecu, pa je prvostepeni sud donio zakonitu odluku kada je protivnicima predlagatelja oduzeo roditeljsko staranje prema odredbi člana 154. Porodičnog zakona. Na ovaj način društvena zajednica vrši svoju obavezu u brizi i zaštiti djece kako bi se stekli uvjeti da odrastaju u zdravoj okolini i kao odrasle osobe postanu korisni građani društvene zajednice, što im porodica u kojoj su rođeni, sasvim izvjesno, ne može osigurati. Ovaj sud ima razumijevanja da je oduzimanje roditeljskog staranja stresno za protivnike predlagatelja, međutim, sudovi, nadležni organi socijalne zaštite i ostale društvene institucije prvenstveno moraju djelovati u najboljem interesu djece bez obzira na to kakve posljedice po roditelje mogu imati odluke ovih organa.

Stoga, ovaj sud nalazi da ne postoje razlozi zbog kojih se rješenje pobija žalbom, a ni razlozi na koje ovaj sud pazi po službenoj dužnosti, pa se žalba na osnovu člana 235. ZPP odbija kao neosnovana i prvostepeno rješenje potvrđuje.

PREDSJEDNIK VIJEĆA

S u d i j a

BOSNA I HERCEGOVINA

FEDERACIJA BOSNE I HERCEGOVINE

KANTON SARAJEVO

OPĆINSKI SUD U SARAJEVU

Broj: 65 0 Pr 140968 10 Pr

Datum: 14. 06. 2011. godine

Općinski sud u Sarajevu, po sudiji _____, u prisutnosti zapisničara _____ u prekršajnom predmetu protiv okrivljene R. B. zbog prekršaja iz člana 8., stav 3., tačke b Zakona o prekršajima protiv javnog reda i mira, a na osnovu člana 5., člana 48., člana 51. i člana 56. Zakona o prekršajima Federacije Bosne i Hercegovine ("Službene novine Federacije BiH", broj 31/06), na usmenom pretresu održanom dana 14. 06. 2011. godine donio je i javno objavio sljedeće

R J E Š E N J E

Okrivljena: R. B., kći _____, rođena _____, nastanjena u _____

JMB _____,

ODGOVORNA JE

što je dana 23. 02. 2010. godine oko 12.40 sati na raskrsnici ulica Derviša Numića - Put Mladih muslimana zatečena od policijskog službenika da u naručju drži malodobno dijete i s ispruženom rukom traži novac od vozača i lica u vozilima koja su se zaustavljala na znak crvenog svjetla na semaforu, čime je počinila prekršaj iz člana 8., stav 3. tačke b Zakona o prekršajima protiv javnog reda i mira, pa joj se na osnovu člana 8., stav 3., tačke b istog Zakona, te uz primjenu člana 16. Zakona o prekršajima Federacije BiH

IZRIČE

U K O R

Na osnovu odredbe člana 202., stav I. Zakona o krivičnom postupku Federacije BiH, a u vezi s članom 9. Zakona o prekršajima Federacije BiH i članom 36. Uredbe o naknadi troškova u sudskim postupcima ("Službene novine Kantona Sarajevo", broj 23/03) Sud okrivljenu obavezuje na plaćanje troškova prekršajnog postupka u paušalnom iznosu od 50,00 (pedeset) KM, a koje je dužna platiti u roku od 15 dana od dana pravomoćnosti ovog rješenja, a u protivnom postupit će se po članu 79., članu 80., članu 81. ili 82. Zakona o prekršajima Federacije BiH.

O b r a z l o ž e n j e

Ovlašteni organ MUP Kantona Sarajevo, Druga policijska uprava - Policijska stanica Novo Sarajevo podnijelo je sudu zahtjev za pokretanje prekršajnog postupka broj: 02/3-2-1-04-49/10 od 22. 04. 2010. godine protiv okrivljene R. B. zbog prekršaja iz člana 8., stav 3. tačke b Zakona o prekršajima protiv javnog reda i mira.

Na usmenom javnom pretresu održanom pred ovim sudom dana 14. 06. 2011. godine okrivljena R. B. je u cijelosti priznala prekršaj koji joj se stavlja na teret, te izjavila da želi istaknuti da se poslije navedenog događaja klonila činjenja prekršaja, a da je na prosjačenje bila prinuđena kako bi prehranila djecu.

Kako je okrivljena R. B. u cijelosti priznala prekršaj koji joj se stavlja na teret, ovo rješenje u smislu člana 48., stav 1. Zakona o prekršajima Federacije BiH ne sadrži obrazloženje u dijelu koji se odnosi na utvrđivanje činjeničnog stanja.

Prilikom odlučivanja o vrsti prekršajne sankcije okrivljenoj R. B. sud je ovoj pravnoj stvari okrivljenoj shodno članu 16. Zakona o prekršajima Federacije BiH izrekao ukor.

Sud je ovako odlučio cijeneći okolnosti u kojima je prekršaj počinjen, činjenicu da prekršajem nisu nastupile teže štetne posljedice, njeno iskreno kajanje zbog počinjenog prekršaja, pa je sud našao da se može s osnovom očekivati da okrivljena i s ovako izrečenim ukorom neće ubuduće vršiti prekršaje, te da se može ostvariti svrha kažnjavanja propisana zakonom.

Sud je okrivljenoj na osnovu odredbe člana 202., stav 1. Zakona o krivičnom postupku Federacije BiH, a u vezi s članom 9. Zakona o prekršajima Federacije BiH i člana 30. Uredbe o plaćanju troškova prekršajnog postupka u paušalnom iznosu od 50,00 KM, a je troškove dužna platiti u roku od 15 dana od dana pravomoćnosti ovog rješenja, a u protivnom postupit će se po članu 79., članu 80., članu 81. ili 82. Zakona o prekršajima Federacije BiH.

POUKA:

Nakon što su se u smislu člana 309., stav 1. Zakona o krivičnom postupku FBiH, a u vezi s članom 9., stav 2. Zakona o prekršajima Federacije BiH ovlašteni predstavnik podnosioca zahtjeva i okrivljena odrekli prava na žalbu ovog rješenja, poslije njegovog javnog objavljivanja ono je postalo pravomoćno dana 14. 06. 2011. godine. Iz navedenih razloga ovo rješenje ne sadrži pouku o pravnom lijeku.

S U D I J A

BOSNA I HERCEGOVINA

FEDERACIJA BOSNE I HERCEGOVINE

KANTON SARAJEVO

OPĆINSKI SUD U SARAJEVU

Broj: 65 0 Pr 141522 10 Pr

Datum: 05. 07. 2011. godine

Općinski sud u Sarajevu, po sudiji _____, u prisutnosti zapisničara _____ u prekršajnom predmetu protiv okrivljene R. B. zbog prekršaja iz člana 8., stav 3. Tačke b Zakona o prekršajima protiv javnog reda i mira, a na osnovu člana 5., člana 48., člana 51. i člana 56. Zakona o prekršajima Federacije Bosne i Hercegovine ("Službene novine Federacije BiH", broj 31/06), na usmenom pretresu održanom dana 05. 07. 2011. godine donio je i javno objavio sljedeće

R J E Š E N J E

Okrivljena: R. B., kći _____, rođena _____, nastanjena u _____

JMB _____,

O D G O V O R N A J E Z B O G P R O P U Š T A N J A

Što je dana 29. 03. 2010. godine oko 13.00 sati na raskrsnici ulica Kolodvorska – Hamdije Čemerlića zatečena od policijskog službenika da u naručju drži malodobno dijete u naručju i traži novac od prolaznika, čime je počinila prekršaj iz člana 8., stav 3. tačke b Zakona o prekršajima protiv javnog reda i mira, pa joj se na osnovu člana 8., stav 3. tačke b istog Zakona, te uz primjenu člana 16. Zakona o prekršajima Federacije BiH

I Z R I Č E

NOVČANA KAZNA U IZNOSU OD 300,00 KM

Ako okrivljena u određenom roku ne plati novčanu kaznu, ista će se evidentirati u Registar novčanih kazni i izvršiti u skladu s odredbama člana 79., člana 80., člana 81. i člana 82. Zakona o prekršajima Federacije BiH (Sl. Novine Federacije BiH, broj 31/06).

Na osnovu odredbe člana 202., stav 1. Zakona o krivičnom postupku Federacije BiH, a u vezi s članom 9. Zakona o prekršajima Federacije BiH i člana 36. Uredbe o naknadi troškova u sudskim postupcima (Sl. Novine Kantona Sarajevo, broj 23/03) Sud okrivljenu obavezuje na plaćanje troškova prekršajnog postupka u paušalnom iznosu od 50,00 (pedeset) KM, a koje je dužna platiti u roku od petnaest dana od dana pravomoćnosti ovog rješenja, a u protivnom postupit će se po članu 79., članu 80., članu 81. ili 82. Zakona o prekršajima Federacije BiH.

Obrazloženje

Ovlašteni organ MUP Kantona Sarajevo, Druga policijska uprava - Policijska stanica Novo Sarajevo podnijelo je sudu zahtjev za pokretanje prekršajnog postupka broj: 02/3-2-1-04-2-87/10 od 26. 05. 2010. godine protiv okrivljene R. B. zbog prekršaja iz člana 8., stav 3. tačke b Zakona o prekršajima protiv javnog reda i mira.

Sud je okrivljenu R. B. shodno odredbi člana 44., stav 3. Zakona o prekršajima Federacije BiH obavijestio o održavanju usmenog pretresa za dan 05. 07. 2011. godine u 11.30 sati, ali okrivljena nije postupila po pozivu za usmeni pretres, premda je po istom uredno obaviještena u skladu sa zakonom na adresu koja je sudu dostavljena od ovlaštenog organa u zahtjevu za pokretanje prekršajnog postupka, s obzirom na to da okrivljena nije prijavljena u Registru prebivališta i boravišta, a koju vodi Glavni centar za obradu podataka u BiH, a to je Ul. _____, o čemu svjedoči povratnica pismena u spisu, pa ju je Sud, na osnovu člana 45., stav 1. tačka 2 i člana 55. Zakona o prekršajima Federacije BiH, oglasio ODGOVORNOM ZBOG PROPUŠTANJA.

Na usmenom pretresu Sud se oslonio na dokaze podnesene od ovlaštenog organa, odnosno nakon što je predstavnik ovlaštenog organa izložio šta se okrivljenoj stavlja na teret, predložio je da okrivljenu upravo stoga što se nije odazvala na poziv Suda, ogłosi odgovornom zbog propuštanja, te da joj se za počinjeni prekršaj izrekne novčana kazna u skladu sa Zakonom.

Cijeneći činjenicu da se okrivljena nije odazvala na usmeni pretres zakazan na osnovu zahtjeva za pokretanje prekršajnog postupka, Sud je i donio rješenje kojim je okrivljenu proglasio odgovornom zbog propuštanja, a za počinjeni prekršaj iz člana 8., stav 3., tačke b Zakona o prekršajima protiv javnog reda i mira. Pritom je Sud okrivljenoj izrekao novčanu kaznu u granicama zakonom propisane novčane kazne za ovu vrstu prekršaja, a koja je po ocjeni ovog Suda adekvatna težini počinjenog prekršaja i Sud je mišljenja da će se njome djelovati na okrivljenu da se u buduće kloni činjenja prekršaja, čime će se postići svrha kažnjavanja propisana zakonom.

Sud je okrivljenoj na osnovu odredbe člana 202., stav 1. Zakona o krivičnom postupku Federacije BiH, a u vezi s članom 9. Zakona o prekršajima Federacije BiH i člana 36. Uredbe o plaćanju troškova prekršajnog postupka ("Službene novine Kantona Sarajevo", broj 23/30) odredio plaćanje troškova prekršajnog postupka u paušalnom iznosu od 50,00 KM, a koje je okrivljena dužna platiti u roku od 15 dana od dana pravomoćnosti ovog rješenja, a u protivnom postupit će se po članu 79., članu 80., članu 81. ili 82. Zakona o prekršajima Federacije BiH.

POUKA O PRAVNOM LIJEKU

Protiv ovog rješenja žalba nije dopuštena, ali okrivljena može podnijeti Molbu za povraćaj u pređašnje stanje ovom Sudu u roku od tri mjeseca od dana donošenja rješenja, dok podnosilac zahtjeva ima pravo žalbe u roku od osam dana po dostavljanju rješenja, koja se predaje posredstvom ovog suda u dva primjerka, a o njoj odlučuje Kantonalni sud u Sarajevu.

SUDIJA

BOSNA I HERCEGOVINA

FEDERACIJA BOSNE I HERCEGOVINE

KANTON SARAJEVO

OPĆINSKI SUD U SARAJEVU

Broj: 65 0V 165708 10V

Sarajevo, 24. 02. 2011. godine

OPĆINSKI SUD U SARAJEVU, po sudiji _____, u vanparničnom predmetu predlagatelja JU Kantonalni centar za socijalni rad Sarajevo, Službe socijalne zaštite Općine Novo Sarajevo protiv protivnika predlagatelja M. H. iz Sarajeva, Ul. _____ i J. R. iz Sarajeva, Ul. _____, radi oduzimanja roditeljskog staranja nad mldb. djecom M. K., M. I. i M. S., sve zastupane posebnim starateljem K. E., zaposlenikom Službe socijalne zaštite Općine Novi Grad Sarajevo, nakon održanog nejavnog ročišta, dana 24. 02. 2011. godine u prisutnosti punomoćnika predlagatelja, protivnika predlagatelja, staratelja i predstavnika Organa starateljstva Službe socijalne zaštite Općine Novi Grad Sarajevo K. I., donio je:

RJEŠENJE

1. Protivniku predlagatelja: **M. H.**, sin R. H., rođen _____ godine u _____, stalno nastanjen u Sarajevu, Ul. _____, JMBG _____ kao roditelju/ocu djece mldb. M. K., kći H., rođena _____ godine u Sarajevu, M. I., kći H., rođena _____ u Sarajevu i mldb. M. S., kći H., rođena _____ godine u Sarajevu, **ODUZIMA SE RODITELJSKO STARANJE nad mldb. djecom M. K., kći H., M. I. i mldb. M. S., kći H.**, trenutno smještenom u Domu za djecu bez roditeljskog staranja Sarajevo.

2. Protivnici predlagatelja: **J. R.**, kći Lj., rođena _____ godine u _____, stalno nastanjena u Sarajevu, Ul. _____, JMBG _____ kao roditelju/majci djece mldb. M. I., kći H., rođena _____ u Sarajevu i mldb. M. S., kći H., rođena _____ u Sarajevu, **ODUZIMA SE RODITELJSKO STARANJE nad mldb. djecom M. K., kći H., M. I. i kći H. i mldb. M. S., kći H.**, trenutno smještenom u Domu za djecu bez roditeljskog staranja Sarajevo.

Žalba na rješenje ne odgađa izvršenje rješenja.

Troškovi sudskog postupka padaju na teret suda.

Obrazloženje

Predlagatelj je ovom sudu podnio prijedlog protiv protivnika predlagatelja radi donošenja odluke o oduzimanju roditeljskog staranja nad mldb. djecom, mldb. M. K., kći H., rođena _____ godine u Sarajevu, M. I., kći H., rođena _____ u Sarajevu i mldb. M. S., kći H., rođena _____ u Sarajevu. U prijedlogu i tokom rasprave navodi da preduzimajući mjere zaštite prava i interesa djece mldb. K., I. i S., Služba je više puta utvrdila kao organ starateljstva da roditelji ove djece, a protivnici predlagatelja zanemaruju svoje roditeljske dužnosti i ugrožavaju interese svoje mldb. djece, zbog čega su više puta i usmeno i pismeno upozoreni na te propuste o staranju nad djecom te im je pružena podrška u njihovom otklanjanju. Roditelji su nastavili sa zanemarivanjem staranja o djeci i čuvanjem djece od oblika društveno neprihvatljivih ponašanja te je doneseno rješenje o održavanju nadzora nad vršenjem roditeljskog staranja protivnicima predlagatelja i odredio se način provođenja nadzora, a posebno obaveza roditelja. I nakon toga protivnici predlagatelja nastavili su zanemarivati i zloupotrebjavati svoju mldb. djecu iskorištavajući ih u svrhu prosjačenja, zbog čega je mldb. M. I., rođena _____ godine, kada je Mobilni tim za sprečavanje narušavanje reda i mira zatekao protivnicu predlagatelja da prosi s djetetom, dijete smjestio u Dom Bjelave sve po donesenim rješenjima Službe. Dana _____ godine Mobilni tim je ponovo protivnicu predlagatelja zatekao u prosjačenju sa sada mldb. M. S., rođenom _____ godine, te je i ovo dijete

smješteno u dom na Bjelavama uz donošenje i odgovarajućih odluka. Nakon što je protivnica predlagatelja u toku ovog postupka također zatečena u prosjačenju s mlđb. K., koju je i povrijedila fizički, djetetu je pružena pomoć na klinici, uložena medicinska dokumentacija i ovo dijete je smješteno u dom na Bjelavama.

Na traženje Službe socijalne zaštite MUP Kantona Sarajevo je obavijestio da je protivnica predlagatelja za period ____ godine do _____ godine narušila javni red i mir u 349 slučajeva i to prosjačenjem te da su protiv nje podnesene 94 prekršajne prijave zbog prosjačenja i da je kažnjena ukupne vrijednosti kazne od 83.330,00 KM. Porodica protivnika predlagatelja žive u napuštenoj kući, gdje ne postoji niti elementi uvjeta za život, higijenski uvjeti su ispod minimalnih za normalni život. Stručni tim je mišljenja da je potrebno protivnicima predlagatelja oduzeti roditeljsko staranje nad mlđb. djecom M. K. i S. I. zbog grubim postupcima stavljanjem u opasnost sigurnost i zdravlje djece i nepoduzimanja radnji na zaštiti djece od društvenih neprihvatljivog ponašanja zloupotrebe djece u svrhu prosjačenja. Konačno se predlaže usvajanje prijedloga u cijelosti. Protivnici predlagatelja u odgovoru na prijedlog navode, i to M. H., tačno je da je otac mlđb. djece koja se navodi u prijedlogu i tačno je da su smješteni u domu na Bjelavama. Ne pristaje da mu se oduzme roditeljsko pravo s obzirom na to da su oba roditelja živa i mogu se brinuti o svojoj djeci. Tačno je da je njegova žena prosila, ali bez njegovog znanja i tačno je da je tom prilikom vodila djecu, ali bez njegovog znanja. Nije tačno da je prekršajno više puta kažnjavana, odnosno jeste, ali uvijek kada je vide, odmah pišu prijavu. Živi na istoj adresi _____, ima 24–25 članova porodice i svi žive zajedno. Tačno je da ima 22 djece. Tačno je da su mu neka djeca i umrla, ali se o svojoj djeci može brinuti, kao što i brine, a izdržava ih tako što po pijaci prodaje stare stvari, antiku, starinu i drugo. Tačno je da je njegova supruga znala prositi s djecom, ali bez njegovog znanja jer nužna potreba mijenja zakon, zato predlaže da mu se djeca vrate iz doma ili da uzmu i svu ostalu djecu, a navodno povrijeđeno dijete od supruge je samo palo i razbilo se, a sve ono što drugi navode je bitno koliko i on kaže da je bitno. Izjavljuje da vjeruje da je njegova supruga izudarala dijete te konačno predlaže da mu se dijete vrati jer ima uvjete bolje za djecu, te ima dobre materijalne uvjete s obzirom da radi na pijaci.

Protivnica predlagatelja J. R. navodi da je tačno da je prije tri-četiri godine prosila s djecom i to s M. S., oni su sada u domu. Išla je s djecom da prosi da bi im kupila hranu, da sada to ne radi jer joj suprug M. H. zarađuje na pijaci i sada ne prosi i ono što M. H. zaradi dovoljno joj je za prehranu porodice, da ima još petero djece od supruge i svi zajedno žive, ima uvjete gdje žive, ima struja, voda, plaća stanarinu gazdi, ne zna kako se gazda zove. Ona je nezaposlena i ne radi ništa. Uпитana gdje je djeci bolje, misleći na uvjete života, tamo gdje su sada smješteni ili kod nje, odgovara da je djeci bolje kod majke jer imaju bolje uvjete. Predlaže da joj se djeca vrate iz doma, ističe da je ovaj postupak opravdan, ali da bi željela da joj se djeca vrate.

Poseban staratelj u odgovoru na prijedlog i tokom raspravljanja navodi da uvidom u dokumentaciju koja je dostavljena uz prijedlog smatra da je Služba socijalne zaštite Općine Novo Sarajevo prije pokretanja prijedloga za oduzimanje roditeljskog staranja provela sve zakonske procedure upozoravajući roditelje, odnosno protivnike predlagača na zanemarivanje malodobne djece. Na ročištu su protivnici predlagača rekli da su koristili malodobnu djecu za prosjačenje i da ih je više puta nadležni organ zaticao u vršenju prosjačenja s malodobnom djecom. Na osnovu svega navedenog, smatra da je prijedlog opravdan i da je potrebno protivnicima predlagača oduzeti roditeljsko staranje.

Predstavnik organa starateljstva navodi da čini nespornim navode iz prijedloga, ne protivi se provođenju postupka i izvođenju dokaza budući da je mišljenje organa da je provođenje ovog postupka opravdano radi zaštite interesa malodobne djece. Na upit suda dodaje da je organ starateljstva prihvatio sve anamnestičke podatke koji su uz prijedlog dostavljeni i s obzirom na to da se radi o oktobru iste godine, nije ocijenio potrebnim ponovo izlaziti na teren i utvrđivati činjenično stanje. Poseban staratelj i predstavnik organa starateljstva konačno saglasno izjavljuju da smatraju da je u interesu, a i radi lične sigurnosti djece da budu odvojena od roditelja i smještena u odgovarajuću ustanovu te se prijedlogu oduzimanja roditeljskog staranja u cijelosti pridružuju.

U toku dokaznog postupka pročitani su izvodi iz matične knjige rođenih za M. I., M. K. i M. S., rješenja o smještaju mlđb. M. S. i M. I., rješenje od 17. 11. 2008. godine o određivanju mjere nadzora vršenja roditeljskog prava protivnicima nad mlđb. M. K., izvještaj II PU od 24. 09. 2010. godine, službena zabilješka PU Novo Sarajevo od 29. 06. 2009. godine, socijalna anamneza od oktobra 2010. godine, te službene zabilješke organa starateljstva od 24. 01. 2011. godine i 28. 01. 2011. godine, te medicinska dokumentacija za mlđb. M. K. s tri kontrolna pregleda, te ostala dokumentacija u spisu.

Ocjenom svakog dokaza pojedinačno i u njihovoj međusobnoj povezanosti, imajući u vidu i izjave učesnika u postupku na osnovu člana 351. u vezi s članom 154. Porodičnog zakona ("Službene novine Federacije BiH", br.35/5 I 41/5, u daljnjem tekstu Zakon), donio je odluku kao u izreci rješenja iz sljedećih razloga:

iz dokaza u spisu utvrđeno je da su malodobna djeca protivnika predlagatelja, i to M. I. M. K. i M. S. odlukom nadležnog organa starateljstva smještena u Dom za djecu bez roditeljskog staranja Bjelave, s obzirom na to da su svi uloženi naponi organa starateljstva ostali bez uspjeha u radu s roditeljima djece, nije postignut cilj određivanja pojačanog nadzora nad roditeljima u vršenju samog roditeljskog prava u djelu obaveza roditelja, s obzirom na to da su roditelji nastavili zanemarivati svoje obaveze i na drastičan ih način kršiti korištenjem djece u prosjačenje.

Naime, iz izvještaja Policijskih uprava od 29. 06. 2009. godine i 24. 09. 2010. godine te i priznanja same protivnice predlagatelja, utvrđeno je da su mlđb. djeca korištena u prosjačenju i to duži vremenski period. Također je utvrđeno, uvidom u Policijski izvještaj i medicinsku dokumentaciju u spisu za mlđb. M. K., da je ona povrijeđena od majke, o čemu je medicinska dokumentacija u spisu, i to na veoma grub i opasan način, čime je direktno ugrožen život djeteta.

Iz spisa dalje proizlazi da porodica M. živi u prostorijama s vrlo teškim uvjetima, higijenski zapuštenim i bez ikakvih primanja. Prianja koje navodi protivnik predlagatelja nisu dovoljna tim prije što sam navodi podatak o brojnosti članova domaćinstva. Činjenica je da smještaj jednog djeteta u dom nije stvorio bilo kakve promjene kod protivnika u smislu da prestanu koristiti djecu u prosjačenju, nego i dalje nastavljaju s drugim djetetom prosjačiti, potpuno svjesni da je to njihovo navodno pravo.

Zakonska obaveza roditelja je da vrše odgoj djece, zadovoljavaju fiziološke, higijenske i zdravstvene potrebe, da se brinu o redovnom školovanju, da štite djecu od svih oblika nasilja, povreda, ekonomske eksploatacije, seksualne zloupotrebe, skitnje, svih oblika maloljetničke delinkvencije, uživanja droga, alkohola i svih drugih oblika asocijalnog ponašanja.

U konkretnom slučaju protivnici predlagatelja kao roditelji djece navedeni u izreci rješenja nisu ispunjavali prema svojoj djeci sve navedene zakonske obaveze, pa ni minimalne. To nisu činili iz razloga najbolje poznatih njima samim jednim dijelom, a drugim dijelom postoje i objektivni razlozi, a to su stambeni problemi i izuzetno teška materijalna situacija.

Iz izloženog na nesumnjiv način proizlazi utvrđenim da protivnici predlagatelja kao roditelji, zloupotrebom svojih prava, svojim ponašanjem grubo zanemaruju svoje zakonske dužnosti naprijed navedene i uopće ih ne ostvaruju, čime očito stavljaju u opasnost sigurnost, zdravlje, pa i život djece, te povredu dječijih prava i svih obaveza roditelja u odgoju djece čine na najgrublji mogući način, a to je povređivanjem djece, korištenjem djece za prosjačenje, življenjem u nehigijenskim uvjetima i drugo.

Prema izloženom, utvrđeni su dovoljni razlozi da se protivnicima predlagatelja oduzme roditeljsko pravo kao u dispozitivu rješenja, a na osnovu člana 350., a u vezi s članom 154. Porodičnog zakona.

S obzirom na izloženo, donesena je odluka kao u dispozitivu rješenja.

Odluka o troškovima postupka donesena je na osnovu člana 385. Porodičnog zakona.

S U D I J A

POUKA: Protiv ovog rješenja može se uložiti žalba Kantonalnom sudu u Sarajevu putem ovog suda u roku od 3 dana od dana prijema rješenja u 4 istovjetna primjerka.

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

- 1) Obratiti pažnju na predloženu metodologiju analiziranja slučajeva iz prakse. Ako postoje uvjeti i interes, mogu se simulirati u saradnji s voditeljem treninga/vježbi stvarne situacije – demonstracija slučajeva kroz igranje uloga.
- 2) Obavezno upotrijebiti informacije iz prezentiranih slučajeva jer opisuju stvarne, a ne simulirane situacije, izbjegavati izmišljene i simulirane informacije, inače koristiti za vježbe sažetke pravih slučajeva iz prakse.
- 3) Pažljivo koristiti informacije koje se odnose na oblik iskorištavanja žrtve u daljnjem toku slučaja.
- 4) Razmotriti sve elemente upotreba informacija koje se odnose na način identifikacije žrtve radi izvlačenja elemenata za daljnji preventivni rad.
- 5) Obavezno obaviti detaljniju analizu pružene pomoći žrtvi i uporediti dobre i loše prakse i analizirati načine na koje su riješeni slučajevi.

LITERATURA

- 1) Muratbegović, E., Đuderija, S., Šeranic, A. i dr. "Smjernice za postupanje u slučaju nasilja nad djecom u BiH", Sarajevo, 2013, str. 1
- 2) Milosavljević, M. "Devijacije i društvo", Draganić, Beograd, 2003.
- 3) Pare, M., "Why have street children disappeared?", *International Journal of Children's Rights*, 2003, str. 5 i 8
- 4) "Kako spriječiti i eliminirati najgore oblike dječijeg rada: Šta poslodavci mogu da učine", International Labour Office, ILO International Programme on Elimination of Child Labour (IPEC), Geneva: ILO, 2010 - I v. ISBN 978-92-2-124079-2 (Print); 978-92-2-124080-8 (Web PDF) ILO Publications, International Labour Office, CH - 1211 Geneva 22, Switzerland
- 5) United Nations Children's Fund (UNICEF), United Nations publication sales no. E.12.XX.1, februar 2012.
- 6) www.unicef.org/sowc2012. ISBN: 978-92-806-4597-2/eISBN: 978-92-806-4603-0
- 7) The State of the World's Children 2006, <http://www.unicef.org/sowc/>, 8. januar 2008.
- 8) Izvještaj UNICEF-a iz 2006. god., "The State of the World's Children 2006", <http://www.unicef.org/sowc/>
- 9) "Regionalni izvještaj o prosjačenju djece – Rasprostranjenost, prevencija i suzbijanje dječijeg prosjačenja", Save the Children 2011, str. 12
- 10) "Državni akcijski plan za borbu protiv trgovine ljudima i ilegalne imigracije u Bosni i Hercegovini za period 2002.-2005.; drugi za period 2005.-2007.; treći za period 2008.-2012."
- 11) "Istraživanje o djeci ulice na području Tuzlanskog kantona", Zemlja djece, Tuzla, 2000. godina
- 12) "Istraživanje o nasilju nad djecom u Bosni i Hercegovini", Save the Children Norway i UNICEF, 2004.
- 13) "Djeca progovaraju - Šta utiče na trgovinu djecom u Jugoistočnoj Evropi", izvještaj iz Bosne i Hercegovine, maj 2007., Save the Children Norway
- 14) "Specijalni izvještaj o problemu prosjačenja djece u Bosni i Hercegovini", Institucija ombudsmena za ljudska prava BiH, Banja Luka/Sarajevo 2009. godina
- 15) "Prevencija eksploatacije djece u Jugoistočnoj Evropi. Prosjačenje djece u Republici Srpskoj", Izvještaj ombudsmena za djecu Republike Srpske, oktobar 2011.
- 16) "Indikatori za prepoznavanje djece potencijalnih žrtava trgovine ljudima", Udruženje "Zemlja djece", Tuzla 2013., www.zemljadjece.org.
- 17) "Izvještaj o trgovini djecom u BiH", Save the children Norway, UNICEF, 2005.

MEĐUNARODNI I DOMAĆI PRAVNI IZVORI:

- 1) Konvencija o pravima djeteta, Zakon o ratifikaciji Konvencije UN-a o pravima djeteta, "Službeni list RBiH", broj 2/92 i 13/94
- 2) Konvencija Međunarodne organizacije rada (MOR /ILO), Konvencija o zabrani i trenutnoj akciji na eliminaciji najtežih oblika dječijeg rada, br. C182 (1999), "Službeni list RBiH", broj 2/92 i 13/94
- 3) Konvencija Vijeća Evrope o akciji protiv trgovine ljudima, "Službeni glasnik BiH" - Međunarodni ugovori, 3/07
- 4) Konvencija UN-a protiv transnacionalnog organizovanog kriminala, "Službeni glasnik BiH", broj 3/02
- 5) Revidirana evropska socijalna povelja, "Službeni glasnik BiH" - Međunarodni ugovori, broj 8/08
- 6) Protokol za sprečavanje, zaustavljanje i kažnjavanje trgovine ljudima, (a) naročito ženama i djecom (tzv. Palermo protokol), "Službeni glasnik BiH", broj 3/02 - Međunarodni ugovori
- 7) Zakon o zaštiti od nasilja u porodici, "Službeni glasnik FBiH", broj 28/13
- 8) Zakon o zaštiti od nasilja u porodici, "Službeni glasnik RS-a", br.102/12
- 9) Zakon o inspekcijama RS-a, "Službeni glasnik RS-a", broj 74/10
- 10) Zakon o inspekciji FBiH, "Službene novine Federacije BiH", broj 69/05
- 11) Zakon o javnom redu i miru RS-a "Službeni glasnik RS-a", br. 20/07
- 12) Zakon o javnom redu i miru BD, "Službeni glasnik Brčko distrikta BiH", broj 32/09
- 13) Zakon o matičnim knjigama FBiH, "Službeni list RBiH", broj 20/92, 13/94
- 14) Zakon o matičnim knjigama BD, "Službeni glasnik BDBiH", broj 08/05
- 15) Zakon o ličnom imenu FBiH, "Službene novine FBiH", broj 7/12
- 16) Zakon o ličnom imenu RS-a, "Službeni glasnik RS-a", broj 27/93
- 17) Zakon o ličnom imenu BDBiH, "Službeni glasnik BDBiH", broj 8/02, 29/05
- 18) Zakon o matičnim knjigama, "Službeni glasnik RS-a", br. 111/09
- 19) Porodični zakon Federacije BiH, "Službene novine FBiH", broj 35/05
- 20) Porodični zakon RS-a "Službeni glasnik RS-a", broj 54/02
- 21) Zakon o jedinstvenom matičnom broju BiH "Službeni glasnik BiH", broj 32/01
- 22) Zakon o osobnoj karti BiH, "Službeni glasnik BiH", broj 32/01
- 23) Zakon o putnim ispravama BiH, "Službeni glasnik BiH", broj 4/97
- 24) Zakon o državnoj graničnoj službi BiH, "Službeni glasnik BiH", broj 50/04
- 25) Zakon o nadzoru i kontroli prelaska državne granice BiH, "Službeni glasnik BiH", broj 56/04
- 26) Zakon o kretanju i boravku stranaca i azilu, "Službeni glasnik BiH", broj 36/08 i 87/12
- 27) Pravilnik o zaštiti stranaca žrtava trgovine ljudima, "Službeni glasnik BiH", broj 49/13
- 28) Krivični zakon FBiH, "Službene novine FBiH", broj 35/03, 37/03, 211/04, 69/04, 18/05, 42/10, 42/11
- 29) Krivični zakon RS-a, "Službeni glasnik RS-a", broj 49/03, 108/04, 37/06, 70/06, 73/10, 11/12, 67/13
- 30) Krivični zakon BD - prečišćeni tekst, "Službeni glasnik BD", broj 33/13
- 31) Zakon o prekršajima protiv javnog reda i mira, "Službene novine Kantona Sarajevo", br. 7/08, 18/07

